

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ – ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ – ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ – ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ε΄ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΘΕΟΦΑΝΗ
«Χρονογραφία» ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ Α΄ «Ιστορία Σύντομος».

Πηγή εικόνας: GRABAR., *L' Iconoclasme Byzantin Dossier Archeologique*, Paris 1957, 280.

ΒΑΔΑΣΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2023

Στην οικογένεια μου..

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Επιβλέπων καθηγητής: Σταυράκος Χρήστος, Καθηγητής

Μέλη επιτροπής: Αντωνόπουλος Παναγιώτης, Καθηγητής

Γεωργακόπουλος Δημήτρης, Επίκουρος Καθηγητής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ, ΛΕΞΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΕΙΡΩΝ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
1.ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ.....	9
1.1. Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ.....	9
1.2. Η «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ» ΤΟΥ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ	12
2. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ.....	17
2.1. Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ Α΄ Η ΑΝΑΡΡΗΣΗ ΣΤΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟ ΘΩΚΟ.....	17
2.2. ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ	21
3. ΤΟ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΚΟ «ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ».....	25
4.ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ε΄ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ» ΚΑΙ ΤΗΝ «ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΥΝΤΟΜΟΣ».....	31
4.1. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ.....	31
4.2.ΟΙ ΥΠΟΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΥΘΟΙ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΩΝ/ΝΟ Ε΄	37
4.2.1.ΤΑ ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ.....	37
4.2.2.ΤΑ ΜΥΘΙΚΑ ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ ΤΟΥ	42
4.3.ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΤΟΥ ΑΡΤΑΒΑΣΔΟΥ	44
4.3.1.Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΩΝ/ΝΟΥ ΣΤΟ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟ ΘΡΟΝΟ.....	48
4.3.2.ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ	51
4.4.ΤΟ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ.....	54
4.5.ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	64
4.5.1.ΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ.....	64
4.5.2.Η ΑΠΟΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ-ΣΛΑΒΙΚΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ	69
4.5.3.Η ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ ΣΤΗ ΔΥΣΗ.....	75
4.6.Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ε΄ ΚΑΙ Η ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ.....	81
4.7.Η ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΕΙΑΣ 754.....	87
4.8.Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΟΚΛΑΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ.....	94

4.9.Ο (ΑΝΗΛΕΗΣ) ΑΓΩΝΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΥ.....	96
4.10.Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ε΄	108
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	109
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	112
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	114
ΠΗΓΕΣ:	114
ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:.....	116

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ, ΛΕΞΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΕΙΡΩΝ

ANBOLL	Analecta Bollandiana
BMGS	Byzantine and Modern Greek Studies
BBA	Berliner Byzantinistische Arbeiten
BHG	Bibliotheca Hagiographica Graeca
BYZANTINA	Βυζαντινά
BYZ	Byzantion. Revue International des Etudes Byzantines
BYZ. FORSCH	Byzantinische Forschungen
BZ	Byzantinische Zeitschrift
CFHB	Corpus Fontium Historiae Byzantinae
CSHB	Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae
GRBS	Greek, Roman and Byzantine Studies
CSCO	Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium
EEBS	Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν
MANSI	Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio
JÖB	Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik
OCA	Orthodox Church in America
ODB	The Oxford Dictionary of Byzantium
ZRVI	Zbornik Radova Vizantoloskog Instituta
PG	Patrologia Graeca
RESEE	Revue de l'Orient Chretien

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θέμα της παρούσας εργασίας αποτελεί η Εικονομαχία μέσα από τα έργα των Θεοφάνη «Χρονογραφία» και Νικηφόρο Α' «Ιστορία Σύντομος». Ο λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε αυτό το θέμα είναι διότι η πρώτη περίοδος και δη τα κατοπινά χρόνια διακυβέρνησης του Κωνσταντίνου Ε' (741-775), αποτέλεσαν μία περίοδο έντονης σύγκρουσης σε πνευματικό και κοινωνικό επίπεδο μεταξύ των αντίπαλων μερίδων. Ο Κωνσταντίνος Ε' προσέφερε σημαντικές υπηρεσίες στο πεδίο της άμυνας, της οικονομίας, της κοινωνίας, της διπλωματίας και βοήθησε την αυτοκρατορία να περάσει σε μια φάση εσωτερικής και εξωτερικής σταθεροποίησης.

Επιπροσθέτως, ήσσονος σημασίας αποτέλεσε η ρηζικέλευθη αναδιοργάνωση των θεμάτων. Αυτή η τομή στα οργανωτικά δεδομένα της αυτοκρατορίας, η οποία βοήθησε το Βυζάντιο να περάσει από μια περίοδο έντονης αστάθειας και συνεχόμενων ανατροπών σε πιο σταθερές ηγεσίες, οι οποίες έφεραν με τη σειρά τους μια μεγαλύτερη ομαλότητα στη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας. Η αναμόρφωση της νομοθεσίας προς την ευμενέστερη μορφή της έγινε μέσα από την κωδικοποίηση νόμων της Εκλογής. Αυτή η τομή στη νομοθεσία, βοήθησε την αυτοκρατορία στο να αναδιαμορφωθεί εκ των έσω. Κυρίαρχο ρόλο σε αυτή την περίοδο έπαιξε η διαμάχη κράτους έναντι εκκλησίας, για την άσκηση της κεντρικής εξουσίας, *«βασιλεύς καί ιερεύς είμι»*.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει και να αναλύσει τη σκιάδη προσωπικότητα του δευτέρου εικονομάχου αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε', ο οποίος αποτέλεσε *«persona non grata»* για το Βυζάντιο στην πορεία των χρόνων. Θα μελετήσουμε όλους τους τομείς δράσεις του αυτοκράτορα κατά την περίοδο της διακυβερνήσεως του. Εξετάζοντας τις αποφάσεις του αυτοκράτορα σε όλα τα πεδία από τα στρατιωτικά μέχρι τις ιδεολογικές και θρησκευτικές απόψεις του περί της ανεικονικότητας.

Η εργασία αυτή διαμοιράζεται ως εξής: Στο πρώτο και το δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται ευσύνοπτα τα έργα και ο βίος των δύο ανθρώπων, οι οποίοι μας διασώζουν πολλές από τις πληροφορίες που φωτίζουν αυτήν την σκοτεινή περίοδο. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ανάλυση του φαινομένου της Εικονομαχίας. Στο τέταρτο

κεφάλαιο αναλύονται μέρη της ιδιωτικής ζωής του αυτοκράτορα, παραδείγματος χάρι η διάρθρωση του οικογενειακού κορμού. Το επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζει το έναυσμα με το οποίο ο Κωνσταντίνος θα οδηγηθεί στη μεταρρύθμιση των θεμάτων, καθώς αναλύεται η περίοδος κατά την οποία χάνει τον αυτοκρατορικό θώκο από τον Αρτάβασδο. Έπειτα θα αναλυθεί και θα σχολιαστεί το μεταρρυθμιστικό έργο του Κωνσταντίνου. Ένα μεγάλο μέρος της ανάλυσης αφορά την εξωτερική πολιτική που ακολούθησε ο αυτοκράτορας έναντι των βασικών αντιπάλων του, των Αράβων τους οποίους κληροδότησε από τον πατέρα του και των Βουλγάρων-Σλάβων, οι οποίοι αποτέλεσαν τροχοπέδη για σχεδόν ολόκληρο τον κύκλο της ζωής του καθώς και την αρχή της Δυτικής αποκοπής από το άρμα της ανατολικής αυτοκρατορίας.

Ένας ακόμη σταθμός της ιστορίας του Κωνσταντίνου, θα είναι και η προπαρασκευή μιας νομιμοφανούς συνόδου η οποία θα μπορούσε να υποστηρίξει τα επιχειρήματα του αυτοκράτορα με το περίβλημα μιας «καθολικής» συνοδικής επικύρωσης. Η επικύρωση όλης αυτής της προσπάθειας έρχεται μέσα από το επόμενο κεφάλαιο και την Σύνοδο της Ιέρειας. Ακολουθεί η εφαρμογή των μέτρων και τέλος ο αγώνας εναντίωσης κατά των μοναχών, οι οποίοι αποτέλεσαν το βασικό πυρήνα αντιπαράθεσης ενάντια στην κεντρική εξουσία.

Στην προσπάθεια καθυπόταξης των Βουλγάρων, αφήνει τη τελευταία του πνοή στα πεδία των μαχών ως ένας γνήσιος απόγονος στρατηγών αυτοκρατόρων. Δεν θα πρέπει να παραληφθεί το γεγονός ότι η έρευνα δεν έχει καταλήξει ακόμη σε οριστικά συμπεράσματα για τα αίτια της εικονομαχίας. Ένας σοβαρός λόγος γι' αυτό είναι ότι δεν σώθηκαν εικονομαχικά έργα. Όλα όσα είναι γνωστά για την κίνηση αυτή, προέρχονται από τους εικονοφίλους, οι οποίοι καταπολέμησαν την εικονομαχία.

Σε όλη αυτή την προσπάθεια αξίζει να γίνει αναφορά στους ανθρώπους που με την αμέριστη συμπαράσταση και την καθοδήγηση τους με βοήθησαν στην ολοκλήρωση αυτής της εργασίας: Στον ελλογιμότατο καθηγητή Χρήστο Σταυράκο, ο οποίος αποτέλεσε για εμένα πηγή έμπνευσης όλα αυτά τα χρόνια της μεταπτυχιακής μου πορείας. Ειδικότερα κατά την εκπόνηση της εργασίας μου, στάθηκε αρωγός σε ό,τι και αν χρειάστηκα βγάζοντας από μέσα μου τον καλύτερο μου εαυτό. Στον κύριο Αντωνόπουλο Παναγιώτη, ο οποίος με τη μειλίχια στάση του και την ακαδημαϊκή του επάρκεια με βοήθησε σε όλα τα στάδια της μεταπτυχιακής μου εξέλιξης. Στην κυρία Ευστρατία Συγκελλου, η οποία συνέβαλε τα πλείστα για εμένα στην πορεία της ολοκλήρωσης του έργου με διάφορες συμβουλές και παραινέσεις. Καταλήγοντας

οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου, η οποία με στήριξε σε όλη αυτή τη δύσκολη περίοδο, καθώς και στους φίλους μου Μπάμπη, Χαρίλαο, Νατάσα, Νίκο για τη συναισθηματική τους υποστήριξη.

1.ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ

1.1.Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ

Ο Θεοφάνης τέκνο ευγενούς οικογενείας, πιθανολογείται ότι γεννήθηκε στον Παρθένιο κόλπο κατά το έτος 760¹. Τα περισσότερα στοιχεία τα οποία συλλέχθηκαν για τον ίδιο, προέρχονται κυρίως από αγιολογικά κείμενα, όπως βίους που γράφτηκαν γι' αυτόν αλλά και από ένα εγκώμιο προς τιμήν του από το Θεόδωρο Στουδίτη. Πιο συγκεκριμένα, ο P. Yannopoulos² «κατατάσσει τις πληροφορίες που αναδύονται για το Θεοφάνη από τα αγιολογικά κείμενα σε τρεις κατηγορίες: τους βίους, τα εγκώμια και τα συναζάρια». Παραθέτει έναν κατάλογο στον οποίο απεριθμεί ονομαστικά τα κείμενα αυτά³. Ο αυθεντικότερος βίος του συντάχθηκε από τον Πατριάρχη Μεθόδιο, πριν το 832, ο οποίος είναι και ο παλαιότερος⁴. Πατέρας του Θεοφάνη ήταν ο Ισαάκιος⁵, κατείχε το αξίωμα του Δρουγγαρίου και υπήρξε «άρχων» του Αιγαίου πελάγους. Είχε τεράστια περιουσία, στην οποία συγκαταλέγεται μία μονή στα νότια παράλια της Προποντίδας, στη θέση Σιγριανή. Μητέρα του ήταν η Θεοδότη, ευγενικής καταγωγής. Ο Ισαάκιος πέθανε όταν ο Θεοφάνης βρίσκονταν στην τρυφερή ηλικία των τριών ετών, ωστόσο, ο ίδιος περιήλθε στην προστασία του μετέπειτα αυτοκράτορος Λέοντος Δ', ο οποίος υπήρξε ανάδοχος⁶.

Από μικρή ηλικία είχαν διαφανεί οι ικανότητες του Θεοφάνη και του είχε χορηγηθεί το αξίωμα του «Στράτωρος», ενώ το 779/80 σε ηλικία 19 ετών νυμφεύτηκε τη Μεγαλώ. Η Μεγαλώ ήταν γόνος πλούσιας και επιφανούς

¹ ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 117-169- -KRUMBACHER, *Ιστορία*. Αθήνα 1900, 1, 696-703.

² YANNOPOULOS, *Les sources*. *JÖB* 58 (2008) 218-220.

³ YANNOPOULOS, *Les sources*. *JÖB* 58 (2008) 217-222.

⁴ KRUMBACHER, *Ιστορία*. Αθήνα 1900, 1, 463-465.

⁵ KRUMBACHER, *Ιστορία*. Αθήνα 1900, 1, 696-703.

⁶ VAN DE VORST, *Un panegyrique de S. Theophane*. *AnBoll* 31 (1912), 4-10: «Οὗτος δὴ οὖν ὁ ἀοίδιμος -φέρε γὰρ ἄνωθεν ἀρκτέον τοῦ λόγου- ρίζης οἴας ὄπτει βλάστημα, οὔτι που σπουδαῖον λέγειν. Ὅμως ἵνα καὶ πατράσιν εἶη δόξα ἐγκωμιαζομένου παιδός, καλόν καὶ τούτων ἐπιμνησθῆναι ὧν τὰ ὀνόματα Ἰσαάκιος καὶ Θεοδότη, καὶ ὧν τὸ εὐγενὲς ἐπίσημον καὶ ἡ περιουσία ὄλβιος καὶ τρίτον τὸ ἐν βασιλείοις κλέος ἐπιφέρεσθαι οὐ μικρὸν εἰς βίου σεμνολόγημα.»

οικογενείας⁷. Ο κοινός τους βίος δεν κράτησε για πολύ καθώς από κοινού αποφάσισαν να αποσυρθούν από τα εγκόσμια και να λάβουν το μοναχικό χρίσμα το 780⁸. Η Μεγαλώ κατέφυγε σε μία μονή της Πριγκίπου, ενώ ο Θεοφάνης εκάρη μοναχός στην Καλώνυμο νήσο από κάποιον Θεόδωρο Καλώνυμο⁹. Εκεί ίδρυσε μονή παραμένοντας για μία περίπου εξαετία και ασχολήθηκε με την αντιγραφή χειρογράφων. Έπειτα κατέληξε στη Σιγριανή, πρώτα στη μονή Χριστοφόρου και έπειτα στη μονή του Μεγάλου Αγρού, την οποία ίδρυσε ο ίδιος¹⁰.

Κατά το έτος 809/10 ο Θεοφάνης εξαιτίας μιας πάθησης στα νεφρά, αρρώστησε και παρέμεινε ανενεργός από τα γεγονότα της εποχής¹¹. Σχετικά με τη συμμετοχή του στη σύνοδο της Νίκαιας, οι απόψεις των μελετητών αντικρούονται. Κάποιοι μελετητές θεωρούν πως είχε λάβει ενεργό ρόλο στη σύνοδο της Νίκαιας ωστόσο, το μόνο βέβαιο είναι ότι η υπογραφή του δεν βρίσκεται στις αποφάσεις της συνόδου¹².

Ο Θεοφάνης ήταν αναφανδόν κατά των εικονοκλαστών και της έριδος που είχε διχάσει το βυζαντινό κόσμο. Η σθεναρή του αντίσταση κατά αυτού του επονεϊδιστου διαχωρισμού, ήταν εκείνη τελικά που του στέρησε τη ζωή. Επί της βασιλείας του Λέοντος Ε΄, ο Θεοφάνης φυλακίστηκε στη μονή του Σεργίου και Βάκχου και μετέπειτα στο παλάτι του Ελευθερίου. Η απόφαση αυτή επιβεβαιώνεται μέσα από δύο επιστολές τις οποίες απέστειλε σ' αυτόν ο Θεόδωρος Στουδίτης, το 816 και το 818¹³. Το Φεβρουάριο του 818 ο Θεοφάνης εξορίστηκε στη Σαμοθράκη όπου και απεβίωσε στις 12 Μαρτίου. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ίδιος ο αυτοκράτορας συγγένευε με το Θεοφάνη από την πλευρά της μητέρας του, Ζωής Καρβουνοψίνας, κάτι το οποίο προκύπτει από ανεπιβεβαιώτες πληροφορίες από τον

⁷ VAN DE VORST, *Un panegyrique de S. Theophane*, *AnBoll* 31 (1912), 21-32.

⁸ VAN DE VORST, *Un panegyrique de S. Theophane*, *AnBoll* 22 (1912), 37-21,3: «ὡς δὲ πᾶσι γινώμιμον, ἄπαιδες διατελοῦντες, δυοῖν μεσολαβούντων χρόνων ἢ καὶ πρὸς, βουλῆς γίνονται ἀμφοτέροι ἐνθεαστικῶ νῶ τμηθῆναι διὰ Χριστὸν τῆς ἀλλήλων συναφείας ἐπὶ αἰρέσει τοῦ μοναδικοῦ σχήματος.»

⁹ VAN DE VORST, *Un panegyrique de S. Theophane*, *AnBoll* 22 (1912), 33-36.

¹⁰ VAN DE VORST, *Un panegyrique de S. Theophane*, *AnBoll* 22 (1912), 5-6.

¹¹ VAN DE VORST, *Un panegyrique de S. Theophane*, *AnBoll* 22 (1912), 19- 22: «καὶ ἄλλως ὅτι περ ἄσχε προτέρων εὐπαθούσας ἐώρα σάρκας, ταύτας ἐπὶ τέλει τοῦ βίου, ἐκ μακρᾶς ἀσθενείας, οὕτως εἶχε δαπανηθείσας, ὡς τῆς τῶν ὀστέων συνθέσεως σχεδὸν εἰπεῖν κάτοπτρα ὑπάρχειν.»

¹² ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 119.

¹³ ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 118-119- FATOUROS, *Theodori Studitae Epistulae*. *CFHB* 2 (1992) 336-337, 430.

κύκλο του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου αλλά και από τον ευρύτερο κύκλο ανθρώπων, των γραμμάτων, που τον περιέβαλαν, όπως ο Θεόδωρος Πρωτασηκρήτης. Ωστόσο σύμφωνα με τον Ρ. Γιαννοπουλος¹⁴ «η πληροφορία προέρχεται και διασώζεται μόνο από τον κύκλο του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ζ΄ και από τον ίδιο». Αυτό το γεγονός επίκειται να προβληματίσει την έρευνα καθώς πρόκειται για πλαστή και αναληθή πληροφορία¹⁵.

Το έργο του Θεοφάνη εξιστορεί την περίοδο από τη βασιλεία του Διοκλητιανού το έτος 284 έως και το δεύτερο μισό της βασιλείας του Μιχαήλ του Α΄ το 813. Η συγγραφή του έργου τοποθετείται από το 811 έως και το 815, όπου φυλακίζεται ο ίδιος ο Θεοφάνης από το Μιχαήλ Α΄. Ωστόσο υπάρχουν και άλλες επιστημονικές μελέτες που θέτουν τη συγγραφή του έργου μεταξύ 814 έως και το 818¹⁶.

¹⁴ YANNOPOULOS, *Constantin Porphyrogenete*. *BYZ* 75 (2005), 358.

¹⁵ YANNOPOULOS, *Constantin Porphyrogenete*. *BYZ* 75 (2005), 362-372.

¹⁶ ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 117-HUNGER, *Βυζαντινή λογοτεχνία*. Αθήνα 2005, 2, 138.

1.2.Η «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ» ΤΟΥ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ

Η «Χρονογραφία» του Θεοφάνους αποτελεί συνέχεια του χρονογραφικού έργου του Γεωργίου Συγκέλλου, *Εκλογή Χρονογραφίας*, στο οποίο εξιστορούνται γεγονότα από κτίσεως κόσμου έως και το έτος 284¹⁷. Ο ίδιος ο Θεοφάνης στο προοίμιο του έργου του μας ενημερώνει ότι ο Σύγκελλος τον προέτρεψε να ολοκληρώσει το εγχείρημα του και να καταγράψει τα γεγονότα χρονικά¹⁸. Ο Θεοφάνης παρουσιάζει τον εαυτό του ακατάλληλο και ανεπαρκή για την πραγματοποίηση της επιθυμίας του Συγκέλλου. Εκείνος δέχτηκε τελικά να συνεχίσει το έργο του χάρη στη στενή φιλία που τους συνέδεε¹⁹. Το εγχείρημα του Συγκέλλου που του είχε κληροδοτηθεί, συνέχισε ο Θεοφάνης αναζητώντας και αντλώντας υλικό από πλήθος πηγών, χωρίς να προσθέσει, όπως μας πληροφορεί ο ίδιος, τίποτα δικό του²⁰.

Η πληροφόρηση του Θεοφάνη στο προοίμιο του έργου περί ανικανότητας, πυροδότησε μεγάλες αντιδράσεις στην ερευνητική κοινότητα, για το αν ο συγγραφέας του έργου ήταν ικανός να το συγγράψει. Σύμφωνα με τον C. Mango²¹ «ο Θεοφάνης παρέλαβε έτοιμο το ιστορικό υλικό που απαιτούνταν για τη συγγραφή του έργου του, από τον Γεώργιο Σύγκελλο. Όπως πιστεύει ο ίδιος, ούτε την απαιτούμενη μόρφωση είχε ώστε να συγκεντρώσει το υλικό, ούτε τις δυνάμεις εξαιτίας και της ασθένειας που τον ταλαιπωρούσε. Καταλήγει έτσι στο συμπέρασμα ότι η «Χρονογραφία» δε μπορεί να είναι έργο το οποίο συνέθεσε ο Θεοφάνης»²². Παρόλα αυτά η σύγχρονη ιστορική έρευνα έχει θεωρήσει αυτή και άλλες παρόμοιες

¹⁷HUNGER, *Βυζαντινή λογοτεχνία*. Αθήνα 2005, 2, 131-133.

¹⁸KRUMBACHER, *Ιστορία*. Αθήνα 1900, 1, 702-703.

¹⁹DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 2, 23-24: «ἐπεὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ βίου τοῦτον κατέλαβε καὶ εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν οὐκ ἴσχυσεν, ἀλλὰ, καθὼς προέφημεν, μέχρι Διοκλητιανοῦ συγγραψάμενος τὸν τῆδε βίον κατέλιπε καὶ πρὸς κύριον ἐξεδήμησεν ἐν ὀρθοδόξῳ πίστει, ἡμῖν, ὡς γνησίοις φίλοις, τὴν τε βίβλον ἣν συνέταξε καταλέλοιπε καὶ ἀφορμὰς παρέσχε τὰ ἐλλείποντα ἀναπληρῶσαι. ἡμεῖς δὲ τὴν ἑαυτῶν ἀμαθίαν οὐκ ἀγνοοῦντες καὶ τὸ στενὸν τοῦ λόγου παρητούμεθα τοῦτο ποιῆσαι, ὡς ὑπὲρ ἡμᾶς τὴν ἐγχείρησιν οὔσαν. αὐτὸς δὲ πολλὰ παρακαλέσας ἡμᾶς μὴ ὀκνήσαι καὶ ἀτέλεστον καταλιπεῖν τὸ ἔργον ἐβιάσατο ἐπὶ τοῦτο ἔλθειν. διὸ καὶ ἀναγκασθέντες διὰ τὴν τοῦτου ὑπακοήν, εἰς τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐγχειρήσαντες κόπον οὐ τὸν τυχόντα κατεβαλόμεθα.»

²⁰DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 3, 8-15.

²¹MANGO, *Who wrote the chronicle*, ZRVI 18 (1978), 12-13.

²²MANGO, *Who wrote the chronicle*, ZRVI 18 (1978), 9-17.

υποθέσεις αβάσιμες²³. Σύμφωνα με τον Α. Καρπόζηλο²⁴ «αν οι παραπάνω υποθέσεις περί παραδόσεως ενός έτοιμου ντοσιέ στο Θεοφάνη ισχύουν, τότε δεν έχει κανένα νόημα η αρχική απροθυμία του Θεοφάνη να δεχτεί να φέρει εις πέρας το εγχείρημα αυτό, όπως ακριβώς αναφέρεται στο προοίμιο της Χρονογραφίας»²⁵.

Αναμφισβήτητα, το πρότυπο που ακολούθησε ο Θεοφάνης για τη συγγραφή του έργου του βασίστηκε στη μελέτη του Γεωργίου. Βέβαια για την παρουσίαση των γεγονότων αλλά και την ένταξή τους στο ιστορικό πλαίσιο οι δυο συγγραφείς ακολούθησαν διαφορετικές μεθόδους²⁶.

Όπως συμπέρανε ο G. Ostrogorsky²⁷ «το πρόβλημα της χρονολόγησης εντοπίζεται στα χρονικά διαστήματα που καλύπτουν τα έτη 610-714 και 726-774, όπου ο υπολογισμός του συγγραφέως υπολείπεται ουσιαστικά κατά ένα έτος»²⁸. Ο W. Treadgold²⁹ ύστερα από προσεκτικότερη θεώρηση του κειμένου του Θεοφάνους, απέκρουσε εν μέρει τα συμπεράσματα του G. Ostrogorsky υπογραμμίζοντας «ότι τουλάχιστον για τα έτη 685-715 η χρονολόγηση του Θεοφάνους είναι σωστή»³⁰.

Προς περάτωση του χρονογραφικού του έργου, ο Θεοφάνης αναμφίβολα χρησιμοποίησε όπως έχει αποδειχθεί από τη σύγχρονη έρευνα, πλήθος πηγών, οι οποίες κατά την πλειονότητά τους είναι πλέον γνωστές, ενώ κάποιες άλλες παραμένουν άγνωστες ή ασαφείς³¹. Ο ίδιος ο χρονογράφος σπάνια μας πληροφορεί για τις πηγές του, πέρα από τη δήλωσή του ότι εντόπισε και χρησιμοποίησε πλήθος βιβλίων αλλά και κάποιων πολύ μεμονωμένων αναφορών σε συγγραφείς που συναντώνται στο υπόλοιπο έργο και έλαβε υπόψη του.

Ο Θεοφάνης για να αποτυπώσει τα γεγονότα του 7^{ου}-8^{ου} αι., χρησιμοποίησε τμήματα του έργου του Αναστασίου Σιναίτη³². Το έργο του Σιναίτη ήταν ένα Χρονικό κωνσταντινουπολίτικης προέλευσης θετικά προσκείμενο προς τον

²³ROSENQVIST, *Η βυζαντινή λογοτεχνία*. Αθήνα 2008, 81-83. DUKET, ενστερνίζεται την άποψη ότι η *Χρονογραφία* δεν γράφτηκε από το Θεοφάνη, αλλά είναι μεταγενέστερο έργο ενός άλλου Θεοφάνη, DUKET, *A study in Byzantine historiography*. Βοστώνη 1980, 306-328.

²⁴ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 141.

²⁵ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 144-145.

²⁶ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 150-153.

²⁷OSTROGORSKY, *Die Chronologie*. BZ 7 (1930) 41-43.

²⁸OSTROGORSKY, *Die Chronologie*. BZ 7 (1930) 30-56.

²⁹TREADGOLD, *Seven Byzantine Revolutions*. GRBS 31 (1990), 270.

³⁰TREADGOLD, *Seven Byzantine Revolutions*. GRBS 31 (1990), 201-227.

³¹ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 160-173.

³²TREADGOLD, *Seven Byzantine Revolutions*. GRBS 31 (1990), 201-227, ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 160-173.

αυτοκράτορα Λέοντα Γ'. Ένα ακόμη Χρονικό με εικονόφιλες τάσεις αποτέλεσε επίσης μία από τις πηγές του Θεοφάνους³³. Αποσπάσματα πηγών χρησιμοποιήθηκαν από δυτικούς κύκλους όπως για παράδειγμα η εξόρμηση του πάπα Στεφάνου στη Γαλατία³⁴, από τα πρακτικά της Συνόδου του 787 και άλλα συναφή κείμενα τα οποία είναι πιθανόν να αντλήθηκαν ομαδικά από αρχεία του Πατριαρχείου³⁵.

Επίσης, δυο Χρονικά που χρησιμοποιήθηκαν από το Θεοφάνη τον 7ο-8ο αι. και αποτέλεσαν πηγή διχασμού για τη σύγχρονη μελέτη ήταν το «Χρονικόν Σύντομον», ένα χρονογραφικό έργο του Τραϊανού Πατρικίου και το ανώνυμο χρονογραφικό έργο του 8^{ου} αιώνα που τιτλοφορείται «Μέγας Χρονογράφος»³⁶. Η σύγχρονη μελέτη αμφισβήτησε όχι μόνο το κατά πόσο χρησιμοποιήθηκαν από τον Θεοφάνη τα έργα αλλά ακόμη και για την ίδια την ύπαρξή τους. Ο «Μέγας Χρονογράφος» αποτέλεσε πηγή και για την «Ιστορία Σύντομο» του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, Νικηφόρου Α.

Εξαιρετικό παράδειγμα της προαναφερθείσας άποψης, αποτελεί δημοσίευμα του M. L. Whitby. Μέσω παράλληλης εξέτασης των κοινών αποσπασμάτων των έργων του Θεοφύλακτου Σιμοκάττη και του Θεοφάνους, ο M. L. Whitby³⁷ καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, «το κείμενο της «Χρονογραφία» είναι πολύ κοντά στο κείμενο που παραδίδεται από το Μεγάλο Χρονογράφο, ενώ σε σχέση με το κείμενο του έργου του Θεοφύλακτου Σιμοκάττη παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις».

Το κείμενο φαίνεται να σχετίζεται πολύ περισσότερο με το κείμενο του Μεγάλου Χρονογράφου, παρά με το κείμενο του Θεοφύλακτου Σιμοκάττη³⁸. Οι C. Mango και R. Scott³⁹ κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι, ο «Μέγας Χρονογράφος είναι έργο του οποίου η συγγραφή ανάγεται στα μέσα του 9ου αι., και όχι στον 8ο». Έτσι, το ζήτημα αποδεικνύεται τελικά απλούστατο καθώς πρόκειται για συμπληρωματικό έργο του οποίου οι ομοιότητες με τη «Χρονογραφία» του Θεοφάνους πρέπει να αποδοθούν όχι στο γεγονός ότι αποτέλεσε πηγή του Θεοφάνους αλλά αντίστροφα, ότι ο συγγραφέας του Μεγάλου Χρονογράφου άντλησε υλικό από τη

³³ ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 150-153.

³⁴ MANGO-R.SCOTT, *The Chronicle*. Οξφόρδη 1997, 42, WHITBY, *The Great Chronographer*. *BMGS* 8 (1982/83) 98-110, TREADGOLD, *Seven Byzantine Revolutions*. *GRBS* 31 (1990) 230-250.

³⁵ TREADGOLD, *Seven Byzantine Revolutions*. *GRBS* 31 (1990) 230-250.

³⁶ MANGO-R.SCOTT, *The Chronicle*. Οξφόρδη 1997, 42, WHITBY, *The Great Chronographer*. *BMGS* 8 (1982/83) 98-107.

³⁷ WHITBY, *The Great Chronographer*. *BMGS* 8 (1982/83) 15.

³⁸ WHITBY, *The Great Chronographer*. *BMGS* 8 (1982/83) 1-20.

³⁹ MANGO-R.SCOTT, *The Chronicle*. Οξφόρδη 1997, 48-49.

«Χρονογραφία» του Θεοφάνους⁴⁰.

Ο Θεοφάνης για τη συγγραφή του έργου χρησιμοποίησε πηγές αριθμητικά πολλές και πολυποίκιλες. Ωστόσο, το γεγονός ότι φαίνεται να μην πρόλαβε να προβεί σε μια τελική αναθεώρηση του κειμένου του, προκαλεί σε κάποια μεμονωμένα σημεία σύγχυση και ασάφεια⁴¹. Ένας επιπλέον παράγοντας ο οποίος προκάλεσε αυτή τη σύγχυση ήταν το γεγονός ότι ήθελε ο συγγραφέας να συνδυάσει ταυτόχρονα πληροφορίες που έλαβε από περισσότερες από μία πηγές ώστε να παρουσιάσει ένα εμπλουτισμένο και επαρκές κείμενο⁴².

Η γλώσσα του κειμένου όπως πολύ σωστά παρατηρεί ο Κ. Krumbacher⁴³, «κινείται μεταξύ του κοινού ιδιώματος του λαού και της απολιθωθείσης πλέον λόγιας γλώσσας των Βυζαντινών. Επιπλέον, τονίζει πως ο γλωσσικός νεωτερισμός του Θεοφάνους δεν έγκειται στη μορφολογία αλλά στο λεξιλόγιο και τη σύνταξη»⁴⁴. Η γλώσσα που χρησιμοποιεί διανθίζεται από γλωσσικούς τύπους οι οποίοι άλλοτε προέρχονται από τους αττικιστές και την αττική διάλεκτο, άλλοτε αντλεί πλήθος σύγχρονων γλωσσικών στοιχείων. Έτσι η γλώσσα μετατρέπεται σε μια σύνθετη μορφή, σχετικά ανώτερης από την καθομιλουμένη. Σε πολλά σημεία διαπιστώνεται και χρήση του δημόδους ιδιώματος ενώ δεν προκαλεί εντύπωση και το γεγονός ότι η γλώσσα εμπλουτίζεται από πλήθος τύπων που προέρχονται από την εκκλησιαστική γλώσσα και το εκκλησιαστικό ιδίωμα⁴⁵.

Ξεχωριστή τοποθέτηση επιβάλλεται να γίνει στις δύο αναθεωρήσεις-εκδόσεις που φαίνεται να δέχτηκε το κείμενο της «Χρονογραφίας» του Θεοφάνους κατά τα αμέσως επόμενα από το θάνατό του βυζαντινά έτη. Η πρώτη αναθεώρηση προέρχεται από τους Στουδίτες τους μοναχούς δηλαδή της Μονής Στουδίου, οι οποίοι φαίνεται να προέβησαν σε αναθεώρηση και επανέκδοση της «Χρονογραφίας» του Θεοφάνους. Το κείμενο εικάζεται ότι αντιγράφηκε πολλές φορές από τους Στουδίτες, ένα από τα χειρόγραφα αυτά θεωρήθηκε ως το καταλληλότερο και κατέστη το επίσημο. Από τους Στουδίτες φαίνεται ότι παρέλαβε και μετάφρασε στη λατινική κατά τον 9^ο αι. το κείμενο της «Χρονογραφίας» του

⁴⁰MANGO-R.SCOTT, *The Chronicle*. Οξφόρδη 1997, 50-55.

⁴¹MANGO-R.SCOTT, *The Chronicle*. Οξφόρδη 1997, 60-63.

⁴²MANGO-R.SCOTT, *The Chronicle*. Οξφόρδη 1997, 52-57.

⁴³ KRUMBACHER, *Ιστορία*. Αθήνα 1900, 1, 699.

⁴⁴KRUMBACHER, *Ιστορία*. Αθήνα 1900, 1, 699-700, ROCHOW., *Byzanz im 8. Jahrhundert in der Sicht des Theophanes. Quellenkritisch-historischer Kommentar zu den Jahren 715-813*, BBA 57, Berlin 1991, 120-125.

⁴⁵KRUMBACHER, *Ιστορία*. Αθήνα 1900, 1, 699-700.

Θεοφάνους ο Αναστάσιος Βιβλιοθηκάριος⁴⁶. Τον αμέσως επόμενο αιώνα, ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ζ' ο Πρόεδρος επίσης σε μία επανέκδοση της «Χρονογραφίας» του Θεοφάνους, με σκοπό να συνεχίσει την εξιστόρηση γεγονότων μέχρι την δική του εποχή. Το εγχείρημα εικάζεται ότι ανέθεσε σε μία ομάδα λογίων που επέλεξε ο ίδιος οι οποίοι δημιούργησαν μία νέα έκδοση της «Χρονογραφίας» που κατέστη τελικά το επίσημο κείμενο⁴⁷.

⁴⁶ KRUMBACHER, *Ιστορία*. Αθήνα 1900,1, 700-701-YANNOPOULOS, *Les vicissitudes historiques*. BYZ 70 (2000) 552.

⁴⁷ YANNOPOULOS, *Les vicissitudes historiques*. BYZ 70 (2000) 537-547.

2. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

2.1. Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ Α΄ Η ΑΝΑΡΡΗΣΗ ΣΤΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟ ΘΩΚΟ.

Ο Νικηφόρος Α΄ Πατριάρχης της Κωνσταντινουπόλεως γεννήθηκε στη Κωνσταντινούπολη το 758⁴⁸. Ο βίος του έμελλε να συνδεθεί απερίφραστα με την εικονομαχική έριδα που ταλάνισε το Βυζάντιο για περισσότερο από δύο αιώνες. Για την οικογένεια του Νικηφόρου δε διασώζονται πολλές αναφορές, ωστόσο είναι γνωστό ότι ήταν μια εύρωστη οικογένεια με εικονόφιλες πεποιθήσεις. Αυτές τους οι πεποιθήσεις επρόκειτο να προκαλέσουν δυσάρεστες καταστάσεις εξαιτίας της ανάμειξης στην εικονομαχική έριδα⁴⁹. Ο Νικηφόρος δεν αποτελούσε το μοναδικό τέκνο της οικογένειας του, σύμφωνα με μια επιστολή του Θεόδωρου Στουδίτη⁵⁰, η οποία αποτελεί και τη μοναδική πηγή που διασώζει κάποιες πληροφορίες, ο Νικηφόρος είχε αδέρφια, τα οποία φαίνεται ότι απεβίωσαν κατά την περίοδο που ο Νικηφόρος ήταν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Ο πατέρας του ονομαζόταν Θεόδωρος και κατείχε το αξίωμα του «Ασηκρήτη»⁵¹. Την περίοδο της σφοδρής εικονομαχικής αντιπαράθεσης, κατά τη βασιλεία του Κωνσταντίνου Ε΄, ο πατέρας του Νικηφόρου λόγω των εικονόφιλων απόψεων του δέχθηκε μια ανηλεή επίθεση από τον αυτοκράτορα. Για αυτό το λόγο, εξορίστηκε πριν το 761 στο φρούριο της Πημολίσσης από όπου ανακλήθηκε στην πρωτεύουσα από τον ίδιο τον αυτοκράτορα. Αργότερα εξορίστηκε οριστικά πλέον στη Νίκαια της Βιθυνίας όπου και απεβίωσε περίπου το 767⁵². Η μητέρα του Νικηφόρου Ευδοκία, υπέστη και εκείνη την ίδια αντιμετώπιση με το σύζυγό της ακολουθώντας συνεχόμενες εξορίες και κακουχίες⁵³. Μετά το χαμό του συζύγου της κατέφυγε σε κάποιο μοναστήρι όπου και πέρασε τα τελευταία χρόνια της ζωής της. Ο θάνατος της υπολογίζεται τη χρονική περίοδο κατά την οποία ο Νικηφόρος

⁴⁸DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*, Λειψία 1880, 138-217.

⁴⁹DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*, Λειψία 1880, 142: «Έλαχε γάρ αὐτὸν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ Κωνσταντῖνῳ τῆς βασιλείου ἀρχῆς ἐπειλημμένῳ τοὺς οἴακας τὴν τοῦ ὑπογραφέως ἀποπληροῦν χρεῖαν καὶ τοῖς βασιλείοις μυστηρίοις ὑπηρετεῖσθαι, ὃς δὴ τῶ ἀκραιφνεστάτῳ φωτὶ τῆς πρὸς θεὸν ὀρθῆς ὁμολογίας καὶ πίστεως ὡς ἄλλος Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης κοσμοῦμενος πρὸς τὸν ταύτην τυραννοῦντα πικρῶς διαβάλλεται, ὡς Χριστὸν ἐν εἰκόνι καὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα τὴν ἄχραντον καὶ πάντας τοὺς ἁγίους σεβάζεται.»

⁵⁰DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*, Λειψία 1880, 150-151.

⁵¹DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*, Λειψία 1880, 142.

⁵²DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*, Λειψία 1880, 142-143.

⁵³DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*, Λειψία 1880, 143-144.

ασκούσε τα πατριαρχικά του καθήκοντα⁵⁴.

Ο Νικηφόρος όντας μέλος επιφανούς οικογενείας έλαβε σε παιδική ηλικία τη συνηθισμένη εκπαίδευση της εποχής δηλαδή την εγκύκλιο παιδεία (κοσμική εκπαίδευση)⁵⁵. Έπειτα πιθανότατα συνέχισε τις σπουδές του σε ανώτερο επίπεδο. Αναμφίβολα υπό τη καθοδήγηση του πατριάρχη Ταρασίου, έλαβε και θεολογική μόρφωση⁵⁶. Ολοκλήρωσε τον κύκλο της θεολογικής κατάρτισης του κατά την περίοδο της πατριαρχίας του και μετέπειτα κατά τους χρόνους της εξορίας⁵⁷.

Μετά το πέρας της βασικής εκπαίδευσης του Νικηφόρου, ο ίδιος έλαβε μέρος στη γραμματεία του αυτοκράτορος Λέοντος Δ' με το αξίωμα του Ασηκρήτη⁵⁸ έως και το 797, όπου ανήλθε στον αυτοκρατορικό θρόνο η Ειρήνη η Αθηναία. Με βάση την ιδιότητα του ως γραμματέας του αυτοκράτορος είχε παρευρεθεί στη Ζ' Οικουμενική Σύνοδο το 787 όπου και διακήρυξε το τέλος της εικονομαχικής έριδος⁵⁹.

Το 797 αποφάσισε να παραιτηθεί από το αξίωμα ώστε να μπορέσει να καλλιεργήσει και να βιώσει την πνευματική ζωή που ποθούσε. Έτσι, αποφάσισε να καταφύγει σε έναν ερημικό τόπο, στην Προποντίδα του Βοσπόρου, όπου κατάφερε να χτίσει μια μονή. Πιθανολογείται ότι εκεί ασπάστηκε και το μοναχικό σχήμα⁶⁰ χωρίς ωστόσο αυτό να έχει αποσαφηνιστεί πλήρως. Ο Ιγνάτιος⁶¹ θεωρεί πως ο «Νικηφόρος είναι πιθανό να έλαβε το μοναχικό σχήμα αργότερα, μετά την επάνοδό του στην Κωνσταντινούπολη λίγο πριν τις κατ' αθρόων χειροτονίες του με σκοπό εν

⁵⁴DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*, Λειψία 1880, 145-146.

⁵⁵ DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*, Λειψία 1880, 144, «αὕτη μετὰ τὴν τοῦ συνοίκου μακαρίαν τελείωσιν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον τῷ παιδί συμβιώσασα, ἄρτι τότε τῆς ἐγκυκλίου παιδείας ἐφαπτομένῳ καὶ τὴν διὰ χειρῶν καὶ μέλανος τέχνην πονομένῳ.».

⁵⁶ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 58-59.

⁵⁷ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 59.

⁵⁸ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 58.

⁵⁹DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*, Λειψία 1880, 146: «τούτοις δὴ τοῖς προκρίτοις ἐξάρχουσι καὶ Νικηφόρος ὑπὲρ πολλοῦς συνηλικιώτας συνοδοιορεῖν προτετίμητο, τὸ κατὰ τὴν ἱερὰν ἐκείνην σύνοδον ἐχειρισθεῖς βασιλικὸν ἐπιφώνημα, δι' οὗ τὸ εἰλικρινὲς τῆς πίστεως πᾶσιν ἐπικηρυκευσάμενος καὶ ὡς ἐξ ἀπόπτου περιωπῆς τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἐπιβοήσας καὶ τρανώσας ἀρχαϊκὴν ἱερογραφίαν τε καὶ προσκύνησιν, συγκάθεδρος τῷ ἱερῷ συλλόγῳ καὶ πρὸ τῆς ἱερᾶς ἀμπεχόνης γεγένηται.».

⁶⁰DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*, Λειψία 1880, 147-148: «ὄθεν τῆς ὀχληρᾶς ἀγορᾶς καὶ τῶν ἐν μέσῳ στροβούτων θορύβων μικρὰ φροντίσας, τὴν τε τοῦ ἀξιώματος δόξαν ἐρίῳ στέψας καὶ χαίρειν πᾶσιν ὑπειπὼν ὅσα πρὸς βλακείαν καὶ θρύψιν ἐκκαλεῖται καὶ σωματικὴν ἠδυσπάθειαν, ἐπὶ τινὰ λοφίαν ἀντικρὺ τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου μεταναστεύει οὐδὲν πλέον τῆς Ἡλιοῦ μηλωτῆς, τῆς ἀκτησίας φημί, πρὸς τὸν ὅμοιον ἐπιφερόμενος Κάρμηλον· ἀκτησίαν, τὴν ὄντως τὸ πρῶτον τεκταινομένην εἰς ἀρετὴν καταγώγιον, ἣν ὁ κτησάμενος ἀφθαρτίζεται καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ἀσπάζεται δίαιταν.».

⁶¹ ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 61-64.

τέλει την πλήρωση του πατριαρχικού θρόνου»⁶².

Μετά την πτώση της Ειρήνης από το αυτοκρατορικό θρόνο και την ανάρρηση του Νικηφόρου του Α', άνοιξε ο δρόμος για την επιστροφή του στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί του ανατέθηκε η διοίκηση ενός φιλανθρωπικού ιδρύματος, του μεγαλύτερου πτωχοκομείου της Κωνσταντινούπολης ίσως μέσα από τη διαμεσολάβηση του Ταράσιου⁶³.

Στις 18 Φεβρουαρίου του 806 ο Πατριάρχης Ταράσιος απεβίωσε αφήνοντας κενό τον πατριαρχικό θρόνο. Αμέσως ξεκίνησαν οι απαραίτητες ενέργειες για την εκλογή του νέου πατριάρχη. Έτσι με απόφαση του αυτοκράτορος, Πατριάρχης εξελέγη ο Νικηφόρος Α', ο οποίος όμως ήταν μέχρι εκείνο το διάστημα λαϊκός και όχι κληρικός⁶⁴. Στο επόμενο σύντομο χρονικό διάστημα που ακολούθησε, ο Νικηφόρος πέρασε σταδιακά όλους τους βαθμούς της Ιεροσύνης. Την Κυριακή του Πάσχα, στις 12 Απριλίου του 806, παρά την σθεναρή αντίδραση των Στουδιτών μοναχών που θεωρούσαν λανθασμένη την ανάρρηση ενός λαϊκού σε ανώτατη ιερατική κλίμακα, εξελέγη ως Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως⁶⁵.

Κατά τη θητεία του στον Πατριαρχικό θώκο έως και το 815 κατάφερε να κρατήσει τις ισορροπίες με πολλά και διαφορετικά πρόσωπα, όπως ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Α', οι ζηλωτές Στουδίτες αλλά και ειδικότερα ο Θεόδωρος Στουδίτης⁶⁶. Μετά το χαμό του αυτοκράτορα Νικηφόρου Α' το 811, ο Πατριάρχης Νικηφόρος υποστήριξε την ανάρρηση στον αυτοκρατορικό θρόνο του γαμπρού του τεθνεώτος Νικηφόρου Α', Μιχαήλ Α'. Ο Μιχαήλ, ο οποίος βασίλευσε για πολύ μικρό χρονικό διάστημα (811-813), εγκατέλειψε την εξουσία μετά από μία νέα νίκη των Βουλγάρων το 813⁶⁷. Μετά τη βασιλεία του Μιχαήλ Α' στο αυτοκρατορικό θρόνο περιήλθε ο Λέων Ε' ο Αρμένιος, ο οποίος διαπνεόταν από τα εικονομαχικά ιδεώδη των προκατόχων του. Για αυτό και κατά τη φάση της ανάληψης του στο θρόνο δεν έδωσε ομολογία ορθόδοξης πίστεως όπως είχε ζητηθεί από τον Πατριάρχη⁶⁸.

⁶²ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 61-64.

⁶³DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*, Λειψία 1880, 152.

⁶⁴DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*. Λειψία 1880, 157: «καὶ τὸ μὲν σχῆμα τοῦ λαϊκοῦ πρὸς τὴν τοῦμονήρους μεταμειψαί ἀγγελουσιδῆ πολιτείαν τὸν βασιλέα εὐθὺς παρητήσατο, τῆ ἀκριβεία τὴν ἀκριβείαν καὶ τοῖς καλῶς προδιανυσθεῖσι πόνοις ἐπιπονωτέραν προστιθεὶς τελειότητα.».

⁶⁵ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 66-71.

⁶⁶ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 70-75.

⁶⁷O'CONNELL, *The ecclesiology of St. Nicephorus I*. Ρώμη 1972, 44-46.

⁶⁸DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*, Λειψία 1880, 164: «Ἦκεν οὖν ἐπὶ τὸ τῆς Σοφίας ἱερὸν ἀναληψόμενος τὸ διάδημα. τότε δὴ τότε αὐτουργῶ τῆς ἀναρρήσεως τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεὶ τυγχάνειν μέλλοντι, ὃ τὰ ἔμπροσθεν ποιῶν βλέπειν ἀκοίμητος ὀφθαλμός, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν τῷ δικαίῳ τεκμήρασθαι καλῶς

Το 814 επισημοποιήθηκαν οι εικονομαχικές προθέσεις του αυτοκράτορα καθώς ζητήθηκε από τον Πατριάρχη Νικηφόρο να απομακρύνει τις εικόνες και να απαγορεύσει γενικώς τη χρήση τους. Αυτό δε συνέβη με αποτέλεσμα να επέλθει ουσιαστικά η ρήξη μεταξύ των δύο ανδρών⁶⁹. Το 815 ο Νικηφόρος Α΄ αναγκάστηκε να παραιτηθεί από τα καθήκοντά του ως Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, λόγω των αδιάλλακτων εικονόφιλων αντιλήψεών του. Στον πατριαρχικό θρόνο ανήλθε ο προσκεείμενος στην εικονομαχική πολιτική του Λέοντος Ε΄, ο Θεόδοτος Μελισσηνός. Ο τέως πλέον Πατριάρχης Νικηφόρος, αποσύρθηκε αρχικά στη μονή του Αγαθού, η οποία βρισκόταν βόρεια της Χρυσούπολης και έπειτα με εντολή του ίδιου του αυτοκράτορος Λέοντος Ε΄, μεταφέρθηκε στην απομακρυσμένη μονή του Αγίου Θεοδώρου. Εκεί πιθανώς ασχολήθηκε με τη συγγραφή των έργων του⁷⁰.

Το 820 από τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Β΄, του έγινε πρόταση επιστροφής στο πατριαρχικό θρόνο, θέτοντας ως μοναδική ρήτρα επιστροφής τη διατήρηση του «status quo» των εικόνων. Ωστόσο, έλαβε αρνητική απόκριση και συνέχισε την ασκητική του ζωή στη μονή του Αγίου Θεοδώρου όπου και απεβίωσε στις 5 Απριλίου του 828⁷¹.

έδικαίωσεν. ἐδόκει γὰρ ὁ ἅγιος μετὰ τὴν τῆς εὐχῆς ἐπίκλησιν καὶ τὴν τοῦ στεφάνου ἀνάληψιν, ἠνίκα ψαύειν τῆς κορυφῆς τοῦ τελομένου καιροῦ ἦν, ὡς εἰς ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐρεῖσαι τὴν χεῖρα καὶ οὕτως τὸν στέφανον ἐπαφεῖναι, ὥστε καὶ ὀδύνης ἐπαισθάνεσθαι διωμολόγει τρανότητα. τὴν γὰρ ὅσον οὐκ ἤδη ἄθεσμον αὐτοῦ κατὰ τῆς ἐκκλησίας τραχύτητα προσήγγινυσθαι μέλλουσαν ἢ ἀκανθοπληξέεκεῖνη κορυφή τῆ τοῦ ἁγίου ἐπαφῆ προμαντεύεται.»

⁶⁹ O'CONNELL, *The ecclesiology of St. Nicephorus I*. Ρώμη 1972, 46-49.

⁷⁰ O'CONNELL, *The ecclesiology of St. Nicephorus I*. Ρώμη 1972, 46-49- DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*. Λειψία 1880, 213.

⁷¹ DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*. Λειψία 1880, 213: «Ἄλλ' ἐπειδὴ τῷ τῆς φύσεως ἀπαραιτήτῳ ἄνθρωπον ὄντα λειτουργῆσαι χρεών, οἰκείαν θεῷ τὴν ἐκ τοῦ σώματος διὰ θανάτου ποιεῖται ἀνάληψιν, ἣν οὐ θάνατον ἀλλὰ πρὸς κρείττω ζῶν διάβασιν ὑποληπτέον καὶ λῆξιν, ἐν ἧ τῶν πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων ἢ ἐκκλησία μετ' ἧχου χορεύουσα πανηγυρίζει ἑορτὴν τὴν μακραίωνα, μεθ' ὧν χοροστατῶν καὶ τὸ τῆς ἁγιαστείας ἀγγελοπρεπῶς ὑποκρινόμενος ἅγιον, τῆς ἴσης αὐτοῖς τῶν ἐπαγγελιῶν κληρουχίας εὐμοίρησεν.»- HUNGER, *Βυζαντινὴ λογοτεχνία*. Αθήνα 2005, 2, 149.

2.2.ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

Το συγγραφικό έργο που αποδίδεται στο Νικηφόρο Α' τιτλοφορείται «*Ιστορία Σύντομος* ή *Breviarium*» μέσα από το οποίο εξιστορούνται τα γεγονότα από την άνοδο του Φωκά, μέχρι και το γάμο του αυτοκράτορος Λέοντος Δ' με την Ειρήνη την Αθηναία. Το έργο του καλύπτει την περίοδο από το 602-769⁷². Ο συγγραφέας ίσως θέλησε να συνεχίσει τη συγγραφή των γεγονότων από το σημείο απ' όπου ο Θεοφύλακτος Σιμοκάττης σταμάτησε τη δική του αφήγηση το 602.

Στο έργο του Νικηφόρου Α' φαίνεται να υπάρχει μια ιδιομορφία καθώς αποδίδεται σε δυο διαφορετικές παραλλαγές. Το έργο έχει και στις δύο εκφάνσεις διαφορές, τόσο γλωσσικά όσο και υφολογικά, ωστόσο αυτό παρατηρείται στις πρώτες έντεκα παραγράφους του έργου⁷³. Το έργο παραδίδεται στον κώδικα Vaticanus Gr. 977 (V), ο οποίος χρονολογείται στον 10ο αι. , αλλά και στον κώδικα British Library, Add. 19390 (L), ο οποίος χρονολογείται στον πρώτο μισό του 10^{ου} αι.⁷⁴. Η British Library σταματά την αφήγηση της το 713 εν αντιθέσει με αυτή στο Vaticanus όπου η αφήγηση της φτάνει έως και το 769⁷⁵.

Σχετικά με τη χρονολόγηση του έργου υπάρχουν δυο διαφορετικές απόψεις. Αφενός ότι το έργο γράφτηκε τα τελευταία έτη της δεκαετίας του 780, ίσως ακόμη και το 790. Θεωρείται ως ένα έργο το οποίο μεθοδεύτηκε από τη μητέρα του Κωνσταντίνου ΣΤ' Ειρήνη την Αθηναία ως μοχλός άσκησης πολιτικής πίεσης στον αυτοκράτορα και γιο της για την ανάληψη του θρόνου⁷⁶. Αυτή η άποψη είναι αρκετά επισφαλής, καθώς σύμφωνα με τον Απ. Καρπόζηλο⁷⁷ «η αφήγηση θα έπρεπε να περιλαμβάνει και το διάστημα της ανόδου της Ειρήνης της Αθηναίας στον αυτοκρατορικό θρόνο»⁷⁸. Πιθανότερη και λογικότερη φαίνεται η άποψη που εξέφρασε ο C. Mango⁷⁹, σύμφωνα με την οποία η «*Ιστορία Σύντομος*» αποτελεί

⁷² ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 157-162- Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 1-35,51.

⁷³ ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 158-159- C. MANGO, *The Breviarium*. Αθήνα 1986, 2, 539-542.

⁷⁴ ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 157-158- ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ, *Νικηφόρος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως*. Αθήνα 1994, 25.

⁷⁵ ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 158-159.

⁷⁶ SPECK, *Das geteilte Dossier*. Βόννη 1988, 428-432, 514- 515.

⁷⁷ ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 57.

⁷⁸ ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 63-64.

⁷⁹ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 25-28.

ένα ημιτελές έργο της νεανικής ηλικίας του Νικηφόρου Α΄ του οποίου η αφήγηση δεν εκτείνεται πέρα από το έτος 769. Το έργο γράφτηκε δηλαδή γύρω στα 780 κατά την έναρξη της σταδιοδρομίας του Νικηφόρου Α΄ ή και λίγο πριν»⁸⁰.

Είναι εμφανές το γεγονός ότι το κείμενο ουσιαστικά χωρίζεται σε δύο μέρη, το πρώτο είναι εκείνο που εκτείνεται από την βασιλεία του Φωκά (602) μέχρι το τέλος της βασιλείας του Ηρακλείου (641). Το δεύτερο ξεκινά με τη βασιλεία του αυτοκράτορος Κωνσταντίνου Δ΄ (668) και φτάνει μέχρι και το γάμο του αυτοκράτορος Λέοντος Δ΄ με την Ειρήνη την Αθηναία (769)⁸¹.

Οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν από το Νικηφόρο Α΄ για τη συγγραφή των δύο μερών του έργου του δεν είναι σήμερα εντελώς γνωστές. Ωστόσο, για όσες τουλάχιστον η σύγχρονη έρευνα έχει καταλήξει ότι όχι μόνο είναι διαφορετικές για το κάθε μέρος αλλά έχουν επεξεργαστεί και διαφορετικά από τον ίδιο το συγγραφέα⁸².

Στο δεύτερο μισό της «Ιστορίας Σύντομου» όπου περιλαμβάνονται τα γεγονότα των ετών 668-769, ο Νικηφόρος χρησιμοποίησε για τη συγγραφή αυτού του τμήματος ένα Χρονικό του 8ου αι. όπου το περιεχόμενο του διαπνεόταν από θετικά προσκείμενες απόψεις προς το πρόσωπο του αυτοκράτορα Λέοντα Γ΄. Άλλο ένα Χρονικό στο οποίο βασίστηκε ο Νικηφόρος Α΄ διέκειτο θετικά προς την οικονομική πλευρά. Το Χρονικό αυτό κάλυπτε τα γεγονότα έως και το 769⁸³. Ο Νικηφόρος και ο Θεοφάνης φαίνεται να αντλούν στοιχεία από μια κοινή πηγή για να περιγράψουν τα γεγονότα της πολεμικής αντιπαράθεσης μεταξύ των Βουλγάρων και των Βυζαντινών για το διάστημα 763-776⁸⁴.

Ως πηγές του δεύτερου αυτού τμήματος προτάθηκαν δύο ακόμη έργα, το «Χρονικόν Σύντομον» του Τραϊανού Πατρικίου και ο «Μέγας Χρονογράφος»⁸⁵. Στο έργο του Τραϊανού Πατρικίου δεν είναι γνωστό σχεδόν τίποτε άλλο πέρα από τον τίτλο του, οπότε δεν μπορεί να θεωρηθεί ως πηγή οποιουδήποτε άλλου έργου. Όσον αφορά το Μεγάλο Χρονογράφο έχει πλέον αποδειχθεί ότι πρόκειται για έργο το

⁸⁰ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 8-12.

⁸¹ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 12-15.

⁸² Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 15-17.

⁸³ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 17-20.

⁸⁴ ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 68.

⁸⁵ ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 68-72.

οποίο συνετέθη όχι νωρίτερα από τα μέσα του 9^{ου} αι., οπότε δεν μπορεί επίσης να αποτελέσει πηγή για την «*Ιστορία Σύντομος*»⁸⁶.

Η γλώσσα του κειμένου προσιδιάζει περισσότερο σε λόγια γλώσσα και λιγότερο σε εκείνη των χρονογράφων. Καθώς ο Νικηφόρος Α΄ ήθελε να δώσει στο έργο του μια αμιγώς ιστορική κατεύθυνση. Επιπρόσθετα, σε αυτό το άρτια δομημένο κείμενο συνέκλινε και το ύφος του Νικηφόρου Α΄, ένα ύφος διάφανο και απόλυτα κατανοητό⁸⁷.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η «*Ιστορία Σύντομος*» δεν εκτιμήθηκε τόσο ως ιστορική πηγή αλλά ως ένα έργο το οποίο διακρίνεται για τη γλώσσα, το ύφος και τη λογοτεχνικότητα του, στοιχεία τα οποία εξάρει κατά τον 9^ο αι. και ο Μέγας Φώτιος στο έργο του Βιβλιοθήκη ή Μυριόβιβλος. Το έργο του Νικηφόρου Α΄, χρησιμοποιήθηκε ως πηγή από τον Γεώργιο Μοναχό ενώ υλικό του εντοπίζεται και στο μεταγενέστερο συμπληρωματικού χαρακτήρος έργο «*Μέγας Χρονογράφος*»⁸⁸. Πηγή αποτέλεσε και για τον χρονογράφο του 12^{ου} αι. Ιωάννη Ζωναρά⁸⁹, στο έργο του «*Επιτομή Ιστοριών*» ενώ αποσπάσματα του έργου συμπεριελήφθησαν και στο *Λεξικό της Σούδας*⁹⁰.

Ο Νικηφόρος έκτος αυτού του ιστορικού έργου έχει συγγράψει μία παράθεση χρονολογικών πινάκων, όπου καταγράφονται γεγονότα και χρονολογίες από την ιερά ιστορία. Στο έργο του, περιλαμβάνονται ονόματα Περσών και Αιγυπτίων βασιλέων, Ρωμαίων αυτοκρατόρων και πατριαρχών. Οι χρονολογικές αυτές καταγραφές καλύπτουν το διάστημα από κτίσεως κόσμου μέχρι και το τέλος της βασιλείας του Μιχαήλ Β΄ το 829. Μετά το θάνατο του Νικηφόρου Α΄, οι χρονολογικοί πίνακες συμπληρώθηκαν με καταγραφές που εκτείνονται ως το έτος 944 ή 976⁹¹.

Ως ανυποχώρητος υπερασπιστής των εικόνων και ως άνθρωπος ο οποίος υπηρέτησε τον εκκλησιαστικό βίο έως το τέλος της ζωής του, συνέθεσε και έργα

⁸⁶ MANGO, *The Breviarium*. Αθήνα 1986, 2, 551-552.

⁸⁷ MANGO, *The Breviarium*. Αθήνα 1986, 2, 553-557-HUNGER, *Βυζαντινή λογοτεχνία*. Αθήνα 2005, 2, 152.

⁸⁸ MANGO, *The Breviarium*. Αθήνα 1986, 2, 553-557-HUNGER, *Βυζαντινή λογοτεχνία*. Αθήνα 2005, 2, 140-141.

⁸⁹ ΚΑΡΠΙΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 75.

⁹⁰ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 19-18 - ΚΑΡΠΙΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 69-70).

⁹¹ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History* CFHB 13. Ουάσιγκτον 1990, 20).

θεολογικής φύσεως. Αυτά τα έργα των έθεσαν στις πρώτες θέσεις του εικονομαχικού κινήματος, αναδεικνύοντας τον Νικηφόρο Α΄ ως έναν από τους σπουδαιότερους λόγιους της Εικονομαχίας⁹². Ως το πιο πρώιμο θεολογικής φύσεως έργο του Νικηφόρου Α΄ θεωρείται το *Apologeticus Minor*, το οποίο γράφτηκε γύρω στα 813-815⁹³, ακολουθεί το έργο *De Magnete* που γράφτηκε κατά το έτος 814. Ιδιαίτερης θεολογικής σημασίας είναι το έργο *Apologeticus Maior*, το οποίο παραδίδεται πάντοτε με τους τρεις εξίσου σημαντικότερους Αντιρρητικούς Λόγους⁹⁴. Ο τίτλος με τον οποίο παραδίδεται στο χειρόγραφο είναι «Λόγος υπέρ τῆς ἀμωμῆτου καὶ καθαρῶς καὶ εἰλικρινοῦς ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν πίστεως καὶ κατὰ τῶν δοξαζόντων εἰδώλοις προσκεκυνηκέναι.», ενώ οι τρεις Αντιρρητικοί Λόγοι παραδίδονται υπό του τίτλου «Ἀντίρρησις καὶ ἀνατροπὴ τῶν παρὰ τοῦ δυσσεβοῦς Μαμωνᾶ κατὰ τῆς σωτηρίου τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώσεως ἀμαθῶς καὶ ἀθεῶς κενολογηθέντων ληρημάτων», και ξεχωριστά ο καθένας τιλοφορούνται ως «Ἀντίρρησις πρώτη», «Ἀντίρρησις δευτέρα» και «Ἀντίρρησις τρίτη», ενώ συνετέθησαν μεταξύ των ετών 818-820⁹⁵.

Ένα ακόμη έργο του Νικηφόρου Α΄ είναι το *Contra Eusebium et Eriphanidem*, το οποίο γράφτηκε γύρω στα 820 και περιλαμβάνει τα έργα *Caesariensis Refutatio* και *Pseudo-Eriphanii sive Eriphanidis Confutatio*⁹⁶. Σημαντικότερο έργο αποτελεί ακόμη και το *Κεφάλαια β΄ κατὰ τῶν εἰκονομάχων*, του οποίου η συγγραφή τοποθετείται γύρω στο 821⁹⁷, αλλά και το έργο με τίτλο «*Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως σύμβολον πίστεως*» το οποίο γράφτηκε πιθανότατα το 821. Το τελευταίο θεολογικό σύγγραμμα του Νικηφόρου Α΄ αποτέλεσε το έργο *Refutatio et Eversio*⁹⁸

Τέλος, ως έργο του Νικηφόρου Α΄ λογαριάζεται και η επιστολή του προς τον Πάπα Λέοντα Γ΄, το οποίο γράφτηκε μεταξύ 811/12⁹⁹. Ωστόσο, το έργο αυτό δεν διακρίνεται από ιδιαίτερα θεολογικό περιεχόμενο, ειδικότερα σε σχέση με τα υπόλοιπα θεολογικά έργα του.

⁹² ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 163-165.

⁹³ ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 182.

⁹⁴ ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 182.

⁹⁵ ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ, *Νικηφόρος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως*, 21-24 ΘΗΕ, 476-47

⁹⁶ ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 183-184, HUNGER, *Βυζαντινή λογοτεχνία*. Αθήνα 2005, 2, 148-149.

⁹⁷ ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 184-186.

⁹⁸ ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 186-192.

⁹⁹ ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 68-78, 163, 182.

3. ΤΟ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΚΟ «ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ»

Η Εικονομαχία είναι το φαινόμενο εκείνο το οποίο εξαπλώθηκε στη βυζαντινή κοινωνία αμέσως μετά τη σχετική ανάκαμψη των δυνάμεών του Βυζαντίου από τις καταστροφικές επιδρομές και τους πολέμους με τους Άραβες, που ταλάνιζαν το Βυζάντιο αδιάκοπα για περισσότερο από έναν αιώνα. Η εικονομαχική αυτή αντιπαράθεση διήρκησε από το 726 έως το 843, ενώ δύναται να διακριθεί σε δύο φάσεις. Η πρώτη εικονομαχική περίοδος ξεκινά από το 726 ή 730 και εκτείνεται μέχρι και το 787, δηλαδή μέχρι τη Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο στη Νίκαια¹⁰⁰. Η δεύτερη εικονομαχική περίοδος ξεκινά με την ανακίνηση του εικονομαχικού θέματος από τον Λέοντα Ε΄ τον Αρμένιο κατά το έτος 815 και εκτείνεται μέχρι και το 843, οπότε οι εικόνες αναστηλώθηκαν οριστικά με απόφαση της Συνόδου στην Κωνσταντινούπολη. Μεταξύ των ετών 787-815 υπήρξε μια μερική ανάπαυλα του ζητήματος. Με την οριστική αναστήλωση των εικόνων το 843, το ζήτημα της Εικονομαχίας εξαφανίστηκε οριστικά από το προσκήνιο, με τρόπο ξαφνικό, όπως ακριβώς είχε ανακύψει¹⁰¹.

Η σύγκρουση των δυο αντιμαχόμενων ιδεολογιών έλαβε χώρα μεταξύ του κράτους και της εκκλησίας. Αυτές οι δυο εξουσίες αποτελούσαν το ρυθμιστικό παράγοντα της εποχής, ο οποίος καθόριζε τις εξελίξεις σε όλα τα επίπεδα. Η διαμάχη έλαβε χώρα στη Κωνσταντινούπολη και εξαπλώθηκε σε ορισμένες επαρχίες της ανατολής οι οποίες αποτέλεσαν προπύργιο των εικονολατρών¹⁰². Η σύγκρουση που έλαβε εκείνη τη περίοδο χώρα διαχωρίστηκε σε δυο διακριτά ιδεολογικά στρατόπεδα, το πρώτο στρατόπεδο αποτέλεσαν οι «εικονομάχοι» ή «εικονοκλάστες» ή «εικονόφοβοι». Αυτή η ομάδα ήταν αντίθετοι προς την εκδήλωση τιμής και λατρείας προς τις εικόνες καθώς θεωρούσαν την πρακτική αυτή ειδωλολατρική και απαγορευμένη από την ίδια την Παλαιά Διαθήκη.

Από την άλλη πλευρά οι αντίπαλοί τους «εικονόφιλοι» ή «εικονόδουλοι» όπως διαφάνηκε και από την τελική έκβαση του ζητήματος, αποτελούσαν το

¹⁰⁰ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ, *Η Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος*. Θεσσαλονίκη 1987, 13-26- ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 55-60-ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Εικονομαχία και κοινωνία*. Κατερίνη 2002, 73-75-ΚΑΖΗΔΑΝ, *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Νέα Υόρκη- Οξφόρδη 1991,2, 976-977.

¹⁰¹ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*. Αθήνα 2002, 2, 55-60- ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Εικονομαχία και κοινωνία*. Κατερίνη 2002, 73-75- ΒΑΣΙΛΙΕΦ, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*. Αθήνα 1960, 1, 312-313.

¹⁰² ΒΑΣΙΛΙΕΦ, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*. Αθήνα 1960, 1, 314-316, LILIE, *Εισαγωγή στη Βυζαντινή Ιστορία*, Αθήνα 2011, 111.

μεγαλύτερο μέτωπο και υπερασπίστηκαν την τιμητική προσκύνηση των εικόνων¹⁰³.

Οι εικόνες είχαν επικρατήσει ήδη στη λατρευτική συνήθεια των Βυζαντινών από τον 3^ο αι. ενώ κατά τον 4^ο αι. εισήχθησαν στους ναούς και στις οικίες αντίστοιχα. Η εικονοκλαστική τάση η οποία καταδίκασε την απεικόνιση του Χριστού σε υλικά αντικείμενα μειώνοντας-ευτελιζοντας τη θεϊκή του υπόσταση, δεν αποτέλεσε ένα μαζικό κίνημα κατά του 8^ο αι. αλλά ήταν μια τάση που είχε εκφραστεί από τους πρώτους αιώνες της χριστιανικής λατρείας. Αναμφισβήτητα, το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα το οποίο πυροδότησε ποικίλες αντιδράσεις, αποτέλεσε η άποψη του Ευσεβίου Καισαρείας ο οποίος θεωρούσε την απεικόνιση του Χριστού ξένη προς την εκκλησιαστική παράδοση της εποχής¹⁰⁴.

Η Εικονομαχία ως φαινόμενο, ξέσπασε στη βυζαντινή κοινωνία διχάζοντας τη κατά την τρίτη περίπου δεκαετία του 8^{ου} αι. Από τη σύγχρονη έρευνα διατυπώθηκε πλήθος απόψεων οι οποίες καλύπτουν όλες σχεδόν τις πτυχές του θέματος, δίχως όμως να είναι δυνατό να λεχθεί τίποτα με απόλυτη βεβαιότητα. Όλες σχεδόν οι πληροφορίες για το θέμα προέρχονται από εικονόφιλες πηγές αφού όπως έχει συμπεραθεί μετά την οριστική επικράτηση των εικονοφίλων πιθανότατα καταστράφηκε κάθε εικονομαχικό σύγγραμμα. Ως κύριος εκφραστής αυτού του κινήματος εμφανίσθηκε ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ε'. Σε αυτό το σημείο συμπαρασύρθηκαν και επιφανείς στελέχη του ανώτατου κλήρου εκείνης της εποχής¹⁰⁵. Ως προς τις αιτίες της εμφάνισης και του ξεσπάσματος του εικονομαχικού κινήματος επικράτησε γενικότερα ένα κλίμα αμηχανίας και αβεβαιότητας από τους βυζαντινούς συγγραφείς¹⁰⁶.

Σύμφωνα με την L. Brubaker και τον J. Haldon¹⁰⁷, «οι εκφραστές αυτού του κινήματος κατάφεραν να δώσουν ένα δογματικό χαρακτήρα στη διαμάχη κατά των εικόνων». Με βάση τις αποφάσεις της οικουμενικής Συνόδου της Ιέρειας το 754, οργανώθηκε ένας γενικευμένος αγώνας κατά του θεσμού του μοναχισμού¹⁰⁸.

¹⁰³ BRUBAKER-HALDON, *Byzantium in the iconoclast era*. Κέμπριτζ 2011, 32-44- BREMMER, *Iconoclast, Iconoclastic, and Iconoclasm. Church History and Religious Culture* 88 (2008) 1-17- ΠΑΣΣΑΣ, *Βυζαντινή διαμάχη*. Αθήνα 1983, 23-28- ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*. Αθήνα 1994,1, 774-778- RUNCIMAN, *The Byzantine Theocracy*. Κέμπριτζ 1977, 120-132.

¹⁰⁴ BRUBAKER- HALDON, *Byzantium in the iconoclast era*. Κέμπριτζ 2011, 32-44.

¹⁰⁵ BARANOV, *The Theological Background*, in: *Studia Patristica XL, Papers presented at the Fourteenth International Conference on Patristic Studies*, ed. Young, EDWARDS, PARVIS- Leuven-Paris-Dudley, Ma 2006, 165-175- BRUBAKER-HALDON, *Byzantium in the iconoclast era*. Κέμπριτζ 2011, 36-44.

¹⁰⁶ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Εικονομαχία και κοινωνία*. Κατερίνη 2002, 91-99, 142-145- ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Το Βυζαντινό κράτος*. Θεσσαλονίκη 2001, σελ 54-59.

¹⁰⁷ BRUBAKER- HALDON, *Byzantium in the iconoclast era*. Κέμπριτζ 2011, 44-47- OSTROGORSKY, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*. Αθήνα 2001, 35-36.

¹⁰⁸ BRUBAKER- HALDON, *Byzantium in the iconoclast era*. Κέμπριτζ 2011, 44-47- OSTROGORSKY, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*. Αθήνα 2001, 26-33.

Κατά την περίοδο της βασιλείας του Κωνσταντίνου Ε', παρατηρήθηκε ότι ο μοναχισμός ως ιδεολογία είχε αποκτήσει έρεισμα στις πλατιές μάζες της αυτοκρατορίας. Αυτή η εξέλιξη βοήθησε στην ανάπτυξη του αριθμού των μοναστηριών και του έμπυχου δυναμικού που το πλαισίωνε. Σύμφωνα με την άποψη του C. Andreev¹⁰⁹, «ο αριθμός των μοναχών εκείνη τη περίοδο εκτιμούνταν στους 100.000¹¹⁰. Πολλοί νέοι της εποχής, αποφάσιζαν να στραφούν προς το μοναχισμό και να λάβουν το μοναχικό σχήμα για να αποφύγουν τις στρατιωτικές υποχρεώσεις που είχαν ως πολίτες της αυτοκρατορίας. Αυτή η συμπεριφορά της στρατιωτικής αποστροφής αποτέλεσε τροχοπέδη στο σχεδιασμό της άμυνας της αυτοκρατορίας, καθώς αυτή η αποστροφή δημιουργούσε έντονο πρόβλημα εξαιτίας της έλλειψης αρρένων οπλιτών»¹¹¹.

Εάν συνυπολογίσουμε ότι εκείνη την περίοδο η αυτοκρατορία μαστιζόταν από τις επιθέσεις των Αράβων και των Βουλγάρων στα χερσαία σύνορα της, θα μπορούσαμε να καταλάβουμε πως η ανάπτυξη του μοναχισμού είχε άμεση διασύνδεση με το στρατιωτικό σχεδιασμό σχετικά με την άμυνα της αυτοκρατορίας¹¹². Αυτή την τοποθέτηση έρχεται να επιβεβαιώσει η Ε.Γ. Αρβελέρ¹¹³, η οποία θεωρεί ότι η «Εικονομαχία είναι επινόηση των Ισαύρων αυτοκρατόρων για να μπορέσουν να μειώσουν τη λειψανδρία, η οποία μαστίξε το βυζαντινό αυτοκρατορικό στρατό σε μια περίοδο όπου ο Αραβικός κίνδυνος ήταν έντονος». Για αυτό το λόγο σύμφωνα με τη Ε. Γ.Αρβελέρ¹¹⁴ «το κίνημα κατά των εικόνων κόπασε τόσο ξαφνικά όσο ξαφνικά εμφανίσθηκε στο προσκήνιο»¹¹⁵. Ωστόσο, η άποψη ότι οι νέοι αποστρέφονταν το στρατό εγκαταλείποντας τα εγκόσμια, αμφισβητείται από πολλούς ερευνητές¹¹⁶.

¹⁰⁹ ΚΑΖΗΔΑΝ, *A History of Byzantine*. Αθήνα 1999, 1, 390.

¹¹⁰ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Εικονομαχία και κοινωνία*. Κατερίνη 2002, 98-103,

¹¹¹ ΚΑΖΗΔΑΝ, *A History of Byzantine*. Αθήνα 1999, 1, 381-390- ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Το Βυζαντινό κράτος*. Θεσσαλονίκη 2001, σελ 70-78, ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Βυζαντινή Ιστορία 324-1071*, Αθήνα 1972, 225-230.

¹¹² ΚΑΖΗΔΑΝ, *A History of Byzantine*. Αθήνα 1999, 1, 395-398.

¹¹³ ΓΛΥΚΑΤΖΗ-ΑΡΒΕΛΕΡ, *Γιατί το Βυζάντιο*. Αθήνα 2009, 33-38.

¹¹⁴ ΓΛΥΚΑΤΖΗ-ΑΡΒΕΛΕΡ, *Γιατί το Βυζάντιο*. Αθήνα 2009, 33-38.

¹¹⁵ ΓΛΥΚΑΤΖΗ-ΑΡΒΕΛΕΡ, *Γιατί το Βυζάντιο*. Αθήνα 2009, 26-30, «Η λειψανδρία αναδιαμόρφωσε την οικονομία της αυτοκρατορίας. Αντί να είναι ένα δίκτυο πόλεων ήταν πλέον ένα κυρίως αγροτικό κράτος με λίγες πόλεις οι οποίες εποπτευόταν από την Κωνσταντινούπολη, τη μόνη μεγάλη πόλη στην αυτοκρατορία. Ένας μεγάλος αριθμός πόλεων είχε εγκαταλειφθεί, άλλες συρρικνώθηκαν σε φρούρια, ενώ σε άλλες περιπτώσεις οι κάτοικοι μετακινήθηκαν σε υψηλότερες περιοχές οι οποίες θα προσέφεραν αμυντική κάλυψη. εκτιμάται ότι οι πόλεις συρρικνώθηκαν στο ένα τέταρτο του προηγούμενου μεγέθους τους και όλες ήταν οχυρωμένες. Οι πόλεις συνέχισαν να λειτουργούν ως χώροι αγορών και εκθέσεων. Παρόλο που υπήρχε μια δημογραφική και οικονομική ύφεση, που φαίνεται από τα νομισματικά αρχεία, εξακολουθούσε να υπάρχει μια ζωντανή, αγροτική οικονομία.

¹¹⁶ BRUBAKER-HALDON, *Byzantium in the iconoclast era*. Κέμπριτζ 2011, 69-70- ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινή Ιστορία*. Θεσσαλονίκη 1993, 2, 78-82.

Άλλη μια αιτία για την οποία το κίνημα των εικοκλαστών στράφηκε κατά του μοναχισμού αποτέλεσε αφενός η διογκωμένη επιρροή των μοναχών στις πλατιές μάζες του λαού, αφετέρου ο έλεγχος και ο σφετερισμός της εκκλησιαστικής περιουσίας¹¹⁷. Μια πιθανή αγροτική μεταρρύθμιση η οποία είχε ως στόχο της τη συνεχώς αυξανόμενη μοναστική περιουσία, έδωσε το δικαίωμα στους εικονοκλάστες αυτοκράτορες να προχωρήσουν σε ανακατανομή του πλούτου. Σημαντικά κομμάτια γης δόθηκαν στο στρατό, έχοντας ως στόχο την εκοσμίκευση της μεγάλης περιουσίας των μονών¹¹⁸.

Σύμφωνα με τον P. Brown¹¹⁹ «η καθυπόταξη του μοναχισμού θα βοηθούσε στο να ελεγχθεί μια ανεξέλεγκτη μορφή εξουσίας στα εδάφη της αυτοκρατορίας, η οποία ήταν μη συγκεντρωτική και είχε στοιχεία αγροτικής και περιοδεύουσας μορφής ζωής». Αυτή τη μορφή του μοναχισμού, η κεντρική διοίκηση δεν μπορούσε να ελέγξει με αποτέλεσμα να είναι μια απειλή εκ των έσω για την εξουσία¹²⁰. Για αυτό το λόγο, η κεντρική εξουσία είχε δημιουργήσει μια προπαγανδιστική πολιτική κατά των ασκητών και μοναχών. Αυτή η πολιτική αποσκοπούσε στο να πείσει το λαό να μη λαμβάνει υπόψη του τη διδασκαλία των μοναχών ως κάτι θέςφατο¹²¹.

Η δογματική επίθεση κατά της λατρείας των εικόνων, και πιο συγκεκριμένα των συμβόλων της χριστιανικής θρησκείας, δημιούργησε έκτος από τα προβλήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω και κάποια απόνερα στις σχέσεις της ανατολικής και δυτικής εκκλησίας. Τα προβλήματα βασιζόταν στην αλλαγή την οποία ήθελαν να επιφέρουν οι Ίσαυροι στους τομείς της πολιτικής, ιδεολογικής, κοινωνικής και στρατιωτικής προσέγγισης της αυτοκρατορίας. Με αυτό το γνώμονα, η Εικονομαχία άλλαξε και τον τρόπο με τον οποίο έβλεπε η ανατολική πτέρυγα της αυτοκρατορίας τη δυτική και πιο συγκεκριμένα τη Ρώμη.

Οι Ίσαυροι ήθελαν να ρίξουν το βάρος της πολιτικής τους στην ανατολική πτέρυγα της αυτοκρατορίας. Για αυτό το λόγο, παρατηρούνται οι πρώτοι τριγμοί να προέρχονται από την πλευρά της δύσης, με τη μη καταβολή φόρων προς την κεντρική

¹¹⁷DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*, Λειψία 1880, 167-8.

¹¹⁸ BRUBAKER- J. HALDON, *Byzantium in the iconoclast era*. Κέμπριτζ 2011, 72-83.

¹¹⁹ BROWN, *A Dark-Age Crisis: Aspects of the Iconoclastic*, in: *The English Historical Review*, ed. Oxford University Press, 88, 346, 25.

¹²⁰ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Εικονομαχία και κοινωνία*. Κατερίνη 2002, 103-113- OSTROGORSKY, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*. Αθήνα 2001, 44- ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Το Βυζαντινό κράτος*. Θεσσαλονίκη 2001, σελ 88-91.

¹²¹BROWN, *A Dark-Age Crisis: Aspects of the Iconoclastic*, in: *The English Historical Review*, ed. Oxford University Press, 88, 346, 1-34, BURY, *Η ιστορία της βυζαντινής αυτοκρατορίας*, Αθήνα 1979, 120-125.

εξουσία. Έτσι η κεντρική εξουσία με τη σειρά της, επέσυρε τη στρατιωτική υποστήριξη προς τη Ρώμη ενάντια στην επεκτατική πολιτική των Λογγοβάρδων. Επιπρόσθετα, αφαιρέθηκε από τη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου της Ρώμης η Σικελία, η Καλαβρία και το ανατολικό Ιλλυρικό τα οποία πέρασαν στη διοίκηση, διαχείριση του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως¹²².

Σε συνέχεια της πολιτικής του Κωνσταντίνου Ε' περί της μετατόπισης του κέντρου αποφάσεων και εξουσιών από τη δύση στην ανατολή, παρατηρείται ότι ακολουθήθηκε μια προσπάθεια μεταβολής και μετατόπισης της παιδείας στα οικονομικά πρότυπα της εποχής. Έτσι διαδραματίστηκε μια διαπάλη ανάμεσα στο αν θα επικρατήσει στην αυτοκρατορία ο σημιτικός και ασιατικός χριστιανισμός των εικονοκλαστών, ενάντια στον ουμανιστικό χριστιανισμό των Εικονολατρών δηλαδή την ελληνορωμαϊκή παράδοση¹²³.

Πολλοί ερευνητές υποστήριξαν ότι, ο Κωνσταντίνος Ε' κερδίζοντας τη μάχη κατά των εικόνων θα προσπαθούσε να επανεμφανίσει στο προσκήνιο παλαιές αιρέσεις που είχαν ταλανίσει το χριστιανισμό όπως το Μονοφυσιτισμό, Μονοθελιτισμό. Από αυτές τις αιρέσεις είχε γαλουχηθεί και ο ίδιος στα νεανικά του χρόνια, ζώντας στις ανατολικές επαρχίες. Εκείνη την περίοδο οι ανατολικές περιοχές της αυτοκρατορίας δεχόταν τη μεγαλύτερη πίεση από επιδρομές Αράβων¹²⁴. Με αυτό τον τρόπο, θα οδηγούσε την αυτοκρατορία σε μια πιθανή προσπάθεια εξανατολισμού της δυτικής νοοτροπίας του Βυζαντίου, μέσω της υποβάθμισης της ελληνικής παράδοσης¹²⁵.

Αποτελεί εν τέλει, αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι όποιος ή όποιοι και αν ήταν στην πραγματικότητα οι λόγοι της εμφάνισης και ηχηρής παρουσίας του φαινομένου που ονομάστηκε «Εικονομαχία» στο Βυζάντιο, το ζήτημα επιβάρυνε ακόμη περισσότερο την πολιτισμική παρακμή που επικρατούσε ήδη από τον 7^ο αι.. Παρόλα αυτά, η Εικονομαχία και τα αποτελέσματά της δεν απέκλεισαν την ύπαρξη μιας πλούσιας λογοτεχνικής παραγωγής εκείνη τη περίοδο. Πέρα από τα γνωστά έργα της

¹²²ΓΛΥΚΑΤΖΗ-ΑΡΒΕΛΕΡ, *Η Πολιτική Ιδεολογία*. Αθήνα 2018, 39-44, ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, Το έπος της εικονομαχίας. Αθήνα 2005, 150-155.

¹²³LEMERLE, *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός*. Αθήνα 2001, 235-236.

¹²⁴ Μονοφυσιτισμός: είναι η θεία φύση του Χριστού που θεωρείται κυρίαρχη επί της ανθρώπινης. Οι μονοφυσιστές θεωρούν πως η θεία φύση του Χριστού απορρόφησε την ανθρώπινη και την εξαφάνισε. Μονοθελιτισμός: πρεσβεύει ότι ο Χριστός είχε δύο φύσεις μετά την ένωση θείας και ανθρώπινης φύσεως αλλά μία θέληση μία ενέργεια. LEMERLE, *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός*. Αθήνα 2001, 240-245.

¹²⁵ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Εικονομαχία και κοινωνία*. Κατερίνη 2002, 76-91,-OSTROGORSKY, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*. Αθήνα 2001, 2, 25-26- ΠΑΣΣΑΣ, *Βυζαντινή διαμάχη*. Αθήνα 1983,15-17, ΣΑΒΒΙΔΗΣ, *Εισαγωγή στη Βυζαντινή Ιστορία (284-1461)*, Αθήνα 2008,450-453.

περιόδου, υπήρξαν και εκείνα τα οποία πιθανότατα εξαφανίστηκαν μαζί με τους δημιουργούς της Εικονομαχίας¹²⁶.

Σε εξέταση και θεώρηση των γεγονότων της δεύτερης εικονομαχικής περιόδου, και πιο συγκεκριμένα εκείνων που διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκεια της βασιλείας του αυτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε΄ (741-755), θα επιχειρήσουμε να προβούμε στην παρούσα μελέτη. Η παρούσα μελέτη αντλεί το υλικό της από όσα παρουσιάζονται στη «Χρονογραφία» και την «Ιστορία Σύντομο» από τον Θεοφάνη και το Νικηφόρο Α΄ αντίστοιχα. Σύμφωνα με τα γεγονότα που προκύπτουν από την παρούσα έρευνα, όπως παραδίδονται από τους δύο συγγραφείς, συνάγεται και η στάση εκάστου αφενός μεν ως προς το εικονομαχικό ζήτημα, αφετέρου δε ως προς το πρόσωπο του αυτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε΄.

¹²⁶ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινή Ιστορία*. Θεσσαλονίκη 1993, 2, 111-112- LEMERLE, *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός*. Αθήνα 2001, 240-OSTROGORSKY, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*. Αθήνα 2001, 2, 55-59, ΚΟΡΔΑΤΟΥ, *Ακμή και παρακμή του Βυζαντίου*, Αθήνα 1953, 145-148.

4.ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ε' ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ» ΚΑΙ ΤΗΝ «ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΥΝΤΟΜΟΣ»

4.1. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ.

Ο Κωνσταντίνος Ε' είναι ο γιος του αυτοκράτορα Λέοντος του Γ' και της γυναίκας του Μαρίας. Σχετικά με τη Μαρία, έχουν αναφερθεί λίγα πράγματα από το Θεοφάνη. Καταγόταν από τη Γερμανικεία (σημερινή Βόρεια Συρία) και ήταν σύζυγος του Λέοντος ήδη από τη θητεία του ως στρατηγός, πολύ πριν εκείνος αναλάβει τα αυτοκρατορικά του καθήκοντα 717¹²⁷. Μετά τον ερχομό του Κωνσταντίνου στη ζωή και κατά τα αυτοκρατορικά ειωθότα, η Μαρία στέφθηκε «Αυγούστα» στις 25 Αυγούστου του 719, καθώς η γυναίκα του αυτοκράτορα μπορεί να λάβει το αυτοκρατορικό χρίσμα μόνο μετά τη γέννηση του διαδόχου¹²⁸.

Η ακριβής ημερομηνία γεννήσεως του Κωνσταντίνου είναι αμφιλεγόμενη¹²⁹. Ως πιθανή ημερομηνία γέννησης θεωρείται η 1^η Σεπτεμβρίου του 718 και η 31^η Αυγούστου του 719. Ο Θεοφάνης ισχυρίζεται ότι ο Κωνσταντίνος γεννήθηκε το έτος 6211 από κτίσεως κόσμου ήτοι 1^η Σεπτεμβρίου 718¹³⁰. Οι αναφορές του Πατριάρχη Νικηφόρου συμπίπτουν με εκείνες του Θεοφάνη στο έτος γεννήσεως και διαφέρουν στην ημερομηνία, καθώς ο Νικηφόρος θεωρεί ότι ο αυτοκράτορας γεννήθηκε κάπου ενδιάμεσα από την 1η έως την 14η Σεπτέμβρη του 718¹³¹.

Στις 25 Δεκεμβρίου κατά τη βάπτιση του Κωνσταντίνου και σύμφωνα με τους αυτόπτες μάρτυρες, διαδραματίστηκε ένα γεγονός το οποίο σημάδεψε την τελετή της βαπτίσεως. Κατά τη διάρκεια του μυστηρίου, ο νεαρός διάδοχος ανακούφισε τον εαυτό του μέσα στην ιερή κολυμβήθρα, πράγμα που θεωρήθηκε από το Πατριάρχη ως ένας κακός οιωνός για την εκκλησία και το ποίμνιο της¹³². Έτσι έλαβε και το παρατσούκλι

¹²⁷ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 399, 28-35.

¹²⁸ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 7, ΜΙΣΟΥ., *Δύο βυζαντινοί καθεστωτικοί όροι (Αυγούστα και Βασίλισσα)*, BYZANTIAKA 2, Θεσσαλονίκη 1982, 125-141.

¹²⁹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 7.

¹³⁰ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 399, 28-35.

¹³¹ SPECK., *Das geteilte Dossier. Beobachtungen zu den Nachrichten über die Regierung des Kaisers Herakleios und die seiner Sohne bei Theophanes und Nikephoros*, ΠΟΙΚΙΛΑ BYZANTINA, 9, Bonn 1988, 321-323, MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησης και άνατροπή, Αντίρρησης Γ'*, PG 100, Paris 1857-1886, 500-505D.

¹³² DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 399, 28-35, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 8.

Κοπρώνυμος, το οποίο θα τον συνόδευε σε ολόκληρη την πορεία της ζωής του. Η γνησιότητα αυτής της πληροφορίας αμφισβητείται από πολλούς μελετητές ως αναληθή και δυσφημιστική. Ενδεχομένως να αποτέλεσε μια μετέπειτα προσθήκη η οποία θα αναδείκνυε εξ απαλών ονύχων τον αρνητικό χαρακτήρα του αυτοκράτορα¹³³.

Ο Λέων εκτός του Κωνσταντίνου που αποτέλεσε το μοναχογιό της οικογένειας, τον οποίο από τη νεαρή του ηλικία έστειψε συναυτοκράτορα το 720 για να εδραιωθεί η αυτοκρατορική δυναστεία των Ισαύρων, είχε άλλα τρία κορίτσια. Η μεγαλύτερη σε ηλικία κόρη του Λέοντος ήταν η Άννα, η οποία σύμφωνα με το Θεοφάνη ήταν και το πρωτότοκο παιδί της οικογένειας¹³⁴. Ο Λέων είχε αποφασίσει ότι μόλις εδραιωνόταν στην αυτοκρατορική θέση, θα την παντρευε με το σύμμαχο του, στρατηγό Αρτάβασδο.

Περί το 717 η Άννα νυμφεύτηκε τον Αρτάβασδο και έκαναν δυο παιδιά, το Νικηφόρο και το Νικήτα¹³⁵. Εκτός της Άννας, υπήρχαν και άλλες δυο αδελφές μικρότερες του Κωνσταντίνου σύμφωνα με το Θεοφάνη, η Κόσμο και η Ειρήνη. Για τις εν λόγω παρουσίες δεν υπάρχουν καταγεγραμμένα στοιχεία, υπάρχουν όμως οι τάφοι τους στην εκκλησία των Αποστόλων στην Κωνσταντινούπολη¹³⁶.

Σε ηλικία σχεδόν δύο ετών, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ο Κωνσταντίνος στέφθηκε πανηγυρικά συναυτοκράτορας από τον Πατριάρχη Γερμανό, στο Δικαστήριο των δεκαεννιά Ακουμπιτών. Για να επισφραγιστεί αυτή η διαδοχή, ο Λέων στα νομίσματα και στις σφραγίδες, εκτός από τον εαυτό του απεικόνιζε και το νεαρό Κωνσταντίνο, ώστε να αρχίζει να εδραιώνεται η δυναστεία στη βυζαντινή κοινωνία. Από τη νεαρή ηλικία του αυτοκράτορα δεν έχουν διασωθεί πολλές πληροφορίες, αυτές που έχουν διασωθεί είναι μεταγενέστερες και σίγουρα δυσφημιστικές ως προς το πρόσωπο του¹³⁷. Καθώς εικάζουν πως είχε εμπλακεί σε μαγικές πρακτικές και σε παρεκτροπές. Βέβαια αυτές οι πληροφορίες είναι ανεπιβεβαίωτες και δεν έχουν αποσαφηνιστεί από κάποια έρευνα¹³⁸.

¹³³ OSTROGORSKY, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*. Αθήνα 2001, 110-112, BROOKS, *The Campaigns of 716-717, from Arabic Sources*, JHS 19, Cambridge 1899, 21-22.

¹³⁴ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 7, MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησις και άνατροπή, Αντίρρησις Γ'*, PG 100, Paris 1857-1886, 500-505D.

¹³⁵ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 55-57.

¹³⁶ DE BOOR, *Ignatii Diaconi Vita Nicephori*, Λειψία 1880, 180-182, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 399, 28-35.

¹³⁷ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 9, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 400, 3-17.

¹³⁸ ALEXANDER., *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 200-202.

Από το Θεοφάνη, ο αυτοκράτορας έχει κατηγορηθεί: «ότι λάμβανε χώρα σε πανηγυρικές τελετές, για ομοφυλοφιλικές σχέσεις και για σχέσεις εκτός πλαισίου γάμου»¹³⁹. Επίσης είχε αναφερθεί ότι διατηρούσε σχέσεις με την ηλικιωμένη κόρη ενός Πατρικίου. Το βασικό αρνητικό χαρακτηριστικό του αποτέλεσε η βαρβαρότητα την οποία επέδειξε ενάντια στον ανένδοτο αγώνα που προκήρυξε κατά των εικόνων και κατά συνέπεια κατά των εκφραστών τους.

Ένα περιστατικό που θα μπορούσε να εισφέρει πολλά για το χαρακτήρα του Κωνσταντίνου, εάν αυτή η πληροφορία ήταν αληθής, είναι τα βασανιστήρια που συνήθιζε να προκαλεί στους μοναχούς. Μια από τους πολλές αποδέκτες αυτής της βίαιης συμπεριφοράς, ήταν και η μοναχή Άννα όπως αναφέρει ο A. Lombard¹⁴⁰. Σύμφωνα με τον A.Lombard¹⁴¹ «δάγκωσε και έκοψε ένα κομμάτι από το χέρι της μοναχής». Ωστόσο, όλες αυτές οι αναφορές μπορεί να είναι και προϊόν θρύλου καθώς και διαφόρων υπερβολών που γράφτηκαν ετεροχρονισμένα για να βλάψουν το προφίλ του αυτοκράτορα.

Ως παιδί είχε ιδιαίτερη κλίση στην ιππασία, στις αρματοδρομίες ενώ ήταν πολύ καλός και στο κυνήγι¹⁴². Ενδεχομένως, να έλαβε και το παρατσούκλι Καβαλινός από τη μεγάλη του αγάπη για τα άλογα, ωστόσο αυτή είναι μια πληροφορία που θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο καθώς οι απόψεις δίστανται¹⁴³. Επίσης δεν μπορούν να αμφισβητηθούν οι στρατιωτικές και ηγετικές δεξιότητες του Κωνσταντίνου.

Το 740 έλαβε μέρος στη νικηφόρα εκστρατεία των Βυζαντινών εναντίων των Αράβων¹⁴⁴. Επιπλέον δε γίνεται να μη στηλιτευτούν οι ικανότητες του στο διπλωματικό πεδίο, όπως αυτές φάνηκαν στις διαπραγματεύσεις που έκανε εκείνος με τον Αλ Μανσούρ. Ως αυτοκράτορας είχε λάβει την πλήρη εκπαίδευση της εποχής, πράγμα το οποίο διευκόλυνε τον ίδιο στο να παραθέσει και να καταγράψει τα

¹³⁹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 399, 50-60, LOMBARD, *Études D'Histoire Byzantine: Constantin V, Empereur des Romains (740-775)*, Theologische Literaturzeitung (1904), vol 29, 14, 409-411.

¹⁴⁰ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 399, 50-60, LOMBARD, *Études D'Histoire Byzantine: Constantin V, Empereur des Romains (740-775)*, Theologische Literaturzeitung (1904), vol 29, 14, 409-411, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 16.

¹⁴¹ LOMBARD, *Études D'Histoire Byzantine: Constantin V, Empereur des Romains (740-775)*, Theologische Literaturzeitung (1904), vol 29, 14, 415-418.

¹⁴² ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 9.

¹⁴³ GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsitia 52, Louvain 1977, 169-170.

¹⁴⁴ MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησης και άνατροπή, Αντίρρησης Γ'*, PG 100, Paris 1857-1886, 504D.

θεωρητικά επιχειρήματα του κατά της λατρείας των εικόνων, τα οποία και επέβαλλε να διαβάζονται σε όλη τη Κωνσταντινούπολη και σε κάποια μέρη της επαρχίας¹⁴⁵.

Ο Κωνσταντίνος σε ηλικία περίπου δεκατεσσάρων ετών, το έτος 732/733 νυμφεύτηκε τη čičak κόρη του Χαζάρου khagan Virhor (Μπιχάρ)¹⁴⁶. Η νεαρή γυναίκα ήρθε στην Κωνσταντινούπολη και βαπτίστηκε ως Ειρήνη. Ήταν μια εξωτική φιγούρα στη βυζαντινή αυλή, η οποία δεν απαρνήθηκε τη Χαζαρινή της καταγωγή. Τέτοιου είδους γάμοι ήταν ένα σύνηθες φαινόμενο, καθώς οι επιγαμίες αποτελούσαν ένα μέρος της εξωτερικής πολιτικής των βυζαντινών, που αποσκοπούσαν στη σύναψη συμμαχιών¹⁴⁷.

Σύμφωνα με το Θεοφάνη, η Ειρήνη ήταν μια ευσεβής θρησκευόμενη γυναίκα που της άρεσε να διαβάζει θρησκευτικά κείμενα σε αντίθεση με τα πιστεύω του Κωνσταντίνου¹⁴⁸. Στις 25 Ιανουαρίου του 750 γεννήθηκε ο διάδοχος Λέων ο Δ' που αναφέρεται συχνά στις πηγές ως «Χαζάρος». Ο διάδοχος του θρόνου, ανατράφηκε από τη μητέρα του με όλα τα Χαραζικά πρότυπα της εποχής¹⁴⁹. Σύμφωνα με κάποιες άλλες πηγές όπως αυτή του Μιχαήλ Σύρου, η Ειρήνη πέθανε μετά τη γέννηση του Λέοντος Δ'¹⁵⁰.

Μετά το θάνατο της Ειρήνης, ο Κωνσταντίνος παντρεύτηκε για δεύτερη φορά, τη δεύτερη σύζυγο του η οποία ονομαζόταν Μαρία. Ένα χρόνο μετά το γάμο τους, το 751 η Μαρία πέθανε απρόσμενα. Αμέσως μετά ο Κωνσταντίνος προχώρησε και σε έναν επιπλέον γάμο με την Ευδοκία.

Για αυτό το γάμο οι πηγές δεν αναφέρουν πολλές πληροφορίες. Για την οικογενειακή καταγωγή της Ευδοκίας δεν υπάρχουν πολλές αναφορές. Το μόνο που

¹⁴⁵ MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησης και άνατροπή, Αντίρρησης Γ'*, PG 100, Paris 1857-1886, 504D, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 16, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λεωψία 1883, 399, 120-122.

¹⁴⁶ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 30-32, TREADGOLD, *The Bride-shows of the Byzantine Emperors*, BYZ 49, (1979) 395-413.

¹⁴⁷ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 10, ΧΡΗΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινή Ιστορία*. Θεσσαλονίκη 1993, 2, 140-141, OSTROGORSKY, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*. Αθήνα 2001, 2, 70-72.

¹⁴⁸ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 30-32.

¹⁴⁹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 10.

¹⁵⁰ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 11, BROOKS, *The Campaigns of 716-717, from Arabic Sources*, JHS 19, Cambridge 1899, 30-35, BRUBAKER- HALDON, *Byzantium in the iconoclast era*. Κέμπριτζ 2011, 50-55, TREADGOLD, *The Bride-shows of the Byzantine Emperors*, BYZ 49, (1979), 395-413.

επισημαίνεται είναι ότι είχε μια αδελφή που ήταν νυμφευμένη με το Μιχαήλ Μελισσηνό¹⁵¹. Από αυτό το γάμο, ο αυτοκράτορας απέκτησε επιπλέον έξι τέκνα (το Χριστόφορο, το Νικηφόρο, το Νικήτα, τον Άνθιμο, τον Ευδόκιμο, την Ανθούσα). Ο C. Mango¹⁵² «προσπάθησε να δώσει προσεγγιστικά μια ημερομηνία σχετικά με το γάμο του Κωνσταντίνου και της Ευδοκίας από το 751 έως και το 755»¹⁵³.

Ο τρίτος κατά σειρά γιος του ο Νικήτας, γεννήθηκε το 762-763, ενώ ο Χριστόφορος και ο Νικηφόρος που ήταν και τα μεγαλύτερα τέκνα της οικογένειας γεννήθηκαν κάπου το 756-757, χωρίς ο Θεοφάνης και ο Νικηφόρος Πατριάρχης να το προσδιορίζουνε επακριβώς. Ως διάδοχοι του θρόνου μετά το θάνατο του Λέων Δ' που ήταν και νόμιμος διάδοχος, προσπάθησαν με διάφορες συνομοσίες να καταλάβουν το θρόνο έναντι του γιου του Λέοντος Δ' Κωνσταντίνου ΣΤ'.

Η Ειρήνη η Αθηναία, μητέρα και κηδεμόνας του νεαρού ανήλικου Κωνσταντίνου Στ', έδωσε την εντολή να τυφλωθούν και απομακρυνθούν από το παλάτι¹⁵⁴. Ο μικρότερος γιος της οικογένειας Άνθιμος γεννήθηκε αρκετά χρόνια αργότερα, το 769. Σχετικά με την Ανθούσα δεν υπάρχουν πολλές πληροφορίες, η μόνο αναφορά που γίνεται είναι στη μνήμη της ως αγίας, η οποία εορτάζεται από την Ορθόδοξη εκκλησία στις 17-18 Απριλίου¹⁵⁵. Σύμφωνα με το C. Mango¹⁵⁶ «απαρνήθηκε τα εγκόσμια και εκάρει ως μοναχή στο μοναστήρι της Ευμενείας από τον Πατριάρχη Ταράσιο». Η Ανθούσα αφιέρωσε ολόκληρη τη ζωή της στο θεό και την προάσπιση των εκκλησιαστικών συμφερόντων. Ως προσωπικότητα, ήταν μετρημένη και λέγεται πως δεν είχε πάθη. Το όνομα της έλαβε από μια μοναχή που ονομαζόταν Ανθούσα και προφήτευσε τον ερχομό της στο κόσμο. Ωστόσο, όλα αυτά δεν μπορούν να

¹⁵¹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 11, ¹⁵¹ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 50-51.

¹⁵² MANGO, *St.Anthusa of Mantineon and the family of Constantine V*, ANBOLL 100 (1982),390-393.

¹⁵³ MANGO, *St.Anthusa of Mantineon and the family of Constantine V*, ANBOLL 100 (1982),401-409.

¹⁵⁴ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 70-72, GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsitia 52, Louvain 1977, 169-170.

¹⁵⁵ MANGO, *St.Anthusa of Mantineon and the family of Constantine V*, ANBOLL 100 (1982),401-409, Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO., *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 87-89, ROCHOW., *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 13.

¹⁵⁶ MANGO, *St.Anthusa of Mantineon and the family of Constantine V*, ANBOLL 100 (1982),401-409, Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO., *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 69-71.

τεκμηριωθούν με κάποια ιστορική αναφορά και αποτελούν προϊόν θρύλου¹⁵⁷. Ο Κωνσταντίνος το 775 έχασε τη ζωή του κατά τη διάρκεια μιας εκστρατείας κατά του βασικού του εχθρού εκείνη την εποχή που δεν ήταν άλλος από τους Βουλγάρους.

¹⁵⁷ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 15. ARVITES., *Irene: Woman Emperor of Constantinople, Her Life and Times*, Mississippi 1979, 105-110.

4.2.ΟΙ ΥΠΟΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΥΘΟΙ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΩΝ/ΝΟ Ε΄

4.2.1.ΤΑ ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ

Κατά τη διάρκεια της ζωής του Κωνσταντίνου Ε΄ και με βάση τις επιλογές που έκανε σε αυτή του την πορεία, έλαβε κάποια αρνητικά προσωνύμια που έμελλαν να στιγματίσουν την προσωπικότητα του. Οι περισσότερες αναφορές στο πρόσωπο του αυτοκράτορα είναι δυσφημιστικές έτσι ώστε συχνά να μη μπορεί κανείς να εμπιστευτεί τις μεμονωμένες ειδήσεις και την εικόνα που προσφέρεται μέσα από αυτές.

Μη βυζαντινές πηγές, εν μέρει ανατολικές, απεικονίζουν θετικά ακόμη και δοξαστικά το Κωνσταντίνο¹⁵⁸. Δύο προσωνύμια συναντούμε αρκετά συχνά στις Βυζαντινές πηγές του 8^{ου} και μεταγενέστερα για τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Ε΄, το «Caballinus/Καβαλλινός» και «Coprognymus/Κοπρώνυμος», ως «άγριο θηρίο» και «ακάθαρτος και αιματοβαμμένος μάγος που ευχαρίστησε να ζηλεύει δαίμονες»¹⁵⁹.

Η πρώτη αναφορά στον επιθετικό προσδιορισμό «Caballinus» εμφανίζεται τον 8^ο αι. στο έργο «Adversus Constantinum Caballinum» και πιο συγκεκριμένα στον τίτλο του εν λόγω χειρόγραφου¹⁶⁰. Επιπλέον δύο προσωνύμια αναφέρονται στις αρχές του 9^{ου} αι. σε ένα άλλο χειρόγραφο του «Adversus Constantinum Caballinum». Τα υποκοριστικά αυτά ήταν το «Pastillas» , «Tricacabus»¹⁶¹. Στο Βιο του Νικηφόρου

¹⁵⁸ ¹⁵⁸ GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsistia 52, Louvain 1977, 155.

¹⁵⁹ GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsistia 52, Louvain 1977, 169-170, ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Εικονομαχία και Δίκαιο Νομική Θεώρηση των Αγιολογικών Κεμένων*, Αθήνα 2004,13 «έκ βρέφους έτι τά τής καθάρσεως τελού μινός τό ιερόν έμόλυνεν βάπτισμα, τήν μέλλουσαν έντεϋθεν παράγν μνώσας άσεβειαν και έπωνυμίαν έσχηκώς τή άκαθαρσία κατάλληλον», ΖΩΝΑΡΑΣ, *Επιτομή Ιστοριών*, ed Buttnerwobst, C.S.H.B. 49,3, Bonn 1897.

¹⁶⁰ MIGNE, *Ιωάννου τοϋ Δαμασκηνού, Έπιστολή Ιωάννου Ιεροσολύμων άρχιεπισκόπου, τής άυτής άγίας Χριστοϋ τοϋ θεοϋ ήμών πόλεως, πεμφθεισα Κωνσταντίνω βασιλει τω Καβαλίνω περι τών άγιών και σεπτών εικονών*, PG 15, Paris 1857-1886, 306D.

¹⁶¹ MIGNE, *Ιωάννου τοϋ Δαμασκηνού, Έπιστολή Ιωάννου Ιεροσολύμων άρχιεπισκόπου, τής άυτής άγίας Χριστοϋ τοϋ θεοϋ ήμών πόλεως, Κωνσταντίνω βασιλει τω Καβαλίνω περι τών άγιών και σεπτών εικονών*, PG 100, Paris 1857-1886, 1121C, «μηδέ εις τριάδα βαπτίζεσθε άλλ'(ιν' είπω τι και γελοίως προς την ύμών άθάδη άφροσυνην) εις Παστιλάν, Τρικακαβόν και Καβάλον τους άυτοϋ καθηγητάς και ύμών», GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsistia 52, Louvain 1977, 169-170, ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Εικονομαχία και Δίκαιο Νομική Θεώρηση των Αγιολογικών Κεμένων*, Αθήνα 2004,13 «άνθρώπιόν τι βδελυρόν και κάθαρμα κακοδαιμονέστατον και πάντα πλήν τής σαρκός τω πρώτω άποστάντι Θεοϋ έοικός», «φιλοτιμότερον τά τής άσεβείας κρατίνων και φιλονεικών παρελά. σαι τόν φύσαντα και φιάνθρωπον άυτόν άποδειζαι οίς έκ φρενοβλα βείας άυτός έπενόει και κατεπράττετο τάς άνεσηλωμένας τό πριν καθαιρών εικόνας και βεβήλοις ποσί τά ιερά έξορχούμενος, τών τε τής έκκλησίας προεστώτων άνδρών και έκ τής ύγιος πίστεως άντεχομένων τούς μέν οία δή τούς έξ οίκοτριβων ή άργυρωνήτους τινάς χρονίους δε

Σεβαστή αναφέρεται ως «δυσσεβής». Στο βίο του Αγίου Μεδικίου ονομάζεται «Άθλια ψυχή», στο βίο του Θεόδωρου Στουδίτου ονομάζεται «τύραννος»¹⁶².

Η πρώτη σαφής αναφορά ως «Caballinus» προέρχεται από το κείμενο του Θεόδωρου Στουδίτη περί το 821, όπου μετά το θάνατο του Λέοντος Δ΄, ο συγγραφέας γράφει αναφερόμενος στον αποθανόντα αυτοκράτορα, ότι πέθανε «ο υιός του Καβαλλινού»¹⁶³. Επιπρόσθετα, στο έργο του Επιφανείου Ανδρέα κατά τον 9^ο αι., ο ίδιος προσπάθησε να στιγματίσει αρνητικά τον Κωνσταντίνου Ε΄ αποκαλώντας τον «Caballinus». Αυτή η προσπάθεια στοχοποίησης του αυτοκράτορα αποτέλεσε αντίποινα, θέλοντας ο συγγραφέας να εκδικηθεί για την απόπειρα καταστροφής της εικόνας του Αγίου Ανδρέα που είχε επιχειρηθεί την εποχή της Εικονομαχίας¹⁶⁴.

Επιπρόσθετα, σε ένα άλλο έργο του 9^{ου} αι. ο Κωνσταντίνος Ε΄ αναφέρεται ως «Ouralyphius Caballonymus» που σημαίνει αυτός που αλείφεται με ουρά, ο μη καθαρός, είτε στις πράξεις είτε στη συμπεριφορά και στο πνεύμα¹⁶⁵. Η αναφορά στο «Caballinus» γίνεται και στα τέλη του 9ου αι. και στον 10 αι. μέσα από τα έργα του «Scriptor Incertus de Leone Armenio» και του ψευδο-Συμεών αντίστοιχα¹⁶⁶. Ο χρονογράφος Cedrenus αποκαλεί τον αυτοκράτορα «Καβαλλινό», καθώς και τον 11^ο αι. ο Αρμένιος χρονογράφος Samuel αναφέρεται στον Κωνσταντίνο ως «Καβαλλινό»

σμοῖς ἐγκαθειργνύς, τοὺς δὲ ὑπὸ ζήφι ἄγων καὶ σφαγὴν ἄδικον ὅσοι θερμότεροι τοῦ καλοῦ ἐρασταὶ καὶ τῆς εὐσεβείας ἐκθύμως προκινδυνεύοντες, πολλοὺς δὲ τοῦ θαλαττίου κλύδωνος ἔργον ποιούμενος ἄλλους δὲ ὑπερορταίως καταδικάζων μακραῖς τὸ φιλόανθρωπον·καὶ κατὰ τινα κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων ἐξεύρισκε κολαστήρια, οἷς καὶ λόγος ὀκνεῖ προσβαίνειν διὰ τὸ τῆς ἀπανθρωπίας ἄγαν ἐπιτεταμένον καὶ ἀπηνές καὶ χεῖρ ταῦτα γράφειν ναρκᾶ.....».

¹⁶² ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, Εικονομαχία και Δίκαιο Νομική Θεώρηση των Αγιολογικών Κειμένων, Αθήνα 2004,14. ΦΕΙΔΑΣ, Βυζάντιο, Αθήνα 1977,89.

¹⁶³ MIGNE, Βίος και Πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου ἡγουμένου μονῆς τῶν Στουδίου συγγραφεῖς παρὰ Μιχαὴλ μοναχοῦ, PG 99, Paris 1857-1886, 1305 CD, Χαράς εὐαγγέλια ἠκούσθη ἡμῖν παρὰ τῆς τιμιότητός σου ὅτι κατεῖλε Κύριος τὸν σκόπιον ὄφιν καὶ σπρίζοντα βλάσφημα τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὸ σκεῦος τῆς ὀργῆς τὸν υἱὸν τοῦ Ἰαβηλ ἵνα μὴ λέγω Καβαλλίνου τὸν ἀπόγονον τοῦ Αχαβ τὸ ἐξεμπλάριον Ἰουλιανοῦ τὸ πλήρωμα τοῦ πονηροῦ τὸν ὕβριστὴν Χριστοῦ τὸν ἔχθρο τοῦ Θεοτόκου τὸν ἀντίπαλον τῶν ἀπάντων ἁγίων.

¹⁶⁴ GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsitia 52, Louvain 1977, 169-170.

¹⁶⁵ GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsitia 52, Louvain 1977, 169-170, MIGNE., Βίος και Πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου ἡγουμένου μονῆς τῶν Στουδίου συγγραφεῖς παρὰ Μιχαὴλ μοναχοῦ, PG 99, Paris 1857-1886, 1316C «Ἀπιθι μετὰ τοῦ Ἰούδα, Ἰουδαίωφρον σύντuche τῷ πατρί σου Οὐραλυφίω Καβαλλωνύμω» Η ετυμολογία του Ουραλίφιου αποδίδεται με διαφορετικούς τρόπους είτε δηλώνει «ὀ τὴν οὐράν ἀλείφω» είτε «τὸ οὐρῶ ἀλείφω» αυτός που αλείφεται με οὐρά.

¹⁶⁶ GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsitia 52, Louvain 1977, 170-171.

με αποτέλεσμα να γίνεται κατανοητή η αποστροφή της κοινής γνώμης του Βυζαντίου για εκείνον και για τις πρακτικές που ακολούθησε¹⁶⁷.

Το 12^ο αι. ο χρονογράφος Γλύκας προσπάθησε να αποδώσει μια διαφορετική ερμηνεία στον όρο «Caballinus». Κατά το Γλύκα¹⁶⁸, «το προσωνύμιο «Caballinus» απευθύνεται στην περιοχή της Καβάλας που βρισκόταν εγγυτέρα της Λακωνίας. Άρα κατά το Γλύκα «Καβαλλινός» είναι ο εκ της Καβάλας ορμώμενος. Εννοώντας ότι ο Κωνσταντίνος είχε καταγωγή από την Καβάλα». Ωστόσο, αυτή η πληροφορία είναι ανεπιβεβαίωτη και δεν έχει αποδειχθεί μέσα από κάποια επίσημη έρευνα¹⁶⁹.

Επιπρόσθετα, το «Corponymus» εμφανίζεται και σε έργα του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, όπως το «Περί Θεμάτων» με το ίδιο ακριβώς προσωνύμιο¹⁷⁰. Το «Corponymus» βρίσκεται και στο συναξάρι του «Vita Pauli», «Vita Andrea»¹⁷¹. Το πάθος του Κωνσταντίνου για τα περιτώματα αλόγων τονίζεται σε αρκετές πηγές του 9^{ου} αι. και πιο συγκεκριμένα στο Θεοφάνη¹⁷². Σύμφωνα με το Νικηφόρο Α' το περιστατικό που διαδραματίστηκε στη βάπτισή του Κωνσταντίνου δεν αποτέλεσε ένδειξη ώστε να συνδυαστεί το περιστατικό της ανακούφισης στη κολυμβήθρα, με το επίθετο «Κοπρώνυμος»¹⁷³. Η διασύνδεση αυτού του γεγονότος με τον προσδιορισμό «Corponymus» έγινε την εποχή του Ζωναρά το 12^ο αι.¹⁷⁴.

¹⁶⁷ GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsistia 52, Louvain 1977, 170-171, LOMBARD., «Constantin V, Empereur des Romains: Etudes d'histoire Byzantine», Bibliothèque de la Faculté des Lettres, XVI, Paris 1902,250-257.

¹⁶⁸ LOMBARD., «Constantin V, Empereur des Romains: Etudes d'histoire Byzantine», Bibliothèque de la Faculté des Lettres, XVI, Paris 1902,255.

¹⁶⁹ RAMSAY, *The Historical Geography of Asia Minor*, London 1890, 359-360, «γίγνωσκε δέ, αγαπητέ, ότι πολλά και πολλακίς ζητήσαντες ὅθει ἐκεῖνος ἐκλήθη Κοπρώνυμος οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο μόνον εὔρομεν Χώρα τίς ἐστὶ Καβάλα, οὕτω λεγομένη οἱ οὖν ἐκεῖθεν ὀρμώμενοι Καβαλίνοι πάντως ἐλέοντο ἐκεῖθει οὐν καὶ αὐτός τιν γένησιν ἔσχηκε».

¹⁷⁰ PERTUSI, *Constantine Porphyrogenitus De Thematibus*, 91, Vatican 1952,33-36, «Μετὰ δὲ Λέοντα ἐβασίλευσε Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος υἱὸς αὐτοῦ. Μετὰ δὲ Κωνσταντῖνον τὸν Κοπρώνυμοι ἐβασίλευσε Λέων», «Εσθλαβώθη δὲ πᾶσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βάρβαρος, ὅτε ὁ λοιμικός θάνατος πᾶσαι ἐβόσκετο τὴν οἰκουμένην, ὀπηνίκα Κωνσταντῖνος ὁ τῆς κοπρίας ἐπώ, τῆς κοπρίας ἐπώ, ωμαίτι, τῆς κοπρίας ἐπώ, αἰπώμα, τῆς σκῆς, τῆς κοπρίας».

¹⁷¹ KRUGER, *Codex Iustinianus*, Corpus Iuris Civilis, 2, Berlin 1877, 12-14.

¹⁷² DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 399, 101-105, MIGNE, *Ιωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Ἐπιστολὴ Ἰωάννου Τεροσολύμων ἀρχιεπισκόπου, τῆς αὐτῆς ἀγίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν πόλειως, πεμφθεῖσα Κωνσταντῖνω βασιλεῖ τῷ Καβαλίνω περὶ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκονῶν*, PG 100, Paris 1857-1886, 296DC «ἡ τοῦ νοός σαθρότης καὶ τῆς γαστρὸς ἡ παχύτης καὶ τῶν ἐμετῶν ἡ ἀκαθαρσία, καὶ τῆς κοπρία, ἡ ὑπάλειψις τὸν ἐν κοπρία καὶ ἡς, ἐμόριον. ἀκολάστῳ γλώσση. καὶ ναὸς σαθρότητι θεῶν δογμάτων ἐφάπτεσθαι».

¹⁷³ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 30-32.

¹⁷⁴ GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsistia 52, Louvain 1977, 173 « ὅτε λέγεται κόπρον αὐτὸν ἐκκρίναι τῇ θεῖα κολυμβήθρα καταδὲ ὑμῶν τεῦθεν ἐπονομασθῆναι Κοπρώνυμον».

Σύμφωνα με το Γλύκα¹⁷⁵ «το πάθος που είχε ο αυτοκράτορας για τις ιπποδρομίες και τα άλογα ήταν εκείνο που οδήγησε τους στρατιώτες του Κωνσταντίνου να του προσδώσουν αυτό το προσωνύμιο, το οποίο μπόρεσε να χρησιμοποιηθεί μετέπειτα αρνητικά για να προσδιορίσει το χαρακτήρα του ανθρώπου ο οποίος προκάλεσε όλες εκείνες τις επιθέσεις ενάντια στο μοχανισμό»¹⁷⁶.

Μια διαφορετική εξήγηση για το επίθετο «Κοπρώνυμος», «Καβαλλινός», προσπάθησε να δοθεί από τον Αρμένιο χρονογράφο «Samuel of Ani»¹⁷⁷, ο οποίος παραθέτει μια μάχη μεταξύ του Βυζαντίου και των Αράβων. «Ο Κωνσταντίνος χρησιμοποιώντας το τέχνασμα της κοπριάς, μάζεψε και έριξε όλη την κοπριά από τα άλογα του βυζαντινού στρατού στο ποτάμι «Alis», ώστε ο Αραβικός στρατός να θεωρήσει ότι η Βυζαντινή πλευρά ήταν πολυάριθμη, κάνοντας τον Αραβικό στρατό να τραπεί σε φυγή δίχως την ύπαρξη κάποιας μάχης»¹⁷⁸.

Πέραν της αρνητικής κριτικής που δέχθηκε ο Κωνσταντίνος, ο ίδιος είχε καταφέρει σε διάφορες κοινωνικές ομάδες της αυτοκρατορίας να ενσταλάξει τα ιδεώδη του. Για αυτό ένα μέρος της επίλεκτης στρατιωτικής ηγεσίας (ελίτ) παρέμενε ακόμη πιστό στις αρχές και στις αξίες από τις οποίες είχαν γαλουχηθεί¹⁷⁹. Έτσι μια επίλεκτη ομάδα στρατιωτικών ανέτρεψε την ομιλία της Συνόδου το 786 στην εκκλησία των Αποστόλων, όπου ασχολούνταν με την προπαρασκευή της επιστροφής της λατρείας των εικόνων¹⁸⁰. Σύμφωνα με μαρτυρίες οι στρατιώτες αναφώνησαν ότι «δε θέλουμε να καταργηθούν τα διατάγματα του νεκρού αυτοκράτορα μας».

Ίχνη της λατρείας υπέρ της διακυβέρνησης του Κωνσταντίνου Ε' συναντάμε και την περίοδο διακυβέρνησης του Κωνσταντίνου Στ'. Οι απλοί πολίτες προσκυνούν το άγνωστο σώμα του αυτοκράτορα ζητώντας του «να τους βοηθήσει από τις επιδρομές των Βουλγάρων όπου είχε νικήσει επί των ημερών του». Επιπλέον, οι άνθρωποι που

¹⁷⁵ GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsistia 52, Louvain 1977, 174.

¹⁷⁶ GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsistia 52, Louvain 1977, 173-174.

¹⁷⁷ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 130-132.

¹⁷⁸ GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsistia 52, Louvain 1977, 175, LOMBARD, «Constantin V, Empereur des Romains: Etudes d'histoire Byzantine», Bibliothèque de la Faculté des Lettres, XVI, Paris 1902, 250-257.

¹⁷⁹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 123, SPECK., *Das geteilte Dossier. Beobachtungen zu den Nachrichten über die Regierung des Kaisers Herakleios und die seiner Söhne bei Theophanes und Nikephoros*, ΠΟΙΚΙΛΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ, 9, Bonn 1988, 564, GRUYTER., *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online, Vita Tarasii (BHG 1698)*, 404, 1-7.

¹⁸⁰ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 399, 120-131.

είχαν πάει για να προσκυνήσουν το νεκρό αυτοκράτορα, μετέφεραν ότι έγινε ένα θαύμα και ο αυτοκράτορας αναστήθηκε και έφιππος προήλανε κατά των εχθρών του Βυζαντίου. Ωστόσο, αυτές οι μαρτυρίες αποτέλεσαν έργο όχι εικονολατρών αλλά παυλικιανών οι οποίοι προσπαθούσαν να επηρεάσουν με τις δικές τους απόψεις¹⁸¹.

Επίσης εκδηλώσεις λατρείας καταγράφονται και στο Βίο του Κοσμά Μαΐουμά¹⁸². Σε μεταγενέστερο έργο εκ νέου βρίσκουμε στρατιώτες να επευφημούν τις παλαιές δόξες και στρατιωτικές νίκες του αυτοκράτορα «Πού είναι τώρα ο ικανός Κωνσταντίνος, ο πολύ διάσημος, ο σεβαστός μεταξύ των αυτοκρατόρων»¹⁸³. Κατά τα χρόνια του Λέοντος Ε' (813-820), αναβιώνει η μνήμη του Κωνσταντίνου Ε' καθώς ο Λέωνονοματοθετεί το γιο του 813 Συμπάτιο-Κωνσταντίνο. Κάνοντας μια προσπάθεια παραλληλισμού της αναβίωσης της Ισαυρικής δυναστείας¹⁸⁴.

Το 812 μετά από μια ήττα του Μιχαήλ Α' κατά των Βουλγάρων, οι στρατιώτες μνημόνευσαν το Κωνσταντίνο και τις στρατιωτικές αρετές του. Ως αποτέλεσμα ο Μιχαήλ αναγκάστηκε να εξορίσει αυτό το τμήμα του στρατού, ως οπαδούς του σκότους και της εικονολατρίας. Ωστόσο, τα θρησκευτικά κίνητρα είναι απίθανο να έχουν παίξει ρόλο στην έρευνα. Αντίθετα, υπήρχε μια γενική απόγνωση ως προς την απειλή των Βουλγάρων, στην οποία ο αδύναμος αυτοκράτορας Μιχαήλ δεν μπόρεσε να προβεί σε αντίσταση¹⁸⁵.

¹⁸¹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 399, 120-131, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 126. «Παυλικιανοί απέρριπταν τη γέννηση του Χριστού από τη Παρθένο, ενώ δεν πίστευαν στη σταύρωση του Ιησού και για αυτό δεν απέδιδαν τιμές στο σταυρικό σύμβολο. Απέρριπταν τη λατρεία των αγίων και των προφητών και άνηκαν στο εικονοκλαστικό ρεύμα του χριστιανισμού», Αναστασίου., *Οι Παυλικιανοί*, Εταιρεία Θρακικών Μελετών, Αθήνα 1959, 25-29.

¹⁸² DETORAKES, Άνεκδοτος βίος του Κοσμά τοῦ Μαΐουμά, EEBS (1974), 41, 289 Z.

¹⁸³ PAPADOPOULOS-KERAMEUS, *Ανάλεκτα ἱεροσολυμιτικῆς σαχνολογίας*, IV, St. Petersburg 1897 (Nachdruck, Brüssel 1963), 294,2-4, «ποῦ νῦν ἐστὶν ὁ κράτιστος ἐκεῖνος Κωνσταντίνος, ὁ περίδοξος, ὁ περίβλεπτος ἐν βασιλεῦσιν», ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 124.

¹⁸⁴ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 124, OSTROGORSKY, *Die Chronologie*. BZ 7 (1930) 48-51.

¹⁸⁵ OSTROGORSKY, *Die Chronologie*. BZ 7 (1930) 70.

4.2.2.ΤΑ ΜΥΘΙΚΑ ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ ΤΟΥ

Σε Αρμενικές και Λατινικές πηγές του 8^ο αι. όπως το *Gesta episcoporum Neapolitanorum*, ο Κωνσταντίνος υμνείται ως θρύλος και εμφανίζεται να κατατροπώνει δράκους και λιοντάρια¹⁸⁶. «Κάποτε λέγεται ότι ένας δράκος είχε αποκλείσει το υδραγωγείο της Κωνσταντινούπολης και είχε σκοτώσει πολλούς ανθρώπους. Τότε ο ίδιος ο αυτοκράτορας αποφάσισε να αντιμετωπίσει το θηρίο. Έτσι εξοπλίστηκε φορώντας μια πανοπλία, η οποία σε όλες τις πλευρές της είχε κοφτερά ξυράφια. Όταν προσέγγισε το δράκο εκείνος κοιμόταν. Εικάζεται ότι ο δράκος κατατροπώθηκε από τον αυτοκράτορα»¹⁸⁷. Αυτός ο θρύλος συνδέεται σύμφωνα με το Θεοφάνη, με την αναστήλωση του παλαιού υδραγωγείου του Βαλεντιανού, η οποία έλαβε χώρα το 767 από το Κωνσταντίνο¹⁸⁸. Αυτή η επισκευή τιμήθηκε από το λαό ως ηρωική πράξη και έμεινε στη μνήμη όλων με θρυλικό τρόπο¹⁸⁹.

Διάφορες Αρμενικές πηγές κάνουν λόγο για το Κωνσταντίνο και τα κατορθώματά του έναντι των λιονταριών. Ο χρονογράφος του 8^{ου} αι. Lewond¹⁹⁰, «υμνεί τον Κωνσταντίνο ο οποίος κατάφερε με περίσσια ευκολία να σκοτώσει ένα λιοντάρι»¹⁹¹. Ο αριθμός των λιονταριών ποικίλει ανάλογα το χρονογράφο και την περίοδο που γράφεται το έργο. Το 12 αι., ο Samuel von Ani¹⁹² «αυξάνει τον αριθμό των λιονταριών που σκότωσε ο αυτοκράτορας από μια ημέρα, σε εφτά»¹⁹³.

Υπάρχει μια διαφοροποίηση ανάμεσα στις ανατολικές πηγές και τις βυζαντινές, λατινικές για την απληστία του Κωνσταντίνου¹⁹⁴. Οι ανατολικές πηγές πιο συγκεκριμένα μιλούν για τη γενναιοδωρία του Κωνσταντίνου παραθέτοντας μια

¹⁸⁶ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 127.

¹⁸⁷ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 399, 120-131.

¹⁸⁸ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 55-58.

¹⁸⁹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 127.

¹⁹⁰ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 130-131.

¹⁹¹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 127.

¹⁹² ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 130-132.

¹⁹³ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 399, 140.

¹⁹⁴ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 130-31.

ιστορία από την εποχή της πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης από το Κωνσταντίνο κατά του σφετεριστή Αρταβάσδου. Η ιστορία παρατίθεται από τον Samuel von Ani¹⁹⁵. «Κατά την προέλαση του Κωνσταντίνου από το Θέμα των Ανατολικών προς τη Κωνσταντινούπολη για να εκθρονίσει το κουνιάδο του Αρτάβασδο, στρατολόγησε πάρα πολλούς απλούς πολίτες για να πολιορκήσει μαζί με το τακτικό στρατό τα τείχη της Κωνσταντινούπολης. Ωστόσο, η πολιορκία κράτησε περισσότερο από όσο είχε υπολογίσει ο ίδιος ο Κωνσταντίνος και άρχισε στο στρατόπεδο του να εμφανίζεται πείνα. Για να αντιμετωπίσει αυτό το φαινόμενο, χρησιμοποίησε νομίσματα από δέρμα καθώς εγγυήθηκε ο ίδιος στους εμπόρους ότι όταν λάβει εκ νέου το θρόνο θα πληρώσει τα δερμάτινα νομίσματα με τα αντίστοιχα χρυσά. Έτσι και έγινε, αφού απομάκρυνε τον Αρτάβασδο και την οικογένεια αυτού, εκπλήρωσε την υπόσχεσή του έναντι των εμπόρων»¹⁹⁶.

¹⁹⁵ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 129.

¹⁹⁶ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 131-132.

4.3.ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΤΟΥ ΑΡΤΑΒΑΣΔΟΥ

Με την ανάληψη των καθηκόντων του στις 19 Ιουνίου του 741, ο Κωνσταντίνος κλήθηκε να αντιμετωπίσει μια ξαφνική εξέγερση εκ των έσω και πιο συγκεκριμένα από τον κουνιάδο και στρατηγό του Αρτάβασδου, ο οποίος δόλια σφετερίστηκε τον αυτοκρατορικό θώκο από το 741-743¹⁹⁷. Ο Αρμένιος Αρτάβασδος αποτέλεσε έναν αξιόπιστο σύμμαχο για τη δυναστεία των Ισαύρων, καθώς ήταν ένας από τους πιο κομβικούς στρατηγούς για την επικράτηση του Λέοντος Ε'. Ο Αρτάβασδος ήταν στρατηγός του θέματος του Αρμενιακού. Μετά την επικράτηση του Λέοντος ο ίδιος ο αυτοκράτορας, αποφάσισε να συσφίξει τις σχέσεις του με τον Αρτάβασδο προτρέποντας τον να παντρευτεί την κόρη του Άννα. Ο γάμος πιθανότατα να τελέστηκε το 717¹⁹⁸. Ο ίδιος ο Λέων τον είχε αναβαθμίσει σε «Κόμη του Οψικίου»¹⁹⁹, αναγνωρίζοντας του τις πολύτιμες υπηρεσίες που προσέφερε σε εκείνον. Ως στρατηγός βοήθησε την αυτοκρατορία να επικρατήσει και να αυξήσει τις κτήσεις της ανατολικά της Νίκαιας, στη Βιθυνία.

Ο Θεοφάνης αναφέρει μια διαφορετική προσέγγιση σχετικά με το έτος της επίθεσης η οποία διεξήχθη από τον Αρτάβασδο κατά του Κωνσταντίνου. Σύμφωνα με όσα αναφέρει, η επίθεση έλαβε χώρα το 741 όταν και οι δυο άνδρες προσπαθούσαν να ανακόψουν την Αραβική απειλή στα ανατολικά της αυτοκρατορίας²⁰⁰. Ο Αρτάβασδος αντιλήφθηκε το κενό που είχε δημιουργηθεί και θέλησε να σφετερισθεί το θρόνο. Από την άλλη ο Νικηφόρος και οι υπόλοιποι πηγές θεωρούν πως το έτος της ανατροπής του

¹⁹⁷ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λευμία 1883, 399, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 21, TREADGOLD, *The missing year in the revolt of Artavasdus*, JÖB 42 (1992), 87-93.

¹⁹⁸ TREADGOLD, *The missing year in the revolt of Artavasdus*, JÖB 42 (1992), 87-93, SPECK, *Das geteilte Dossier. Beobachtungen zu den Nachrichten über die Regierung des Kaisers Herakleios und die seiner Sohne bei Theophanes und Nikephoros*, ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ, 9, Bonn 1988, 321-323, MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησης και ανατροπή, Αντίρρησης Γ'*, PG 100, Paris 1857-1886, 500-505D.

¹⁹⁹ GRUYTER, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online, Vita Tarasii (BHG 1698)*, 404, 18-22. «Διοικητής του Θέματος του Οψικίου. Το Οψίκιον (Obsequium=συνοδεία) ήταν οι μονάδες της βασιλικής φρουράς που φύλαγαν τα παράλια της Προποντίδος απέναντι από την Πόλη. Η περιοχή ευθύνης τους (που έφτασε να είναι όλη η ΒΔ Μ.Ασία) αναβαθμίστηκε σε Θέμα που υπήρξε πολύ σημαντικό λόγω μεγέθους, θέσης και στρατιωτικής ισχύος. Τον 9ο αιώνα είχε συρρικνωθεί και υποβαθμιστεί γιατί οι Οψικάριοι είχαν στασιάσει επανειλημμένα», ΛΕΟΝΤΣΙΝΗ, *Αθήνα, Πατρίκιος, Κόμης του Οψικίου, εκ προσώπου Κωνσταντίνου Ε (μέσα του ογδόου αιώνα)*, ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ 10(1996), 3-8.

²⁰⁰ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λευμία 1883, 399, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 22.

Κωνσταντίνου είναι το 742 κάτι το οποίο έχει επικρατήσει και στη βιβλιογραφία²⁰¹. Ο Αρτάβασδος είχε ορκίσει το στρατό του να αγωνιστεί κατά του αυτοκράτορα «δὴ τυραννίδα εὐθὺς κατ' αὐτοῦ μελετᾷ, τὸν τοῦ πενθεροῦ. θάνατον πυθόμενος· καὶ ὄρκους τὸν ὑπὸ χεῖρα κατεδέσμιε λαὸν αὐτῷ μὲν εὖνουν ἔσεσθαι, ἕτερον δὲ εἰς βασιλέα μὴ δέχεσθαι».²⁰²

Ο Αρτάβασδος βρέθηκε να υποστηρίζεται από τους στρατούς των Θεμάτων του Οψικίου, Αρμενιακῶν και Θράκης ενώ ο Κωνσταντίνος από τους στρατούς των Θεμάτων των Ανατολικῶν, Θρακησιῶν και Κιββυραιωτῶν. Η μάχη ανάμεσα στα δύο στρατεύματα διαδραματίστηκε στο «Δορύλαιο». Από τη μία πλευρά αντιπαρατέθηκε ο Αρτάβασδος με τους γιους του Νικηφόρο και Νικήτα, από την άλλη ο Κωνσταντίνος.

Ο Θεοφάνης διαψεύδει τις ιστορικές αναφορές για αιφνιδιασμό του Κωνσταντίνου σχετικά με την επίθεση. Αυτό αποδεικνύεται καθώς είχε ζητήσει στον Αρτάβασδο να στείλει τους γιούς του στο δικό του στρατόπεδο ώστε να υπάρχει μια ισοκατανομή των δυνάμεων ανάμεσα στα δύο στρατόπεδα²⁰³. Αντί αυτού, ο Κωνσταντίνος καθώς περνούσε από το θέμα των Αρμενιακῶν δέχθηκε μια απρόκλητη επίθεση η οποία τον ανάγκασε για να μην κινδυνεύσει ο ίδιος να αποτραβηχτεί στο θέμα Ανατολικῶν ώστε να συγκεντρώσει την αντεπίθεση του²⁰⁴.

Με μια επιστολή του ο Αρτάβασδος προς την Κωνσταντινούπολη και πιο συγκεκριμένα στο «Μάγιστρο Θεοφάνη Μονώτη²⁰⁵» ο οποίος αναπλήρωνε τον αυτοκράτορα όταν εκείνος ἔλειπε στις εκστρατείες του, ανέφερε ότι ο αυτοκράτορας είχε πεθάνει, ο στρατός τον είχε ανακηρύξει αυτοκράτορα και ζητούσε η πόλη να μην αντισταθεί κατά την ἔλευση του²⁰⁶. Με αυτή την επιστολή του Αρταβάσδου κερδήθηκε

²⁰¹ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 50-52.

²⁰² ΛΟΥΓΓΗΣ, «Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια των Λεγόμενων «ΣΚΟΤΕΙΝΩΝ ΑΙΩΝΩΝ» (602-867)», 43-44, ΦΕΙΔΑΣ, Εκκλησιαστική Ιστορία, Απ' αρχής μέχρι την Εικονομαχία, Αθήνα 2015, 799.

²⁰³ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 402-404, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 22.

²⁰⁴ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 402-404, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 22, GRUYTER, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online, Artabasdos, (BHG 1698)*, 419, 13-19.

²⁰⁵ ΚΑΨΑΛΗΣ, «Αλέξιος ο Μάγιστρος», *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια (2011)*, 2, 185, «Ο μάγιστρος ήταν ανώτατο αξίωμα της πολιτείας. ήταν επικεφαλής της παλατινής γραμματείας, των τεσσάρων ιερών σκρινίων. Η θέση του μάγιστρου είχε ιδιαίτερη σημασία λόγω του ελέγχου του επί των λεγόμενων μαγιστριανῶν, των διαβόητων ειδικῶν πρακτόρων της κεντρικής κυβέρνησης».

²⁰⁶ GRUYTER, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online, Artabasdos, (BHG 1698)*, 419, 13-19, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 422 «Ὁ δὲ προσκείμενος τῷ Αρταβάσδω, σωρεύσας τὸν λαὸν ἐν τοῖς κατηγουμένοις τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ διὰ τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ λεχθέντος Ἀθανασίου πείθει πάντας, ὡς ὁ βασιλεὺς τέθνηκεν, Αρτάβασδος δὲ ὑπὸ τῶν θεμάτων ἀνηγορεύθη βασιλεὺς».

η υποστήριξη του Θεοφάνη Μονωτή και του γιου του Θεοφάνη, Στρατηγού της Θράκης.

Αυτή η επιστολή με τις ψευδείς αναφορές σχετικά με το θάνατο του αυτοκράτορα διαβάστηκε στην Αγία Σοφία. Η κίνηση αυτή προετοίμασε ψυχολογικά τον πληθυσμό για την έλευση του Αρταβάσδου²⁰⁷. Κατά την άφιξη του στην πρωτεύουσα η πρώτη ενέργεια του Αρταβάσδου ήταν να συλλάβει τους υποστηρικτές του Κωνσταντίνου. Σύμφωνα με το Νικηφόρο²⁰⁸, «οι οπαδοί του Κωνσταντίνου συνελήφθησαν, ξυλοκοπήθηκαν και κουρεύτηκαν»²⁰⁹. Έπειτα κατά τα ειωθότα, ο Αρτάβασδος στέφτηκε από τον Πατριάρχη Ταράσιο, αυτοκράτορας στην Αγία Σοφία²¹⁰. Ωστόσο, υπάρχει μια υπόθεση από το P. Speck²¹¹ «ότι ποτέ ο Αρτάβασδος δεν ορκίστηκε ως νόμιμος αυτοκράτορας, για το διάστημα αυτής του της διακυβέρνησης»²¹².

Στη διακυβέρνηση του ο Αρτάβασδος άφησε σχετικά νομίσματα με την προτομή του και σφραγίδες²¹³. Για την εσωτερική του διακυβέρνηση λίγα είναι γνωστά. Σύμφωνα με το Νικηφόρο και το Θεοφάνη²¹⁴, οι οποίοι αντλούν την πληροφορία από κοινή πηγή, «ο Αρτάβασδος μόλις ανέλαβε τη διακυβέρνηση αποκατέστησε τις ιερές εικόνες «ὁ δὲ Ἀρτάβασδος κατὰ πάσαν τὴν πόλιν τὰς ἱερᾶς εἰκόνας ἀνεστήλωσεν»»²¹⁵.

Πρώτη του ενέργεια αποτέλεσαι η επιστροφή της ιερής εικόνας του Χριστού στη Χάλκη πύλη²¹⁶. Σχετικά με τα οχυρωματικά έργα που προσπάθησε να κάνει ο

²⁰⁷ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 22, OSTROGORSKY, *Die Chronologie*. BZ 7 (1930) 1-30, ΧΡΗΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινή Ιστορία*. Θεσσαλονίκη 1993, 2, 78-82.

²⁰⁸ GRUYTER, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online*, Artabasdos, (BHG 1698), 419, 13-19.

²⁰⁹ GRUYTER, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online*, Artabasdos, (BHG 1698), 419, 13-19.

²¹⁰ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 402-404.

²¹¹ SPECK, «*Ich bin's nicht, Kaiser Konstantin ist es gewesen. Die legenden vom Einflub des Teufels, des Juden und des Moslem auf den Ikonoklasmus*», ΠΟΙΚΙΛΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ 10, Bonn 1990, 506-513.

²¹² GRUYTER, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online*, Artabasdos, (BHG 1698), 419, 13-19.

²¹³ GRUYTER, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online*, Artabasdos, (BHG 1698), 419, 13-19, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 22.

²¹⁴ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 410-412.

²¹⁵ GRUYTER, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online*, Artabasdos, (BHG 1698), 419, 13-19, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 422.

²¹⁶ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, *Το έπος της Εικονομαχίας*, Αθήνα 2005, 420-422.

²¹⁶ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 450-455.

Αρτάβασδος στα τείχη της Κωνσταντινούπολης μετά το σεισμό στις 26 Οκτωβρίου 740, έχουν αναφερθεί πολλοί ερευνητές. Μια κοινά αποδεκτή υπόθεση που κάνει ο P. Speck²¹⁷ ήταν «ότι οπωσδήποτε έπρεπε να είχε προβεί σε βελτιωτικά έργα καθώς τα τείχη θα ήταν το μοναδικό ανάχωμα στην επερχόμενη επίθεση του Κωνσταντίνου για την ανακατάληψη της εξουσίας»²¹⁸. Ωστόσο, δεν βρέθηκαν κάποιου είδους επιγραφές που να πιστοποιούν αυτές τις επισκευές, όπως για παράδειγμα είχαν βρεθεί για τα οχυρωματικά έργα του Λέοντος Γ'.

Εν τω μεταξύ, ο νεαρός αυτοκράτορας είχε καταφύγει στο Αμόριο και κατάφερε να κερδίσει την υποστήριξη των Ανατολικών και Θρακησιακών Θεμάτων. Έτσι, προχώρησε προς το Βόσπορο αλλά χωρίς στόλο δεν μπορούσε να διασχίσει τα στενά και αναγκάστηκε να αποσυρθεί πίσω στο Αμόριο. Έτσι η Αυτοκρατορία χωρίστηκε στα δύο²¹⁹.

²¹⁷ SPECK, «*Ich bin's nicht, Kaiser Konstantin ist es gewesen. Die legenden vom Einflub des Teufels, des Juden und des Moslem auf den Ikonoklasmus*», ΠΟΙΚΙΛΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ 10, Bonn 1990, 508-510.

²¹⁸ GRUYTER, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online, Artabasdos*, (BHG 1698), 419, 13-19,

²¹⁹ GRUYTER, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online, Artabasdos*, (BHG 1698), 419, 35-39.

4.3.1. Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΩΝ/ΝΟΥ ΣΤΟ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟ ΘΡΟΝΟ

Όσο διάστημα ο Αρτάβασδος ήταν στην Κωνσταντινούπολη, Ο Κωνσταντίνος είχε αρχίσει την προπαρασκευή της στρατιωτικής επίθεσης. Σύμφωνα με το Θεοφάνη²²⁰, «είχε πάρει με το μέρος του τους στρατούς των θεμάτων των Ανατολικών και των Θρακησίων». Από την άλλη ο Αρτάβασδος είχε με το μέρος του το θέμα των Αρμενιικών όπου εκεί έστειλε να ηγηθεί του θέματος ο γιος του Νικήτα²²¹. Το 743 ο άλλος υιός του Αρταβάσδου στέφθηκε συν αυτοκράτορας από τον Πατριάρχη Ταράσιο²²². Από την άλλη ο Πατριάρχης Νικηφόρος αναφέρει ότι και οι δύο πλευρές έστειλαν αντιπροσωπείες στο χαλίφη Βαλίντ Β΄ χωρίς να γνωρίζουμε εάν υπήρξε κάποιου είδους απάντηση από την Αραβική πλευρά²²³.

Ο Αρτάβασδος κατάφερε και συγκέντρωσε τα απαραίτητα στρατεύματα αλλά και τρόφιμα ώστε να αντιμετωπίσει το στρατό του Κωνσταντίνου. Η πρώτη μάχη δόθηκε στις Σάρδεις όπου τα στρατεύματα του Αρταβάσδου ηττήθηκαν. Ο ίδιος κατάφερε να τραπεί σε φυγή και να επιστρέψει σώος στην πρωτεύουσα όπου και οχυρώθηκε²²⁴. Κατά την πορεία του Κωνσταντίνου προς τη Κωνσταντινούπολη τον Αύγουστο του 743 συνέτριψε το γιο του Νικήτα και τα στρατεύματα του θέματος των Αρμενιικών κοντά στο Μοντρίν στη σημερινή βόρεια Συρία²²⁵.

Το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους ο Κωνσταντίνος είχε φτάσει χωρίς ιδιαίτερες απώλειες στη Χαλκηδόνα όπου από εκεί πέρασε στην Ευρωπαϊκή πλευρά. Αρχίζοντας τη πολιορκία ο Κωνσταντίνος ως στρατηγικός νους απέκοψε την πόλη από τη δυνατότητα ανεφοδιασμού με αποτέλεσμα αρκετά γρήγορα η κατάσταση διαβίωσης των πολιορκημένων να γίνει δυσβάστακτη²²⁶. Η προσπάθεια του Αρταβάσδου να σπάσει το ναυτικό αποκλεισμό της πρωτεύουσας στέλνοντας ένα καράβι να

²²⁰ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 508.

²²¹ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, *Το έπος της Εικονομαχίας*, Αθήνα 2005, 420-422, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 22, OSTROGORSKY, *Die Chronologie. BZ* 7 (1930) 1-30, ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινή Ιστορία*. Θεσσαλονίκη 1993, 2, 78-82.

²²² DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 510-515, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 23.

²²³ TREADGOLD, *The missing year in the revolt of Artavasdus*, JÖB 42 (1992), 87-93, SPECK., *Das geteilte Dossier. Beobachtungen zu den Nachrichten über die Regierung des Kaisers Herakleios und die seiner Sohne bei Theophanes und Nikephoros*, ΠΟΙΚΙΛΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ, 9, Bonn 1988, 321-323

²²⁴ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, *Το έπος της Εικονομαχίας*, Αθήνα 2005, 440-445.

²²⁵ OSTROGORSKY, *Die Chronologie. BZ* 7 (1930) 1-30.

²²⁶ *Nikephoros, Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσινγκτον 1990, 60-62.

ανεφοδιάσει τους αμυνόμενους έπεσε στο κενό, ενώ μια αποφασιστική μάχη έξω από τη Κωνσταντινούπολη αποδεκάτισε τη στρατιωτική δύναμη που είχε ο Αρτάβασδος²²⁷. Άλλη μια προσπάθεια που αναφέρει ο Θεοφάνης ότι έκανε ο Αρτάβασδος για να πυρπολήσει το στόλο του Κωνσταντίνου δεν καρποφόρησε²²⁸.

Για όλους αυτούς τους λόγους, ο Αρτάβασδος υπαναχώρησε στην Κωνσταντινούπολη όπου από τη μία ο λοιμός από την άλλη οι συνεχόμενες ανατιμήσεις σε βασικά προϊόντα τροφής όπως (όσπρια, κεχρί, λούπινα, ελιές, κρασί) δημιουργούσαν ένα εκρηκτικό μίγμα απελπισίας στους αμυνόμενους και στους κατοίκους της πόλης²²⁹. Εξαιτίας αυτής της κατάστασης αρκετοί κάτοικοι προσπάθησαν να δραπετεύσουν από την πόλη, είτε δωροδοκώντας τους φρουρούς είτε υποδυόμενοι τις γυναίκες. Ο Κωνσταντίνος δέχτηκε στο στρατόπεδο του όσους είχαν αυτομολήσει²³⁰. Άλλη μια προσπάθεια του Νικήτα να συσπειρώσει τον εναπομείναντα στρατό της Μικράς Ασίας δεν καρποφόρησε διότι έφτασε και αντιμετώπισε το στρατό του Κωνσταντίνου στη Χρυσούπολη και μετέπειτα επέστρεψε ηττημένος πίσω στη Νικομήδεια σύμφωνα με το Θεοφάνη²³¹.

Στις 2 Νοεμβρίου του 743 ο Κωνσταντίνος κατάφερε και πέρασε τα τείχη της Κωνσταντινούπολης και βρέθηκε εντός της πόλης. Αρκετοί κάτοικοι ζήτησαν την ελεημοσύνη του. Σύμφωνα με λατινικές πηγές *Die Continuatio Isidoriana Hispana*²³², «οι κάτοικοι παρέδωσαν στον αυτοκράτορα τον Αρτάβασδο». Κάτι τέτοιο δεν επιβεβαιώνεται από τις πηγές καθώς και ο Θεοφάνης και ο Πατριάρχης Νικηφόρος αναφέρουν ότι ο Αρτάβασδος και οι δυο υιοί του που σφετερίστηκαν το θρόνο, τυφλώθηκαν στον Ιππόδρομο και εξορίστηκαν από την Κωνσταντινούπολη²³³. Επίσης

²²⁷ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 60-62, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 450-455.

²²⁸ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 65-66.

²²⁹ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 65-66, TREADGOLD., *The missing year in the revolt of Artavasdus*, JÖB 42 (1992), 87-93.

²³⁰ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 510-515, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 25.

²³¹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 510-515, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 25.

²³² ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 27-28.

²³³ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 60-62, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία

ο Πατριάρχης Ταράσιος διαπομπεύθηκε από τον Κωνσταντίνο στον Ιππόδρομο προς παραδειγματισμό καθώς είχε νομιμοποιήσει τη βασιλεία του σφετεριστή αυτοκράτορα²³⁴. Ωστόσο, ο Ταράσιος διατήρησε το αξίωμα του μέχρι και το τέλος της ζωής του, το 753. Στο υπόλοιπο της πατριαρχικής του θητείας αποτέλεσε ένα όργανο των σχεδίων του Κωνσταντίνου μη μπορώντας να αντιδράσει σε τίποτε.

Σύμφωνα με το Θεοφάνη²³⁵ «αρκετοί υποστηρικτές του Αρταβάσδου, εξορίστηκαν άλλοι βασανίστηκαν με ακρωτηριασμούς και μεγάλο μέρος του στρατού τυφλώθηκε»²³⁶. Λατινικές πηγές²³⁷ αναφέρουν πως «η οικογένεια του Αρταβάσδου εξορίστηκε» κάτι το οποίο δεν επιβεβαιώνεται από τις πηγές. Ο Μιχαήλ Σύγκελος²³⁸ «θεωρεί ότι όλη του η οικογένεια πέρασε το υπόλοιπο της ζωής της στο μοναστήρι της Χώρας στην Κωνσταντινούπολη» κάτι που βρίσκεται εγγύτερα στις βυζαντινές πηγές²³⁹. Ο στρατηγός του Θέματος των Θρακησίων Σισσίνιος και εκείνος τυφλώθηκε. Έπειτα ακολούθησαν εκτελέσεις προυχόντων και βαριές ποινές και λεηλασίες σπιτιών από τους στρατιώτες του Κωνσταντίνου²⁴⁰.

Με αυτό τον τρόπο, τελείωσε η βασιλεία του Αρτάβασδου, που είχε κρατήσει το στέμμα δεκάξι ολόκληρους μήνες και που μάλιστα είχε αναγνωριστεί ως αυτοκράτορας και από τη Ρώμη. Το πραξικόπημα αυτό αποτέλεσε για τον Κωνσταντίνο ένα σπουδαίο μάθημα για το πώς θα έπρεπε να διαχειριστεί τα θέματα την επόμενη ημέρα της διακυβέρνησης του καθώς και την επιρροή των στρατηγών του στην άρχουσα τάξη. Έτσι όπως θα δούμε και σε άλλο κεφάλαιο, έσπασε τα θέματα σε μικρότερες διοικητικές ενότητες περιορίζοντας τις αρμοδιότητες του κάθε στρατηγού²⁴¹.

1883, 455, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 510-515, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 27.

²³⁴ OSTROGORSKY, *Die Chronologie*. BZ 7 (1930) 1-30, GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsitia 52, Louvain 1977, 169-170.

²³⁵ , DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 510-515.

²³⁶ GERO, *Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*, CSCO 384, Subsitia 52, Louvain 1977, 169-170.

²³⁷ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 23-24.

²³⁸ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 27-28.

²³⁹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 27-28.

²⁴⁰ ΛΟΥΓΓΗΣ, *Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια των Λεγόμενων «ΣΚΟΤΕΙΝΩΝ ΑΙΩΝΩΝ» (602-867)*, 43-44.

²⁴¹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 27-28.

4.3.2.ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ

Τα πραξικοπήματα στη διάρκεια της βυζαντινής χιλιετηρίδας αποτέλεσαν μια κανονικότητα την οποία οι εκάστοτε αυτοκράτορες έπρεπε να αντιμετωπίσουν. Στην περίοδο του Κωνσταντίνου Ε' το σημαντικότερο γεγονός το οποίο αμφισβήτησε τη διακυβέρνηση του Κωνσταντίνου, ήταν το πραξικόπημα του κουνιάδου του Αρταβάσδου, ο οποίος εναντιώθηκε στη πολιτική του αυτοκράτορα, κατά των εικόνων²⁴². Σύμφωνα με τον I. Rochow²⁴³ «υπήρξαν διάφορες προσπάθειες πραξικοπημάτων σε ολόκληρη τη θητεία του Κωνσταντίνου». Ωστόσο, αυτές οι προσπάθειες δεν δίνουν σαφή εικόνα για τους λόγους τους οποίους διαδραματίστηκαν αυτά τα πραξικοπήματα. Επομένως εξάγεται το συμπέρασμα ότι αυτή η δυσανεμία στο πρόσωπο του αυτοκράτορα αποτέλεσε το έναυσμα των πραξικοπημάτων τα οποία δεν ήταν πάρα πολλά εάν τα συγκρίνουμε με άλλες περιόδους²⁴⁴. Σύμφωνα με τον I. Rochow²⁴⁵ «ο μικρός αριθμός πραξικοπημάτων διατηρήθηκε διότι ο Κωνσταντίνος κατάφερε με τη συμπεριφορά του να κρατήσει τις απαιτούμενες ισορροπίες ανάμεσα στους στρατηγούς και στους αξιωματικούς των θεμάτων και του ιδίου»²⁴⁶.

Κατά τον W.E. Kaegi²⁴⁷, «οι στρατιωτικές και ηγετικές ικανότητες του Κωνσταντίνου στα πεδία των μαχών εμπόδισαν τους στρατηγούς και αξιωματικούς να δημιουργήσουν για τον εαυτό τους μεγάλη στρατιωτική φήμη»²⁴⁸. Επιπρόσθετα, μπορούσε να διακρίνει σε ποιον στρατηγό θα μπορούσε να αναθέσει εκστρατείες των οποίων η έκβαση θα ήταν νικηφόρα με αποτέλεσμα να καρπώνεται σωρευτικά τις επιτυχίες των στρατηγών του στα πεδία των μαχών²⁴⁹. Δεν συναντάμε στις πηγές ανταρσίες κατά του Κωνσταντίνου διότι ενθάρρυνε το στράτευμα καλλιεργώντας του

²⁴² ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 27-28, TREADGOLD, *The missing year in the revolt of Artavasdus*, JÖB 42 (1992), 87-93.

²⁴³ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 30-31.

²⁴⁴ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 29, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λευκία 1883, 510-515.

²⁴⁵ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 28.

²⁴⁶ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 29.

²⁴⁷ KAEGI, *Army, Society and Religion in Byzantium*, Λονδίνο 1928, 48-49.

²⁴⁸ KAEGI, *Army, Society and Religion in Byzantium*, Λονδίνο 1928, 49-50.

²⁴⁹ KAEGI, *Army, Society and Religion in Byzantium*, Λονδίνο 1928, 50-52.

την ελπίδα ανταμοιβής για να πάρει από τον κάθε ένα προσωπικά τη μέγιστη απόδοση²⁵⁰.

Μετά το πραξικόπημα του Αρταβάσδου, ο Σισσίνιος προσπάθησε να σφετεριστεί το θρόνο του Κωνσταντίνου στασιάζοντας κατά εκείνου, όμως η οργάνωση που είχε δημιουργήσει ο αυτοκράτορας κατέπνιξε τη μικρής κλίμακας εξέγερση και τιμώρησε τους στρατιώτες που έλαβαν μέρος με βασανισμούς ενώ απέπεμψε το Σισσίνο²⁵¹.

Στις 25 Αυγούστου του 766 έγινε άλλη μια προσπάθεια σφετερισμού του θρόνου από 19 ανώτατους αξιωματικούς του στρατού και της διοίκησης. Ο Θεοφάνης «ονοματίζει ως ηθικούς και πρακτικούς αυτουργούς τους αδελφούς Κωνσταντίνο Ποδοπαγούρο και Πατρίκιο, τους Λογοθέτες του δρόμου, το Σπαθάριο και το Δομέστικο των Εξκουβίτων»²⁵². Με τιμωρητική διάθεση στον ιππόδρομο τυφλώθηκαν και εξορίστηκαν οι ιθύνοντες αυτής της εξέγερσης. Ο λογοθέτης του δρόμου ξυλοκοπήθηκε αλλά δεν εκδιώχτηκε από τη πόλη ενώ κάθε χρόνο σύμφωνα με το Θεοφάνη την ημέρα της εξέγερσης ξυλοκοπούνταν ως αναγνώριση του λάθους που είχε κάνει²⁵³.

Σε αυτή την εξέγερση που φάνηκε η πιο ισχυρή μετά το πραξικόπημα του Αρταβάσδου, απλοί πολίτες συμμετείχαν στη προσπάθεια ανατροπής του Κωνσταντίνου. Επίσης και ο νέος Πατριάρχης Κωνσταντίνος φαίνεται να έλαβε μέρος στην προπαρασκευή του εγχειρήματος καθώς ο Θεοφάνης ισχυρίζεται «ότι συνομιλούσε με τον αρχηγό της εξέγερσης Κωνσταντίνο Ποδοπαγούρο»²⁵⁴. Για αυτό το λόγο, ο Κωνσταντίνος αφού κατέστειλε την προσπάθεια ανατροπής του, καθαίρεσε τον Πατριάρχη από το αξίωμα του και στον Ιππόδρομο τον διαπόμπευσε και τον αποκεφάλισε²⁵⁵.

Ο Πατριάρχης Κωνσταντίνος ήταν μια αμφιλεγόμενη προσωπικότητα καθώς συμμετείχε αφενός στην αμφισβήτηση των εικόνων από τη Σύνοδο της Ιέρειας το 754

²⁵⁰ KAEGI, *Army, Society and Religion in Byzantium*, Λονδίνο 1928, 50-52.

²⁵¹ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσινγκτον 1990, 60-62, DE BOOR., *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 455, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 510-515, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 29.

²⁵² DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 515-520.

²⁵³ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 515-520, KAEGI, *Army, Society and Religion in Byzantium*, Λονδίνο 1928, 50-52.

²⁵⁴ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 522-524.

²⁵⁵ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 30-31.

αφετέρου όμως αρνήθηκε στον αυτοκράτορα να μεταβεί στο όρος Αυξεντίου ώστε να συνομιλήσει με τον Στέφανο Νέο ο οποίος αποτελούσε ένα βασικό παράδειγμα αντι-εικονομάχου μοναχού²⁵⁶.

Τα κίνητρα που οδήγησαν τους στασιαστές στην εξέγερση είναι ασαφή. Θα μπορούσαν να εναντιωθούν είτε κατά της εικονομαχικής πολιτικής του αυτοκράτορα είτε υπέρ των μοναχών οι οποίοι εκείνη την περίοδο βιώνουν την σκληρότητα της αυτοκρατορικής πολιτικής.²⁵⁷ Τέλος μια ακόμη εξέγερση ενάντια στον αυτοκράτορα έγινε το 766 όπου ο στρατηγός των Θρακησίων Θεοφύλακτος Ικονιάτης ενεπλάκη σε συνωμοσία για την απομάκρυνση του Κωνσταντίνου²⁵⁸.

²⁵⁶ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 522-524, AUZEPY, *La Vie d' Etienne le Jeune par Etienne le Diacre*, Variorum 1997, 213-214.

²⁵⁷ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 32.

²⁵⁸ WINKELMANN, *Byzantinische Rang und Ämterstruktur im 8. Und 9. Jahrhundert. Faktoren und Tendenzen ihrer Entwicklung*, BBA 53, Berlin 1985, 1, 90-92.

4.4.ΤΟ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ

Ο Λέων το 726 εξέδωσε την Εκλογή των νόμων. Στο προοίμιό της αναφερόταν ότι επρόκειτο για μία σύνοψη της νομοθεσίας του Ιουστινιανού, μία κωδικοποίηση των διεσπαρμένων νόμων «εις το φιλανθρωπότερον εκτεθείσα»²⁵⁹. Ωστόσο, επρόκειτο για ανατροπή της. Η Εκλογή ήταν η πρώτη κωδικοποίηση που διατυπώθηκε στα ελληνικά αντί των λατινικών που χρησιμοποιούνταν ως τότε. Η διατύπωση στα ελληνικά είναι ενδεικτική της πρόθεσης του Λέοντος να επιτύχει δια της Εκλογής μία διατύπωση της νομοθεσίας επί το απλούστερο, ώστε να καταστεί ευκολότερα κατανοητή από τα μη-προνομιούχα στρώματα.

Η Εκλογή αποτέλεσε απλούστατα μια προσπάθεια συγκέντρωσης των βασικών κανόνων δικαίου σε σύντομες φράσεις οι οποίες θα ήταν κατανοητές για τον μέσο απλό πολίτη²⁶⁰. Ωστόσο, το εν λόγω έργο δεν είχε στόχο να αποτελέσει μια νέα έκδοση η οποία θα άλλαζε ριζικά όλους τους προϋπάρχοντες νόμους που είχε θεσπίσει ο Ιουστινιάνειος κώδικας.

Το νομοθέτημα των Ισαύρων συντίθεται από 18 τίτλους. Οι πρώτοι οκτώ περιέχουν (με ορισμένες παρεκκλίσεις) δίκαιο των προσώπων (γαμικό και κληρονομικό δίκαιο, επιτροπεία, απελευθέρωση), οι τίτλοι 9-13 είναι αφιερωμένοι στη ρύθμιση των βασικών ενοχικών σχέσεων (αγορά και πώληση, δάνειο, παρακαταθήκη, μίσθωση), αλλά και της εμφύτευσης που έχει εμπράγματο χαρακτήρα. Ακολουθούν οι τίτλοι 14 και 15 με δικονομικό περιεχόμενο (μάρτυρες, συμβιβασμός). Με τους τίτλους 16 και 18 ρυθμίζονται μεμονωμένα περιουσιακά θέματα, δηλαδή τα χρήματα και η κατανομή των λαφύρων στον πόλεμο. Ανάμεσά τους βρίσκεται ο τίτλος 17 με το ποινικό δίκαιο. Παρατηρούμε δηλαδή ότι πρόκειται ακριβώς για αντικείμενα της νομικής καθημερινότητας²⁶¹.

Η επιτροπή σύνταξης του έργου δεν είναι επίσημα γνωστή, βασική αποστολή της πάντως ήταν αφενός να τροποποιήσει διατάξεις που δε συμβάδιζαν με την εποχή και αφετέρου να δώσει στους δικαστές ένα συνοπτικό νομικό εγχειρίδιο ικανό να τους βοηθήσει στη σωστή απονομή του δικαίου. Με τις διατάξεις που διατυπώθηκαν μέσα από την Εκλογή, οι οποίες ήταν επηρεασμένες από το χριστιανικό πνεύμα αλλά και το εθνικό δίκαιο, προστατεύθηκε και ενισχύθηκε ο θεσμός του γάμου, αυξήθηκαν τα

²⁵⁹ ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Οι Πηγές του Βυζαντινού Δικαίου*, Αθήνα 2011,159.

²⁶⁰ ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Οι Πηγές του Βυζαντινού Δικαίου*, Αθήνα 2011,160-161.

²⁶¹ BURGMAN, *Ecloga das Gesetbuch Leons III. und Konstantinos' V*, Frankfurt 1983,162-165.

δικαιώματα της συζύγου και των νόμιμων τέκνων και εισήχθη η ισότητα όλων των πολιτών απέναντι στο νόμο²⁶². Στο 17^ο τίτλο του έργου περιγράφεται το ποινικό δίκαιο ως «Ποινάλιος των εγκληματικών κεφαλαίων»²⁶³. Στο κεφάλαιο αυτό σχετικά με τις ποινές απαριθμούνται οι επιδιωκόμενοι σκοποί που αφορούν τη δίκαιη τιμωρία και τη διόρθωση, βελτίωση, συγκράτηση από νέες εγκληματικές τάσεις «τάς τῶν πλημελούντων ὀρμάς ἀνακόπτεσθαι»²⁶⁴.

Οι ποινές του ακρωτηριασμού και της τύφλωσης δε συμβάδιζαν ασφαλώς με το χριστιανικό χαρακτήρα αλλά μάλλον με ανατολικά πρότυπα τα οποία αντανακλώνταν σε μεγάλο βαθμό στις αντιλήψεις των Βυζαντινών την περίοδο αυτή. Στην Εκλογή εμφανίζονται συχνά οι ποινές ακρωτηριασμού για μεγάλη ποικιλία πράξεων και η ποινή της εξορίας με πολύ ηπιότερο περιεχόμενο γιατί δεν περιελάμβανε αυτόματα και δήμευση της περιουσίας του καταδικασμένου.

Πολλές φορές μαζί με την εξορία προβλέπονταν και παρεπόμενες ποινές όπως το κούρεμα και η μαστίγωση. Η μαστίγωση όμως αποτέλεσε και μια αυτοτελή ποινή για ορισμένα ελαφρότερα εγκλήματα όπως η πορνεία, η παραβίαση ασύλου κ.α. Προβλέπονται επίσης, χρηματικές ποινές σε περιορισμένη κλίμακα²⁶⁵. Η Εκλογή είχε ως στόχο να σπλώσει το ήθος του μοχανικού σχήματος μέσα από τις ποινές όπως αυτή της ρινότμησης. Ο ακρωτηριασμός και δη της μύτης αποτελούσε για εκείνη την εποχή ένδειξη ότι ο ακρωτηριασμένος είχε διαπράξει έγκλημα κατά των ηθών, με αποτέλεσμα οι συμπολίτες του να αποστρέφονται την επαφή μαζί του²⁶⁶.

Η Εκλογή απευθυνόταν και στους δικαστές, τους οποίους καλούσε «ούτε τους φτωχούς να περιφρονούν ούτε εκείνους που αδικούν να αφήνουν ανεξέλεγκτους»²⁶⁷. Για να αποτρέψει τη δωροδοκία κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους όρισε ότι θα μισθοδοτούνταν όλοι τακτικά από το αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο. Η Εκλογή αποτέλεσε το βασικό εγχειρίδιο απονομής δικαίου μέχρι την εποχή των Μακεδόνων αυτοκρατόρων.

²⁶² BURGMAN, *Ecloga das Gesetbuch Leons III. und Konstantinos 'V*, Frankfurt 1983,172-173.

²⁶³ BURGMAN, *Ecloga das Gesetbuch Leons III. und Konstantinos 'V*, Frankfurt 1983,160, ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Εικονομαχία και Δίκαιο Νομική Θεώρηση των Αγιολογικών Κεμένων*, Αθήνα 2004,74.

²⁶⁴ ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Οι Πηγές του Βυζαντινού Δικαίου*, Αθήνα 2011,160-161.

²⁶⁵ ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Κεφάλαια βυζαντινού ποινικού δικαίου*, Αθήνα 1996, 33-34.

²⁶⁶ ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Εικονομαχία και Δίκαιο Νομική Θεώρηση των Αγιολογικών Κεμένων*, Αθήνα 2004,80, ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Οι βυζαντινές φυλακές εν Έγκλημα και Τιμωρία στο Βυζάντιο*, Αθήνα 1997, 317-325, MILLER, *The Logothete of Drome in the Middle Byzantine Period.*, *BYZ* 36, 469.

²⁶⁷ ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Εικονομαχία και Δίκαιο Νομική Θεώρηση των Αγιολογικών Κεμένων*, Αθήνα 2004,81.

Ένα θέμα που ταλάνισε τους δικαστές αποτέλεσε και η ποινή του Στέφανου Νέου ο οποίος αποτέλεσε εκείνη την περίοδο το βασικό αντίπαλο της αυτοκρατορικής πολιτικής. Ωστόσο με το αδίκημα που διέπραξε ο Στέφανος όταν ποδοπάτησε το νόμισμα με την απεικόνιση του αυτοκράτορος, ήταν να φυλακιστεί στο Πραιτόριο για την πράξη αυτή «*ὡς ἐννόμως κριθῆναι τοῦτον*»²⁶⁸. Αυτή η πράξη βέβαια δεν μπορεί να υπαχθεί στη διάταξη της Εκλογής 17.3 γιατί η διατύπωση της είναι περιοριστική. Έτσι εξάγεται το συμπέρασμα ότι οι Ίσαυροι δεν είχαν προβλέψει την προσβολή της εικόνας του αυτοκράτορα. Ο Στέφανος καταδικάστηκε σε θανάτωση με την ποινή της καθοσιώσεως, βάσει της διάταξης του Πανδέκτη που όριζε «*Ὁ τάς ἀνιερωθείσας στήλας καί εἰκόνας βασιλικάς χωνεύων, ἢ τι πλημμελῶν εἰς αὐτάς*»²⁶⁹.

Ο Κωνσταντίνος για να μπορέσει να εφαρμόσει την πολιτική του κατά των εικόνων χρειάστηκε να μεταρρυθμίσει τα τάγματα των Εξκουβιτών και Σχολαρίων. Η αναμόρφωση των ταγμάτων αποτέλεσε ένα κομβικό στρατιωτικό βραχίονα για τον Κωνσταντίνο. Σε αντίθεση από τα στρατιωτικά θέματα, τα τάγματα αυτά πληρωνόταν, εξοπλιζόταν και είχαν ειδικά προνόμια αποκλειστικά από τον αυτοκράτορα. Επίσης αυτά τα τάγματα είχαν τη φυσική τους παρουσία στην Κωνσταντινούπολη και όχι στις επαρχίες²⁷⁰.

Πρόκειται λοιπόν για έναν μόνιμο στρατό στη διάθεση του αυτοκράτορα ο οποίος θα βρισκόταν γύρω από την πρωτεύουσα. Αυτός ο στρατός, θα του είναι χρήσιμος για τις μικρές στρατιωτικές εκστρατείες που αποφασίζονται γρήγορα αλλά και ως ραχοκοκαλιά για πιο σημαντικές αποστολές. Σύμφωνα με τον J. Haldon²⁷¹ «*Η ιστορία των εκλεκτών σωμάτων του βυζαντινού στρατού είναι ουσιαστικά η ιστορία μιας σύνδεσης των μεθόδων με τις οποίες η κεντρική κυβέρνηση διατήρησε την πολιτική και την ιδεολογική εξουσία της*». Η ίδρυση της αυτόνομης αυτοκρατορικής φρουράς ήταν

²⁶⁸ ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Οι πηγές του βυζαντινού δικαίου*, Αθήνα 1999, 112-126.

²⁶⁹ ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Εικονομαχία και Δίκαιο Νομική Θεώρηση των Αγιολογικών Κεμένων*, Αθήνα 2004, 72, ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσίωσις και τυραννίς... Το πολιτικό αδίκημα στο Βυζάντιο, (8^{ος}-13^{ος} αιώνας)*, 160-162.

²⁷⁰ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 60-62, HALDON, *Byzantine Praetorians: An administrative, institutional, and social survey of the Opsikion and tagmata, c.580-900*, ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΒΥΖΝΑΝΤΙΝΑ (1984), 610-613.

²⁷¹ HALDON, *Byzantine Praetorians: An administrative, institutional, and social survey of the Opsikion and tagmata, c.580-900*, ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΒΥΖΝΑΝΤΙΝΑ (1984), 605-606.

μια καινοτόμος ιδέα, και ένα από τα σημαντικότερα θεσμικά βήματα της διακυβέρνησης του²⁷².

Αυτά τα τάγματα αποτελούνταν από 18.000 άνδρες που σταθμεύουν στην Κωνσταντινούπολη και τα περίχωρά της. Τα έξι τμήματα που διακρίνονται σε αυτό φέρουν ονόματα πρώην μονάδων της φρουράς ή της φρουράς της πρωτεύουσας. Οι δύο βασικοί είναι οι *Scholes* και οι *Excubites*, που γίνονται μονάδες ιππικού των τεσσάρων χιλιάδων ανδρών η καθεμία, με τους στρατιώτες και των δύο να διανέμονται και στις δύο πλευρές του Βοσπόρου για να δυσκολεύουν τις στρατιωτικές συνωμοσίες. Ένα άλλο τμήμα τεσσάρων χιλιάδων ανδρών, το *Vigla* (των Λατινικών *vigiliae*), είναι ειδικά επιφορτισμένο με την παρακολούθηση του Μεγάλου Παλατιού και κατά τη διάρκεια των στρατιωτικών²⁷³.

Υπάρχουν επίσης οι *Optimates*, ένα σώμα δύο χιλιάδων στρατιωτών που είναι υπεύθυνοι για οποιαδήποτε μεταφορά από το ένα θέμα στο άλλο. Από την άλλη, η διασπορά των στρατευμάτων στην περιοχή της πρωτεύουσας καθιστά λιγότερο πιθανές τις στρατιωτικές συνωμοσίες²⁷⁴. Το 746 ο Κωνσταντίνος πιθανότατα χρησιμοποίησε τα τάγματα για πρώτη φορά σε μια εκστρατεία σε μουσουλμανικό έδαφος, εκμεταλλευόμενος τα προβλήματα που συνόδευαν το τέλος του χαλιφάτου των Ομεϋαδών στη Δαμασκό. Καταλαμβάνει τη Γερμανικεία την πατρίδα του πατέρα του όπως και κοντινές περιοχές μια από αυτές ήταν και η Σοζόπετρα.

Η ύπαρξη ταγμάτων στην πρωτεύουσα, μείωσε την εξάρτηση του αυτοκράτορα από επαρχίες κάτι που βοήθησε την Κωνσταντινούπολη να αναβαθμιστεί σε αυτόνομο διοικητικό και πολιτικό πόλο. Ο ίδιος ο Κωνσταντίνος επίσης αναδιοργάνωσε τις λειτουργίες των διοικητών αυτών των ταγμάτων. Δημιουργήθηκε ο Δομέστικος των σχολών και ο Δομέστικος των Εξκουβιτών²⁷⁵. Σύμφωνα με το Θεοφάνη, ο πρώτος

²⁷² ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 32, LOUNGHIS, *The Decline of the Opsikian Domesticates and the Rise of the Domesticates of the Scholae*, BYZANTINA ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ, 10, Αθήνα 1996, 28-33.

²⁷³ LOUNGHIS, *The Decline of the Opsikian Domesticates and the Rise of the Domesticates of the Scholae*, BYZANTINA ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ, 10, Αθήνα 1996, 30-33.

²⁷⁴ LOUNGHIS, *The Decline of the Opsikian Domesticates and the Rise of the Domesticates of the Scholae*, BYZANTINA ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ, 10, Αθήνα 1996, 30-33.

²⁷⁵ HALDON, *Byzantine Praetorians: An administrative, institutional, and social survey of the Opsikion and tagmata, c.580-900*, ΠΟΙΚΙΛΙΑ BYZANTINA (1984), 610-613.

Δομέστικος των σχολών ήταν ο Αντώνιος το 767-768²⁷⁶. Η σύλληψη του Στεφάνου του Νέου έγινε από αυτά τα αναδιοργανωμένα τάγματα του Κωνσταντίνου²⁷⁷.

Άλλο ένα σημαντικό μέλημα του Κωνσταντίνου στο μεταρρυθμιστικό του έργο αποτέλεσε η Κωνσταντινούπολη να γίνει κέντρο ισχύος της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Για αυτό το λόγο προσπάθησε να προωθήσει νέους κατοίκους στην Κωνσταντινούπολη από κοντινές επαρχίες²⁷⁸.

Στις αρχές της βασιλείας του Κωνσταντίνου από το 746 έως 748, μια επιδημία πανούκλας ερήμωσε ένα μεγάλο κομμάτι της πόλης. Αυτή η ασθένεια ξεκίνησε από τη Σικελία και την Καλαβρία πέρασε στη Πελοπόννησο, έπειτα στα νησιά του Αιγαίου και κατέληξε στη Κωνσταντινούπολη. Αυτή η επιδημία ήταν η πιο σοβαρή που είχε επηρεάσει τη Κωνσταντινούπολη μετά το λοιμό του 542. Ο Θεοφάνης αναφέρει ότι η Κωνσταντινούπολη έμοιαζε «ως μια σχεδόν ακατοίκητη πόλη»²⁷⁹. Ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος στηλιτεύει την πληθυσμιακή αποψίλωση της πρωτεύουσας «*Εσκλαβώθη δὲ πᾶσα ἡ χώρα γράφει ὁ Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος – καὶ γέγονε βάρβαρος, ὅτε ὁ λοιμικὸς - θάνατος πᾶσαν ἐβόσκειτο τὴν οἰκουμένην, ὀπνῆνίκα Κωνσταντίνος, ὁ τῆς κοπρίας ἐπόνυμος τὰ σκῆπτρα τῆς τῶν Ρωμαίων διεῖπε ἀρχῆς*»²⁸⁰.

Από τον Κωνσταντίνο έγινε μια προσπάθεια αναζωογόνησης του πληθυσμού της πρωτεύουσας, η οποία ωστόσο αμφισβητείται από πολλούς μελετητές. Ο Θεοφάνης θεωρεί, ότι έλαβε χώρα τη χρονιά του 755/756 ενώ ο Πατριάρχης Νικηφόρος δεν κάνει χρονολογική αναφορά παρά μόνο στέκεται στο γεγονός της πανούκλας²⁸¹.

²⁷⁶ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 33.

²⁷⁷ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 515-520, HALDON, *Byzantine Praetorians: An administrative, institutional, and social survey of the Opsikion and tagmata, c.580-900*, ΠΟΙΚΙΛΙΑ BYZANTINA (1984), 650-651.

²⁷⁸ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 35, Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 60-62, GELZER, *Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung*, Λειψία 1899, 83.

²⁷⁹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 570, Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 70-77.

²⁸⁰ ΚΟΡΔΑΤΟΣ, *Ακμή και Παρακμή του Βυζαντίου*, Αθήνα 1974, 182.

²⁸¹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 570, Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 70-77, ALEXANDER, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*. Οξφόρδη 1958, 204-206, DITTEN, *Ethnische Verschiebungen zwischen der Balkanhalbinsel und Kleinasien*, REB (1995), 318-319

Αυτή η προσπάθεια μετεγκατάστασης κατοίκων από άλλες περιοχές της αυτοκρατορίας στην Κωνσταντινούπολη όχι μόνο δεν κάλυψε το δημογραφικό κενό αλλά είχε επίσης αντίκτυπο στην εθνοτική σύνθεση του πληθυσμού της πρωτεύουσας. Ο Η. Ditten²⁸² ισχυρίζεται ότι «ενισχύθηκε το ελληνικό στοιχείο στη πρωτεύουσα, ως αποτέλεσμα αυτών των μέτρων. Η εισροή χιλιάδων εργατών και εξειδικευμένων εργατών από τη Μικρά Ασία, την «Ελλάδα» και τη Θράκη οι οποίοι απασχολήθηκαν με την επισκευή του υδραγωγείου της Κωνσταντινούπολης το 766-767, ήταν μια εισροή η οποία δεν κράτησε το πληθυσμό εκεί»²⁸³.

Ο Κωνσταντίνος την περίοδο της βασιλείας του προσπάθησε να κάνει εγγειοβελτιωτικά έργα στη Κωνσταντινούπολη. Ο Κωνσταντίνος καθώς και ο Λέων Γ΄ αναφέρονται σε αρκετές επιγραφές στην εσωτερική πλευρά του τείχους της Κωνσταντινούπολης²⁸⁴. Σύμφωνα με το Πατριάρχη Νικηφόρο τα έργα στη βελτιστοποίηση των τειχών έγιναν από τις 26 Οκτωβρίου 740 έως τις 18 Ιουνίου 741 μετά και το καταστροφικό σεισμό εκείνης της χρονιάς²⁸⁵. Ο Κωνσταντίνος συμμετείχε μόνο με τη μορφή της συν αυτοκρατορίας. Ένα από τα σπουδαία έργα που υλοποίησε ο Κωνσταντίνος επί της βασιλείας του ήταν η ανακατασκευή του υδραγωγείου του Βαλεντιανού (Valensa) το οποίο είχε παροπλιστεί μετά από την καταστροφή του στη μάχη κατά των Αράβων που είχε δεχθεί η Κωνσταντινούπολη.

Το 766-767 η Κωνσταντινούπολη βιώνει μια από τις μεγαλύτερες περιόδους ξηρασίας. Κατά το Θεοφάνη και ο χειμώνας εκείνης της εποχής και το καλοκαίρι ήταν ξηρό, ούτε χιόνια δεν είχαν κάνει την εμφάνισή τους, ούτε βροχές. Έτσι ο Κωνσταντίνος επιστράτευσε από διάφορα μέρη της αυτοκρατορίας τεχνίτες ώστε να πετύχει την επιδιόρθωση του υδραγωγείου²⁸⁶. Ο Νικηφόρος²⁸⁷ μας πληροφορεί με αριθμητικά μέσα πόσο μεγάλη ήταν η προσπάθεια αυτού του εγχειρήματος «καθώς μάστορες από Ασία και Πόντο 1000 στον αριθμό κλήθηκαν ώστε να βοηθήσουν ως χτίστες στο έργο ενώ 200 άτομα από τις ίδιες περιοχές θα προετοίμαζαν τον σοφά. Από

²⁸² DITTEN, *Ethnische Verschiebungen zwischen der Balkanhalbinsel und Kleinasien*, *Revue des études byzantines* (1995), 315.

²⁸³ DITTEN, *Ethnische Verschiebungen zwischen der Balkanhalbinsel und Kleinasien*, *Revue des études byzantines* (1995), 318-319.

²⁸⁴ MEYER-PLATH, SCHNEIDER, *Die Landmauer von Konstantinopel*, 2, Berlin 1943, 72-77.

²⁸⁵ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 37, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 65.

²⁸⁶ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 570.

²⁸⁷ *Nikephoros, Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 71-73.

τα νησιά της Ελλάδας ήρθαν 200 χτίστες τούβλων και από τη Θράκη άλλοι 500 χτίστες». Όλο αυτό το μείγμα του ανθρώπινου εργατικού δυναμικού επανάφερε το νερό στην πρωτεύουσα²⁸⁸. Σύμφωνα με το B. Meyer-Plat και τον A. M. Schneider²⁸⁹, «επί της βασιλείας του Κωνσταντίνου έγιναν επίσης μεγάλα έργα στις γραμμές τροφοδοσίας και ανεφοδιασμού της χώρας». Αυτό πιστοποιείται από τα διάφορα αρχιτεκτονήματα που έχουν βρεθεί, καθώς και από την ανακατανομή της γης που έκανε ο Κωνσταντίνος²⁹⁰.

Το 767-768 ο Κωνσταντίνος προχώρησε σε βελτιώσεις της Αγίας Σοφίας στο χώρο του Πατριαρχικού παλατιού καθώς ο μεγάλος σεισμός του 740 είχε προκαλέσει διάφορα προβλήματα στην εκκλησία και τους εσωτερικούς χώρους²⁹¹. Αλγεινή εντύπωση προκαλεί στο Θεοφάνη η επιδιόρθωση της Αγίας Σοφίας καθώς στην αφήγηση του δεν στέκεται στην αναμόρφωση του κτηρίου αλλά στην καταστροφή κάποιων ιερών εικόνων η οποία προκλήθηκε κατά την επισκευή²⁹². Επιπρόσθετα ο Κωνσταντίνος ανέγειρε διάφορες εκκλησίες κατά τη διάρκεια της βασιλείας του μια από τις πιο γνωστές ήταν εκείνη στη Μέγα Παλάτι (Αγία Μαρία) όπου και έγινε ο αρραβώνας του γιου του Λέοντος με την Ειρήνη την Αθηναία το 768²⁹³.

Στα σχέδια διαμόρφωσης της νέας Κωνσταντινούπολης, ο Κωνσταντίνος είχε αφαιρέσει από στρατηγικά σημεία τις ιερές εικόνες και είχε προσθέσει παραστάσεις από τις μεγάλες νίκες του κατά των Αράβων και Βουλγάρων²⁹⁴. Επιπρόσθετα, τοποθέτησε χρυσά και ασημένια αγάλματα με τη προτομή του στον Ιππόδρομο αφαιρώντας από το Φόρουμ αγάλματα που ήταν φιλοτεχνημένα με θέμα τις Ιπποδρομίες²⁹⁵. Επίσης ο Πατριάρχης Νικηφόρος²⁹⁶ αναφέρει ότι «εκτός της

²⁸⁸ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 37, Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 65, DITTEN, *Ethnische Verschiebungen zwischen der Balkanhalbinsel und Kleinasien*, *Revue des études byzantines* (1995), 318-319, MEYER-PLATH, SCHNEIDER, *Die Landmauer von Konstantinopel*, 2, Berlin 1943, 72-77.

²⁸⁹ MEYER-PLATH, SCHNEIDER, *Die Landmauer von Konstantinopel*, 2, Berlin 1943, 75.

²⁹⁰ MEYER-PLATH, SCHNEIDER, *Die Landmauer von Konstantinopel*, 2, Berlin 1943, 78, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 37, BURGMAN, *Ecloga das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V*, Frankfurt 1983, 180-182.

²⁹¹ MEYER-PLATH, SCHNEIDER, *Die Landmauer von Konstantinopel*, 2, Berlin 1943, 78, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 37.

²⁹² DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 443, 22-26.

²⁹³ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 443, 22-26, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 38.

²⁹⁴ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 444, 19-22.

²⁹⁵ MEYER-PLATH, SCHNEIDER, *Die Landmauer von Konstantinopel*, 2, Berlin 1943, 78, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 37, BURGMAN, *Ecloga das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V*, Frankfurt 1983, 182-183.

²⁹⁶ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 48-49.

Κωνσταντινούπολης έργα υποδομών έγιναν και στις περιφέρειες της αυτοκρατορίας, καταγράφοντας την κατασκευή μια κομβικής γέφυρας στη Θράκη»²⁹⁷.

Σχετικά με την οικονομία η Κωνσταντίνος προσπάθησε να παράσχει επάρκεια αγαθών στη Κωνσταντινούπολη και εν γένει στην αυτοκρατορία. Ακόμη και ο Θεοφάνης που δε διάκειται ευνοϊκά υπέρ του, ανέφερε ότι το έτος 767-768 «τα αγαθά στη πόλη βρισκόταν σε μεγάλη επάρκεια»²⁹⁸. Ωστόσο ο Θεοφάνης, στηλιτεύει ότι η αγροτική πολιτική που ακολούθησε ο Κωνσταντίνος ήταν αρκετά σκληρή καθώς οι φόροι ήταν υπέρογκοι και οι αγρότες αν και είχαν αφθονία προϊόντων αναγκαζόταν να πουλήσουν τα προϊόντα τους για ένα κομμάτι ψωμί ώστε να καλυφθούν οι μεγάλες απαιτήσεις της κυβερνητικής πολιτικής²⁹⁹. Επίσης προσπάθησε να βάλει φρένο στην εξάπλωση της μεγάλης αγροτικής ιδιοκτησίας έναντι των μικρών αγροτών. Έτσι νομοθέτησε διατάξεις για την προστασία του αγροτικού κοινοτισμού και για τη μικροιδιοκτησία³⁰⁰.

Ο Πατριάρχης Νικηφόρος δίνει ένα πρακτικό παράδειγμα για να αντιληφθεί κανείς τη κατάσταση της οικονομίας στα χρόνια του Κωνσταντίνου, «με 70 κουταλιές κριθάρι αγόραζες ένα χρυσό νόμισμα»³⁰¹. Σύμφωνα με το Πατριάρχη Νικηφόρο αν και η οικονομία είχε μια ομαλή πορεία, η φορολογία στους αγρότες ήταν δυσβάσταχτη. Ο Νικηφόρος αναφέρει ότι «ο αυστηρός και αμείλικτος φοροεισπράκτορας βάρυνε όσο το δυνατόν περισσότερο το ζυγό των φορολογουμένων με ετήσιες προσαυξήσεις στους φόρους. Με αυτό τον τρόπο καταπίεσε όλους τους αγρότες και τους έσπρωξε σε όλους τους παράνομους τρόπους σε τέτοιο βαθμό ώστε να μπορούσε κανείς εύκολα να αγοράσει ολόκληρη την περιουσία ενός ανθρώπου για ένα κομμάτι χρυσού»³⁰².

²⁹⁷ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 70-71, BURGMAN, *Ecloga das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V*, Frankfurt 1983, 184-185.

²⁹⁸ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 39, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 444, 19-22.

²⁹⁹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 39, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 444, 19-22.

³⁰⁰ ΚΟΡΔΑΤΟΣ, *Ακμή και Παρακμή του Βυζαντίου*, Αθήνα 1974, 194.

³⁰¹ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 70-71, MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, XIII, Florentiae-Venetis 1759-1798, 356B, MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησης και άνατροπή, Αντίρρησης Γ'*, PG 100, Paris 1857-1886, 276B.

³⁰² MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησης και άνατροπή, Αντίρρησης Γ'*, PG 100, Paris 1857-1886, 276B.

Επιπλέον, ο Κωνσταντίνος εισήγαγε το μέτρο του κτηματολογίου³⁰³. Με την υλοποίηση του Γεωργικού νόμου, συγκεντρώθηκε το εθιμικό και άγραφο δίκαιο που όριζε τις παραγωγικές σχέσεις τόσο των χωρικών που ήταν μικροϊδιοκτήτες όσο και των αγροτών με μεσαίες και μεγάλες έκτασης γης³⁰⁴. Η αγροτική νομοθεσία, βοήθησε τη μικροϊδιοκτησία στη θέσπιση αστυνομικών και ποινικών διατάξεων που ενίσχυσαν τον αγροτικό και πτηνοτροφικό τομέα³⁰⁵.

Το ότι ο Κωνσταντίνος ακολούθησε μια σκληρή φορολογική πολιτική αντικατοπτρίζεται³⁰⁶ στη δήλωση της Ειρήνης της Αθηναίας το 800-801 όπου η ίδια αναφέρει ότι «η θέσπιση φόρων αποτέλεσε και αποτελεί μεγάλο όφελος για τη κεντρική διοίκηση της αυτοκρατορίας»³⁰⁷.

Ένα μέρος της εξωτερικής πολιτικής του Κωνσταντίνου ήταν η χειραγώγηση του αντιπάλου μέσα από οικονομικές ενισχύσεις. Έτσι για να αντιμετωπίσει την απειλή των Βουλγάρων, χρησιμοποιούσε την εικονομαχία ως πρόσχημα και αντλούσε τους οικονομικούς πόρους από τα μοναστήρια της Μ. Ασίας. Σύμφωνα με το Θεοφάνη και το Πατριάρχη Νικηφόρο είχε στείλει στους Βούλγαρους το 763 δύο χρυσές λεκάνες, όπου η κάθε μια έφτανε σχεδόν τα 800 λίτρα (περίπου 250 κιλά χρυσό)³⁰⁸. Επίσης η μεταφορά της αγοράς των Ταύρων από το λιμάνι στη πλατεία Ταύρου της Κωνσταντινούπολης, αποτέλεσε έργο του ίδιου του αυτοκράτορα ώστε να μπορεί να κάνει έλεγχο στη πώληση των αγαθών³⁰⁹.

Αναδιοργάνωσε το στρατό με νέο Στρατιωτικό Κώδικα. Οι ποινές κατά των στρατιωτικών παραπτωμάτων και απειθαρχιών έγιναν πιο αυστηρές. Κατά την ίδια φιλοσοφία αναδιοργανώθηκε και το ναυτεμπόριο με τη δημοσίευση του Ναυτικού Κώδικα που εξυπηρέτησε πάρα πολύ τη ναυτιλία και το εμπόριο της εποχής³¹⁰.

³⁰³ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ, *De l' impot de distribution a l' impot de quotite a propos de premier cadastre byzantine (7-9 siecle)*, ZRVI 26(1987), 9-19, SPECK, *Kaiser Konsantin VI, Die Legitimation einer fremden und der Veruch einer eigenen Herrchaft. Quellenkritische Darstellung von 25 Jahren byzantinischer Geschichte nach dem ersten Ikonoklasmus*, München 1978, 456.

³⁰⁴ ΚΟΡΔΑΤΟΣ, *Ακμή και Παρακμή του Βυζαντίου*, Αθήνα 1974, 194.

³⁰⁵ ΚΟΡΔΑΤΟΣ, *Ακμή και Παρακμή του Βυζαντίου*, Αθήνα 1974, 198.

³⁰⁶ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 41, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 475,15-18.

³⁰⁷ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 45.

³⁰⁸ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 443,19, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 42, MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησις και ανατροπή, Αντίρρησις Γ'*, PG 100, Paris 1857-1886,53.

³⁰⁹ JANIN, *Constantinople byzantine. Développement urbain et Répertoire topographique*, Archives de l'Orient latin 4, Institut Français d'Études Byzantines, Paris 1950,67,94, HENDY, *Studies in the Byzantine Economy c.300-1450*, Cambridge 1985, 226.

³¹⁰ ΚΟΡΔΑΤΟΣ, *Ακμή και Παρακμή του Βυζαντίου*, Αθήνα 1974, 193.

Σύμφωνα με το Θεοφάνη και το Νικηφόρο η διακυβέρνηση και του Λέοντος και του Κωνσταντίνου ήταν δύο περίοδοι στις οποίες υποβαθμίστηκε η μάθηση στη Κωνσταντινούπολη και εν γένει η εκπαίδευση³¹¹. Αυτή η τοποθέτηση των δύο συγγραφέων στοιχειοθετείται καθώς την περίοδο της εικονομαχίας κήκε η βιβλιοθήκη και το εκπαιδευτικό ίδρυμα της Κωνσταντινούπολης που είχε έδρα κοντά στη Βασιλική Κινστέρνα διότι οι δάσκαλοι της σχολής δεν ήθελαν να αποποιηθούν τις εικόνες³¹².

³¹¹ LEMERLE, *Ο Πρώτος Βυζαντινός Ουμανισμός*, Αθήνα 1985,88-89.

³¹² LEMERLE, *Ο Πρώτος Βυζαντινός Ουμανισμός*, Αθήνα 1985,86.

4.5.ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

4.5.1.ΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

Κύρια αποστολή του Κωνσταντίνου μετά την ανάληψη των καθηκόντων του ως αυτοκράτορας, ήταν η σταθεροποίηση της βυζαντινής κυριαρχίας στη Μικρά Ασία. Από το δεύτερο τέταρτο του 7^{ου} αιώνα, οι Άραβες είχαν κατακτήσει μεγάλα τμήματα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ιδίως της Παλαιστίνης, της Συρίας, της Αιγύπτου και των περιοχών της Μικράς Ασίας. Επιτέθηκαν στην Κωνσταντινούπολη δύο φορές (674-678 και 717-718), όταν ο Λέων Γ΄ τους αντιμετώπισε και τους απώθησε από τα τείχη της πόλης. Ο Κωνσταντίνος κατά την ανάληψη των καθηκόντων του, κληρονόμησε στα ανατολικά σύνορα, τη διαχείριση ενός ισχυρού αντιπάλου, τον οποίο και έπρεπε να περιορίσει.

Οι Άραβες, κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Κωνσταντίνου, έκαναν διάφορες επιδρομές στη Μ. Ασία. Μια παύση έγινε από το 745-750, όταν υπήρξε αναταραχή στη διαδοχή του νέου χαλίφη. Οι Αραβικές επιδρομές, στο σύνολό τους προς το Βυζάντιο την εποχή του Κωνσταντίνου δεν ήταν επιτυχείς. Από τη νεαρή του ηλικία ο αυτοκράτορας είχε αρχίσει να έρχεται σε επαφή με το αραβικό στοιχείο. Το 740 ο πατέρας του τον είχε στείλει σε μια εκστρατεία ώστε να αντιμετωπίσει τους Άραβες, στην οποία είχε βγει νικητής³¹³. Το 752 ο Κωνσταντίνος εκστρατεύει εναντίον των Αράβων στις περιοχές της Αρμενίας και της Μεσοποταμίας.

Για να ανταποκριθούν στην απειλή των Αράβων επιδρομέων, οι Βυζαντινοί έπρεπε να αλλάξουν τακτική και στρατηγική. Οι δυνάμεις από τους κύριους στρατούς τον 6^ο αιώνα ήταν γνωστοί ως στρατοί ιππικού, γεγονός που δείχνει την έμφαση που έδιναν οι Βυζαντινοί στην κινητικότητα³¹⁴.

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου με την επιρροή των νομάδων της στέπας, οι Βυζαντινοί υιοθέτησαν την ελασματοειδή πανοπλία που ήταν κατασκευασμένη από δέρμα, κόκαλο ή μέταλλο³¹⁵. Όσον αφορά τον εξοπλισμό των μονάδων πεζικού, ο εξοπλισμός τοξοβολίας αποτελούνταν από ένα σύνθετο τόξο, βέλη και φαρέτρα. Στα δόρατα, παρατηρούνταν τρεις τύποι. Υπήρχαν τα μικρά δόρατα (κοντάριον μικρόν), το

³¹³ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 411,22, GERO, *Byzantine Iconoclasm during the reign of Leo III. With particular attention to the Oriental sources*, Louvian 1974, CSCO 41, 44-47.

³¹⁴ GERO, *Byzantine Iconoclasm during the reign of Leo III. With particular attention to the Oriental sources*, Louvian 1974, CSCO 41, 44-47.

³¹⁵ KAEGLI, *Army, Society and Religion in Byzantium*, Λονδίνο 1928, 48-49.

μεγάλο δόρυ και το μεναύλιον, ένας άλλος τύπος κοντού λόγχου³¹⁶. Τα όπλα με λεπίδες αποτελούνταν από ένα μακρύ, βαρύ μονόχρωμο μαχαίρι, το οποίο ήταν ίσιο ή από ένα δίκοπο μαχαίρι(σπάθιον) ελαφρώς κυρτό. Οι πεζοπόροι χρησιμοποιούσαν επίσης τσεκούρια. Ελαφρύτερα εξοπλισμένοι ήταν οι τοξότες των αλόγων του ιππικού³¹⁷.

Ακολούθησαν μεσαία στρατεύματα με ευέλικτο ρόλο στη μάχη. Είχαν πανοπλία για να έχουν προστασία αλλά όχι τόσο βαριά ώστε να είναι δυσκίνητα. Φορούσαν πουκάμισο ταχυδρομείου ή πουκάμισο ζυγαριάς³¹⁸. Ήταν εξοπλισμένα με στρογγυλή ασπίδα και λόγχη 2,9 μέτρων. Τέλος, υπήρχαν οι καταφράκτες(καταφράκτοι),τα βαριά θωρακισμένα στρατεύματα,τα οποία κουβαλούσαν ένα σπαθίον και ήταν οπλισμένα με λόγχη κονταριών³¹⁹.

Το 741 οι Άραβες κατέκτησαν ένα φρούριο στην Ασία, το 742 λεηλάτησαν την Παφλαγονία και το Οψίκιο. Ο Κωνσταντίνος μετά την εκ νέου ανάληψη του θρόνου του από το σφετερισμό του Αρταβάσδου 743-744, επιτέθηκε για άλλη μια φορά στη συνοριακή γραμμή του Βυζαντίου με τους Άραβες, πετυχαίνοντας την καταστροφή ενός φρουρίου στη Σοζώπετρα στα σύνορα της Καππαδοκίας με τη Συρία³²⁰. Έπειτα κατέλαβε τα Άδατα γύρω στο 744 με 750. Το 745-746 κατέλαβαν τη Γερμανικεία.

Το 747 ο Βυζαντινός στόλος με τη βοήθεια και του θέματος των Κιβυρραιωτών συνέτριψε τον Αραβικό στόλο στην Κύπρο. Ο Κωνσταντίνος εκμεταλλευόμενος την αδυναμία των Αράβων πολιορκήσε το 751 το βασικό προπύργιο της Μελιτένης. Έτσι εξανάγκασε την παράδοσή του. Μετά την κατάληψη του, ο Κωνσταντίνος το γκρέμισε παίρνοντας αιχμαλώτους και λάφυρα³²¹. Το 755 ο Κωνσταντίνος επιτέθηκε εκ νέου στους Άραβες, καταλαμβάνοντας το συνοριακό οχυρό Καματσούν(Camachun) και την πόλη της Θεοδοσιώπολης.³²²

³¹⁶ KAEGI, *Army, Society and Religion in Byzantium*, Λονδίνο 1928, 60-61.

³¹⁷ WINKELMANN, *Byzantinische Rang und Ämterstruktur im 8. Und 9. Jahrhundert. Faktoren und Tendenzen ihrer Entwicklung*, BBA 53, Berlin 1985, 1, 81-82.

³¹⁸ KAEGI, *Army, Society and Religion in Byzantium*, Λονδίνο 1928, 65-68.

³¹⁹ KAEGI, *Army, Society and Religion in Byzantium*, Λονδίνο 1928, 65-68, ANTONIADIS, *Constantine V— The Iconoclast Warrior-Emperor*, Medium, 2019, CONSTANTINE V— THE ICONOCLAST WARRIOR-EMPEROR|BY CHRISTOS ANTONIADIS|MEDIUM.

³²⁰ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 76.

³²¹ DITTEN, *Ethnische Verschiebungen zwischen der Balkanhalbinsel und Kleinasien*, *Revue des études byzantines*(1995),181-190.

³²² ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 76.

Το 759-760 αντιμετώπισαν το στρατό του θέματος των Αρμενιικών στο ποταμό Μελά και τους νίκησαν. Το 770 κατέκτησαν τη Λαοδικεία. Ωστόσο, το 772 ο βυζαντινός στρατός ανέκοψε αυτή τη νικηφόρα προέλαση των Αράβων στις Συκές της Ισαυρίας³²³. Το 773 τα βυζαντινά στρατεύματα νίκησαν τους Άραβες και μπήκαν στη Μοψουεστία στην Κιλικία³²⁴.

Η μεταρρύθμιση των θεμάτων που έγινε από τον Κωνσταντίνο, βοήθησε το Βυζάντιο να αντισταθεί στις Αραβικές επιδρομές³²⁵. Το θέμα του Οψικίου χωρίστηκε σε θέμα Βουκελαρρίου και Οπτιμάτων. Η πρώτη αναφορά γι' αυτά τα θέματα γίνεται το 766-767³²⁶. Επιπρόσθετα, το θέμα των Κιβυρραιωτών στις μάχες του 747, 771-772 αποτέλεσε για την αυτοκρατορία μείζονος σημασίας θέμα, καθώς διέθετει ισχυρή ναυτική δύναμη³²⁷.

Ο Κωνσταντίνος χρησιμοποίησε τη μεταφορά των πληθυσμών από τα Βαλκάνια προς τη Μ. Ασία και το αντίστροφο για να τονώσει τη πληθυσμιακό στοιχείο εκείνων των περιοχών αντίστοιχα³²⁸. Γι' αυτό το λόγο, μεταφέρει στη Θράκη πληθυσμούς από τη Μελιτηνή και τη Θεοδοσιούπολη. Κάποιοι από αυτούς τους κατοίκους ήταν Παυλικιανοί, αυτοί ήταν θρησκευτικά προσκείμενοι στην Εικονομαχία³²⁹. Επίσης κάτοικοι της αραβοβυζαντινής μεθοριακής περιοχής μεταμοσχεύθηκαν στη Βαλκανική χερσόνησο το 745-746 καθώς και Σλάβοι μεταφέρθηκαν το 759 ή 762 στη Μ. Ασία³³⁰.

Σύριοι και Αρμένιοι εγκαταστάθηκαν στη Βαλκανική χερσόνησο για να χρησιμοποιηθούν ως ασπίδα κατά των Βουλγάρων³³¹. Στόχος αυτής της βυζαντινής πολιτικής ήταν να δημιουργηθεί μια «νεκρή ζώνη» ανάμεσα στις δυο αντιμαχόμενες

³²³ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 445,16-27, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 74.

³²⁴ LILIE, *Die byzantinische Reaktion auf die Ausbreitung der Araber, Studien zur Strukturwandlung des byzantinischen Staates im 7. und 8. Jhd.*, *Miscellanea Monacensia*, 22, München 1976, 164.

³²⁵ BURGMANN, *Ecloga, das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V.*, *Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte* 10, Frankfurt 1983, 50-52.

³²⁶ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 440,28, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 75.

³²⁷ WINKELMANN, *Byzantinische Rang und Ämterstruktur im 8. und 9. Jahrhundert. Faktoren und Tendenzen ihrer Entwicklung*, *BBA* 53, Berlin 1985, 1, 96-99.

³²⁸ DITTEN, *Ethnische Verschiebungen zwischen der Balkanhalbinsel und Kleinasien*, *Revue des études byzantines* (1995), 177-191.

³²⁹ ΚΟΡΔΑΤΟΣ, *Ακμή και Παρακμή του Βυζαντίου*, Αθήνα 1974, 183.

³³⁰ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 76.

³³¹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 76, ROCHOW., *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 76.

δυνάμεις. Αυτή η ερημοποιημένη περιοχή θα χρησιμοποιούνταν από τη βυζαντινή πολιτική αφενός μεν ως ασπίδα των μεθοριακών πόλεων από επιδρομές Αράβων, αφετέρου δε δεν θα δαπανούνταν τόσα μεγάλα σώματα στρατού για την κάλυψη όλων αυτών των περιοχών³³².

Ως εκ τούτου, μπορεί κανείς να περιγράψει τις αντεπιθέσεις του Βυζαντίου εναντίον των Αράβων ως επιτυχημένες ακόμη και αν δεν κατακτήθηκαν πολλά αντίπαλα εδάφη. Μέσα από όλες αυτές τις επιθέσεις φθοράς, το Βυζάντιο κατάφερε να εγκαταστήσει αυτή τη νεκρή περιοχή η οποία προστάτευε τις παραμεθόριες περιοχές στα ανατολικά σύνορα. Επίσης κατά το Θεοφάνη³³³, «το Βυζάντιο χρησιμοποίησε υποδειγματικά τα μέτρα κατασκοπείας κατά των Αράβων». Ο Άραβας κυβερνήτης της Αντιόχειας, το 756 εξορίστηκε από το χαλίφη με την κατηγορία της κατασκοπείας. Το 773 διωκόμενοι Χριστιανοί εγκατέλειψαν την Ιερουσαλήμ για το Βυζάντιο. Ανώτεροι αξιωματικοί του Αραβικού στρατού αντικαταστάθηκαν διότι θεωρήθηκε ότι έδειξαν προδοτικές τάσεις κατά του Βυζαντίου³³⁴.

Επί της βασιλείας του Κωνσταντίνου, αναπτύχθηκε έντονα η διαδικασία της διπλωματίας για να αντιμετωπιστεί ο Αραβικός κίνδυνος από τα ανατολικά. Οι διπλωματικές αντιπροσωπίες σε διάφορες στιγμές της βυζαντινό-αραβικής κρίσης φάνηκαν χρήσιμες. Το 754-755 μετά την κατάληψη της Θεοδοσιούπολης οι αιχμάλωτοι που είχαν πιαστεί από το βυζαντινό στρατό αφέθηκαν ελεύθεροι.

Σύμφωνα με το Θεοφάνη, «στους αιχμαλώτους που ελευθέρωσε το Βυζάντιο βρισκόταν άνδρες μεγάλης ηλικίας, γυναίκες και παιδιά»³³⁵. Σύμφωνα με διάφορες αραβικές πηγές «ο Κωνσταντίνος μέσω των αντιπροσωπειών ζήτησε να υπογραφεί ειρήνη και ανακωχή μεταξύ Βυζαντίου και Αράβων το 772»³³⁶. Επιπρόσθετα, ο Κωνσταντίνος μέσα από τη διπλωματία προσπάθησε να προσεγγίσει το αρμενικό στοιχείο ώστε να το εντάξει στη σφαίρα επιρροής του Βυζαντίου.

³³² DITTEN, *Ethnische Verschiebungen zwischen der Balkanhalbinsel und Kleinasien*, *Revue des études byzantines* (1995), 181-190.

³³³ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 444, 10-12.

³³⁴ HALDON-KENNEDY, *The Arab-Byzantine Frontier in the Eighth and Ninth Centuries: Military Organization and Society in the Borderlands*, *ZRVI* 19 (1980), 79-80.

³³⁵ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 444, 10-12, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 79.

³³⁶ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 79.

Με αυτό τον τρόπο θα μπορούσε να επιφέρει καίρια πλήγματα στους Άραβες χωρίς την εμπλοκή του Βυζαντίου. Ο Lewond³³⁷ αναφέρει «*μια μυστική διπλωματική συνεργασία μεταξύ Κωνσταντίνου και Αρμενίων το 747 όπου αρμενικά στρατεύματα χρησιμοποιήθηκαν επικουρικά σε μάχες κατά των Αράβων στην ευρύτερη περιοχή του Πόντου*³³⁸. *Ένας Αρμένιος στρατηγός εν ονόματι Κισάν διορίστηκε στρατηγός από τον Κωνσταντίνο και κατέστρεψε βόρειες περιοχές του Χαλιφάτου το 753-755*»³³⁹.

Ο Κωνσταντίνος ήρθε σε συμφωνία με τους Άραβες, αποδεχόμενος ανακωχή και ανταλλαγή αιχμαλώτων. Η ανακωχή του με τους Άραβες του επέτρεψε να στρέψει την προσοχή του στη Δύση. Αντιμετωπίζοντας τη διπλή πρόκληση του βουλγαρικού κράτους που είχε καθιερωθεί ως μεγάλη δύναμη στα Βαλκάνια και των Σλάβων που είχαν εγκατασταθεί σε μεγάλο μέρος στα Βαλκάνια.

³³⁷ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 88-90.

³³⁸ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 88.

³³⁹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 88.

4.5.2. Η ΑΠΟΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ-ΣΛΑΒΙΚΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ

Εκτός από την εδραίωση της βυζαντινής εξουσίας στη Μικρά Ασία, το δεύτερο σημαντικό εγχείρημα το οποίο ανέβαλε ο Κωνσταντίνος ήταν η σταθεροποίηση της κατάστασης στη Βαλκανική χερσόνησο. Ενώ ολόκληρη η Βαλκανική Χερσόνησος ήταν ακόμη υπό την κυριαρχία του Βυζαντινού κράτους τον 6^ο αι., μεγάλα τμήματα αυτών των περιοχών είχαν εποίκιστεί μέσω της μαζικής μετανάστευσης από Σλάβους και Βούλγαρους τον 7^ο αι.³⁴⁰. Ένα από τα πιο σημαντικά Βυζαντινά προπύργια της ευρύτερης βαλκανικής αντίστασης κατά των Βουλγάρων και των Σλάβων εμφανίστηκε η Θεσσαλονίκη³⁴¹. Παράκτιες περιοχές του Εύξεινου Πόντου όπως η Μεσημβρία και η Αγγιάλος παρέμειναν επί της βυζαντινής κυριαρχίας. Η Πελοπόννησος κατακτήθηκε από σλαβικά φύλα.

Ο Κωνσταντίνος για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τη Σλαβική επέκταση, πήρε μεγάλα κομμάτια Σλάβων της Βαλκανικής χερσονήσου και τα εγκατέστησε στα ανατολικά σύνορα της αυτοκρατορίας, στη Μικρά Ασία³⁴². Τον 7^ο αι η κατάσταση στη βαλκανική χερσόνησο είχε μετατραπεί διότι η Βυζαντινή αυτοκρατορία μειονεκτούσε πληθυσμιακά και εδαφικά παρά τις προσπάθειες του Βυζαντίου να διατηρήσει πολλά από τα βαλκανικά εδάφη.

Γι' αυτό το λόγο και επειδή δεν ήταν δυνατό να αναστραφεί η εγκατάσταση Σλάβων και Βουλγάρων στα Βαλκάνια, το Βυζάντιο έπρεπε να συμβιβαστεί με τις νέες συνθήκες και να αναγνωρίσει το 681 το Βουλγαρικό κράτος ως ανεξάρτητο³⁴³. Οι εκστρατείες επανεγκατάστασης που διενέργησε ο Κωνσταντίνος σε σχέση με τη Θράκη, βασίστηκαν στην ιδέα της ενίσχυσης του βυζαντινο-χριστιανικού στοιχείου στη Θράκη ενάντια στη μάζα των ειδωλολατρών Σλάβων³⁴⁴. Την εποχή της πανούκλας για να μπορέσει να ενισχύσει τον πληθυσμό της Κωνσταντινούπολης που είχε

³⁴⁰ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 223, DITTEN, *Ethnische Verschiebungen zwischen der Balkanhalbinsel und Kleinasien*, *Revue des études byzantines* (1995), 76.

³⁴¹ VACALOPOULOS, *A History of Thessaloniki*, Θεσσαλονίκη 1963, 27-32.

³⁴² DITTEN., *Ethnische Verschiebungen zwischen der Balkanhalbinsel und Kleinasien*, *Revue des études byzantines* (1995), 147-157, LILIE, 'Thrakien' und 'Thrakesion', *JÖB* 26 (1977), 7-10.

³⁴³ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 227, 27-30.

³⁴⁴ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 92, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 422, 15-18, DITTEN., *Ethnische Verschiebungen zwischen der Balkanhalbinsel und Kleinasien*, *Revue des études byzantines* (1995), 190.

ερημοποιηθεί, μετέφερε Έλληνες από την Πελοπόννησο στην πρωτεύουσα και έστειλε Σλάβους της Θράκης στην Πελοπόννησο³⁴⁵.

Ο Κωνσταντίνος προσπαθώντας να ελέγξει και να διασπάσει το Βουλγαρικό και Σλαβικό στοιχείο από τη Βαλκανική χερσόνησο με τη μέθοδο της μετεγκατάστασης, έφερε Σύριους της ανατολικής Μ. Ασίας και δημιούργησε διάφορα οχυρά τα οποία ήλεγχαν τα περάσματα της ευρύτερης Βαλκανικής περιοχής. Αυτή η διαδικασία της βυζαντινής χειραγώγησης δεν μπορούσε να γίνει αποδεκτή από τους Βούλγαρους της περιοχής. Έτσι το 756 μετά την άρνηση του Κωνσταντίνου να παραχωρήσει φορολογικές ελαφρύνσεις στους Βουλγάρους, εκείνοι εκστράτευσαν φτάνοντας να πολιορκήσουν την Κωνσταντινούπολη χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία³⁴⁶. Ωστόσο αυτή η πολιορκία αμφισβητείται από πολλούς ερευνητές, καθώς ο Πατριάρχης Νικηφόρος δίνει μια διαφορετική ερμηνεία σε σχέση με το εάν πραγματοποιήθηκε αυτή η επιχείρηση.

Ο Νικηφόρος θεωρεί πως οι Βούλγαροι δεν κατάφεραν ποτέ να φτάσουν μέχρι τα τείχη της Κωνσταντινούπολης. Ο Κωνσταντίνος τους κυνήγησε και τους απομάκρυνε από τα δυτικά σύνορα της βυζαντινής αυτοκρατορίας οδηγώντας τους πίσω στη Βουλγαρία³⁴⁷. Ο αυτοκράτορας προσπάθησε να χειραγωγήσει τους Σλάβους και με τη μέθοδο του σταδιακού εκχριστιανισμού τους³⁴⁸. Το 759, ο Κωνσταντίνος πέτυχε μια νίκη εναντίων των Σλάβων της δυτικής Θράκης³⁴⁹.

Ο Πατριάρχης Νικηφόρος επίσης αναφέρεται στην εμβληματική νίκη του βυζαντινού στρατού στο φρούριο Μαρκελλάι το 760. Στο οχυρό διαδραματίστηκε μια συντονισμένη επίθεση από ξηρά και από θάλασσα³⁵⁰. Στο Δούναβη έφτασαν για την επίθεση 500 Βυζαντινά μικρά ευέλικτα πλοία, τα οποία προκάλεσαν τρομερές καταστροφές και πήραν αρκετούς αιχμαλώτους³⁵¹.

³⁴⁵ Constantino Porfirogenito, *De thematibus*, ed Pertusi A., Citta del Vaticano 1952,91, II 6,33-36.

³⁴⁶ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 429,26-30.

³⁴⁷ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσινγκτον 1990, 144, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 92.

³⁴⁸ LOMBARD, «Constantin V, Empereur des Romains: Etudes d'histoire Byzantine», Bibliothèque de la Faculté des Lettres, XVI, Paris 1902,96.

³⁴⁹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 429,25-27.

³⁵⁰ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσινγκτον 1990, 144, BESEVLIEV., *Zwei Versionen bei Theophanes und Nikephoros dem Patriarchen*, RESEE 9(1971), 366.

³⁵¹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 432,25-29.

Το 762-763 γίνεται ανατροπή στο Βουλγαρικό πολιτικό σκηνικό και αναλαμβάνει ο Τελέτζης την ηγεσία του κράτους αφού οι Βούλγαροι κρέμασαν τους ηγέτες που συμφώνησαν στην ανακωχή με το Βυζάντιο³⁵².

Ο Θεοφάνης περιγράφει τη μάχη, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 30 Ιουνίου του 763 στο βουλγαρικό πεδίο, όπου «ο Κωνσταντίνος με 18 μεταφορικά πλοία και εννιά χιλιάδες ιππείς έφτασε δια θαλάσσης και ξηράς στην Αγγιάλο και πολιορκήσε τον Τελέτζη. Ο ίδιος ο Βούλγαρος ηγεμόνας είχε συσπειρώσει πολλά ασύντακτα φύλα από τις κοντινές βουλγαρικές περιοχές, δημιουργώντας έναν στρατό από 20.000 στρατιώτες» σύμφωνα με το Θεοφάνη³⁵³.

Ωστόσο η Βυζαντινή στρατιωτική υπεροχή παρά τη σθεναρή αντίσταση που αντιμετώπισε από τη Βουλγαρική άμυνα, δεν άφησε περιθώρια και συνέτριψε στα πεδία το Βουλγαρικό στρατό, κάνοντας τον Τελέτζη να τραπεί σε φυγή³⁵⁴. Σύμφωνα με το Νικηφόρο³⁵⁵ ο οποίος επιβεβαιώνει τις πληροφορίες του Θεοφάνη, αναφέρει «ότι επιστρέφοντας ο αυτοκράτορας στην Κωνσταντινούπολη γιόρτασε αυτή του τη νίκη στον Ιππόδρομο διοργανώνοντας διάφορες τελετές και αγώνες ιπποδρομίας».

Επίσης, εκτελέστηκαν διάφοροι όμηροι που είχαν συλληφθεί στη μάχη με τους Βουλγάρους³⁵⁶. «Στον Ιππόδρομο παρουσιάστηκαν διάφορα λάφυρα μέσα στα οποία σταχυολογήθηκαν δυο μεγάλες χρυσές λεκάνες 800 λίτρων ή 250 κιλών» όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Θεοφάνης³⁵⁷.

Τον Οκτώβριο του 763 υπήρξε μια σπουδαία νίκη των Βυζαντινών στα Λιθωσώρια³⁵⁸. Το 763 οι δυο πλευρές κατέληξαν σε μια «εύθραυστη ειρήνη» όπως τη χαρακτηρίζει ο Θεοφάνης και ο Νικηφόρος³⁵⁹.

³⁵² DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 432,25-29, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 95.

³⁵³ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 432,29, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 95.

³⁵⁴ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 148-150.

³⁵⁵ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 146-147.

³⁵⁶ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 148-150.

³⁵⁷ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 432,29.

³⁵⁸ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 432,29, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 95.

³⁵⁹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 436,9-14, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 96, Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 150, DE BOOR, *Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani, opuscula historica*, Λειψία 1880,70,19.

Μετα την ήττα ο Τελέτζης καθαιρέθηκε και τη θέση του Χαγάνου ανέλαβε ο Σαμπίνος³⁶⁰. Ο Σαμπίνος μετά την ανάληψη των καθηκόντων του ζήτησε να υπογράψει μια συνθήκη ειρήνης με το Βυζάντιο την οποία όμως δεν ενέκριναν οι Βούλγαροι, οι οποίοι θεωρούσαν πως έπρεπε να συνεχίσουν τις πολεμικές συγκρούσεις³⁶¹. Έτσι ο Σαμπίνος καθαιρέθηκε και εξελέγη νέος ηγεμόνας ο Παγάνος το 765. Ο Σαμπίνος μετά την καθαίρεση του αυτομόλησε προς το Βυζάντιο. Στις συζητήσεις των δυο πλευρών ο Κωνσταντίνος χρησιμοποίησε το Σαμπίνο για να γνωρίσει εκ των έσω του Βουλγάρους.

Το 765 ο αυτοκράτορας επιτέθηκε για άλλη μια φορά στη Βουλγαρία. Στην εκστρατεία του 766, ο βυζαντινός στρατός στη μάχη της Αγκιάλου δεν κατάφερε να νικήσει το βουλγαρικό στρατό. Ο Κωνσταντίνος είχε κάνει μια μεγάλη προπαρασκευή με 2600 πλοία τα οποία απέπλευσαν προς την Αγκιάλο και ένα μεγάλο στρατιωτικό σώμα ακολουθούσε την ίδια πορεία με στόχο τη συνολική καθυπόταξη της Βουλγαρίας πράγμα που δεν επετεύχθη ποτέ καθώς ο βυζαντινός στρατός σχεδόν διαλύθηκε σε αυτή τη μάχη³⁶².

Όταν οι Βούλγαροι αντιλήφθηκαν την αριθμητική υπεροχή του βυζαντινού σώματος και την υπεροπλία του, αποφάσισαν να προχωρήσουν σε ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις. Ωστόσο, ο κακός καιρός που επικρατούσε στην περιοχή ήταν σύμμαχος των Βουγάρων με αποτέλεσμα να βυθιστεί το σύνολο των πλοίων του Βυζαντίου. Οι απώλειες για το Βυζαντινό στρατό ήταν τεράστιες και έπρεπε να υποχωρήσει άπρακτος³⁶³.

Παράλληλα με την προπαρασκευή αυτού του μεγάλου στρατιωτικού σώματος, η κατασκοπεία του Κωνσταντίνου κατάφερε να συλλάβει τον ηγεμόνα της σλαβικής φυλής, Σεβέρι Σκλαβούνο, αποδυναμώνοντας το σλαβικό στοιχείο στην περιοχή και δίνοντας του τη δυνατότητα να φτάσει στη Βουλγαρία ανενόχλητος μέσα από τις

³⁶⁰ BESEVLIEV, *Zwei Versionen bei Theophanes und Nikephoros dem Patriarchen*, RESEE 9(1971), 219, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 150.

³⁶¹ DITTEN, *Ethnische Verschiebungen zwischen der Balkanhalbinsel und Kleinasien*, *Revue des études byzantines*(1995),101.

³⁶² BESEVLIEV, *Zwei Versionen bei Theophanes und Nikephoros dem Patriarchen*, RESEE 9(1971), 223, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 150, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 446,27.

³⁶³ MANGO-SEVCENKO, *Three Inscriptions of the Reign of Anastasius I and Constantine V. II*, BZ 65(1972), 384-393.

σλαβικές περιοχές. Μετά από αυτή τη μάχη ο Βουλγαρικός κίνδυνος για αρκετά χρόνια περιορίστηκε και επέτρεψε στον Κωνσταντίνο να ασχοληθεί με τα εσωτερικά θέματα της αυτοκρατορίας. Ο Κωνσταντίνος μπόρεσε να ελέγξει εύκολα το σλαβικό στοιχείο όταν το διέσπασε με τις μετεγκαταστάσεις. Η Βουλγαρική υπεροχή βοήθησε τον αυτοκράτορα στη μη ανάπτυξη των Σλάβων³⁶⁴. Το 768-769 ο «Κωνσταντίνος έστειλε πρεσβεία στους Σλάβους ηγεμόνες για να εξαγοράσει 2500 άτομα» όπως αναφέρει ο Θεοφάνης³⁶⁵. Η πρόταση έγινε αποδεκτή και ο αυτοκράτορας προώθησε διάφορα δώρα στους Σλάβους³⁶⁶.

Το Μάιο του 774 ο Κωνσταντίνος εκ νέου πραγματοποίησε μια ακόμη προσπάθεια να κατακτήσει τη Βουλγαρία. Ο Θεοφάνης³⁶⁷ μας πληροφορεί «για τον αριθμό των 2.000 μεταγωγικών πλοίων που θα έφταναν ως το Δούναβη σε μια παράλληλη πορεία με τα πεζοπόρα τμήματα που θα περίμεναν το ναυτικό για να επιτεθούν πολυμέτωπα»³⁶⁸. Σύμφωνα με το Θεοφάνη, σε αυτή τη μάχη ο Κωνσταντίνος επιδιόρθωσε διάφορες κατεστραμμένες γέφυρες για να προσεγγίσει ο στρατός τη Βουλγαρική επικράτεια³⁶⁹.

Οι Βούλγαροι στη θέα αυτού του στρατιωτικού σώματος αποφάσισαν να υπογράψουν συνθήκη ειρήνης, πιο συγκεκριμένα ένας από τους βασικούς όρους της συνθήκης ήταν να μην επιτεθούν στα βυζαντινά συνοριακά εδάφη³⁷⁰. Για να μπορέσει ο Κωνσταντίνος να επιτηρήσει τη συνθήκη, σε διάφορα μέρη της συνοριακής γραμμής και στη Θράκη δημιούργησε φρούρια, μέσω των οποίων θα μπορούσε να παρακολουθεί τις ενέργειες του βουλγαρικού στρατού και θα τα χρησιμοποιούσε ως πρώτη γραμμή άμυνας σε κάποια ενδεχόμενη απόπειρα επίθεσης³⁷¹.

³⁶⁴ Nikephoros, Patriarch of Constantinople (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 148, DE BOOR., *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 436,16-18.

³⁶⁵ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 432,22.

³⁶⁶ LOMBARD, «Constantin V, Empereur des Romains: Etudes d'histoire Byzantine», Bibliothèque de la Faculté des Lettres, XVI, Paris 1902,97,

³⁶⁷ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 432,25-26.

³⁶⁸ DE BOOR, *Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani, opuscula historica*, Λειψία 1880,73,13-29, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 156.

³⁶⁹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 99.

³⁷⁰ BESEVLIEV, *Die protobulgarischen Inschriften*, BBA 23 (1962), Berlin, 42.

³⁷¹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 446,27, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 156, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 447,10-13, «Ανεκαινίσθη ἡ γέφυρα αὐτὴ ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος τῶν αἰωνίων ἀγούστων κοσμοσυστάτων δεσπότην καὶ θεοκυβερνητῶν μεγάλων βασιλέων ἡμῶν καὶ Χριστοφόρου καὶ Νικηφόρου τῶν εὐτυχιστάτων εἰς αἰῶνια ἔτη καيسάρων ἐξὺν Νικήτῳ».

Εφόσον αποπερατώθηκαν όλες οι διεργασίες που πραγματοποίησε ο Κωνσταντίνος για να διαφυλάξει τα Βυζαντινά σύνορα, έσπασε την ειρήνη με πρόσχημα ένα αδιάφορο γεγονός και επιτέθηκε στη Βουλγαρία³⁷². Προτού επιτεθεί είχε στείλει τη διπλωματική του αντιπροσωπεία για να δημιουργήσει ένα κλίμα αντιπερισπασμού. Αυτή η τακτική έκανε τους Βουλγάρους να πιστέψουν ότι θα επικρατούσε εκ νέου η εκεχειρία. Επιπρόσθετα, ο Θεοφάνης σε άλλο σημείο της αφήγησης του αναφέρει για τη συγκεκριμένη μάχη «ότι πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβρη του 772»³⁷³.

Μια άλλη εκστρατεία εναντίον των Βουλγάρων διεξήχθη την άνοιξη του 775. Μια καταγίδα όμως ματαίωσε την υλοποίηση της καθώς καταστράφηκε σύσσωμος ο Βυζαντινός στόλος. Η τελευταία εκστρατεία η οποία δεν ολοκληρώθηκε από τον Κωνσταντίνο, εξαιτίας της ραγδαίας επιδείνωσης της κατάστασης της υγείας του, άρχισε τον Αύγουστο το 775. Στο δρόμο προς τη Βουλγαρία κάπου στη Μεσημβρία, ο Κωνσταντίνος δεν κατάφερε να ολοκληρώσει την εκστρατευτική του πορεία διότι αρρώστησε και λίγο αργότερα πέθανε³⁷⁴.

Στο μεταξύ υπήρχαν πάντα διαπραγματεύσεις ανάμεσα στα δυο αντίπαλα στρατόπεδα. Στην Κωνσταντινούπολη εμφανίστηκαν αρκετές φορές σε όλη την περίοδο της διακυβέρνησης του Κωνσταντίνου, πρέσβεις από τους Βουλγάρους. Οι Βούλγαροι ήταν σε μειονεκτική θέση καθώς υπήρξαν αρκετές αλλαγές στην κυβέρνηση τους κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής. Παρ'όλα αυτά, ο Κωνσταντίνος δεν κατάφερε να θέσει σε κίνδυνο την ίδια την ύπαρξη του βουλγαρικού κράτους. Υπήρχε πρακτικά μια ισορροπία μεταξύ τους.

Ο Κωνσταντίνος δημιούργησε ένα πλαίσιο ειρήνης μεταξύ των δυο δυνάμεων μέχρι το 789³⁷⁵. Αυτές του οι στρατιωτικές επιτυχίες τον έκαναν θριαμβευτή στα πεδία των μαχών.

³⁷² ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 100, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 447,24-26.

³⁷³ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 447,13-16.

³⁷⁴ BERGER, *Untersuchungen zu den Patria Kostantinupoleos*, ΠΟΙΚΙΛΑ BYZANTINA 8 (1988), 99.

³⁷⁵ Constantino Porfirogenito, *De thematibus*, ed Pertusi A., Citta del Vaticano 1952,91, II 6,33-36.

4.5.3. Η ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ ΣΤΗ

ΔΥΣΗ

Ο Κωνσταντίνος στη Μικρά Ασία διατήρησε τη συνοριακή γραμμή με τους Άραβες και στον αγώνα κατά των Βουλγάρων στη Βαλκανική Χερσόνησο, ενσωμάτωσε μέρος των Σλάβων στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Η κατάσταση στις δυτικές περιοχές ήταν εντελώς διαφορετική. Η Βυζαντινή αυτοκρατορία στη Δύση είχε χάσει τη παλιά της δύναμη.

Από το 568 και ύστερα άρχισε μια σταδιακή συρρίκνωση της αυτοκρατορίας στη δύση. Έτσι από το πρώτο μισό του 8^{ου} αι. το Βυζάντιο ήλεγχε τη Σικελία με ορισμένες περιοχές στην Κάτω Ιταλία, που οργανώθηκαν στο θέμα Σικελίας, το Εξαρχάτο της Ραβέννας το οποίο περιλάμβανε περιοχές της Άνω Ιταλίας γύρω από τη Ραβέννα και τέλος το Δουκάτο της Ρώμης³⁷⁶.

Οι σχέσεις με τη δυτική πλευρά της αυτοκρατορίας και δη με τους Πάπες την περίοδο διακυβέρνησης του Κωνσταντίνου μεταξύ 741 και 751, ήταν αρκετά παραγμένες. Καθώς το δουκάτο της Ρώμης βρισκόταν ακόμη υπό βυζαντινή υποταγή, η παπική εξουσία είχε ήδη έρθει σε σοβαρές διαμάχες με τον αυτοκράτορα³⁷⁷. Ο Ζαχαρίας ήταν ο τελευταίος Πάπας που έστειλε την εναρκτήρια επιστολή του στην Κωνσταντινούπολη όπου οι απεσταλμένοι του βρήκαν το σφετεριστή Αρτάβασδο στο θρόνο³⁷⁸.

Τον 8^ο αι οι Λομβαρδοί, ειδικά υπό την ηγεσία των βασιλιάδων Λιούτπράνδου (712-743) και Αϊστούλφου (749-756), απείλησαν τις κτήσεις της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στην Ιταλία. Ο τελευταίος Βυζαντινός έξαρχος ήταν ο Ευτύχιος ο οποίος δεν κατάφερε να διατηρήσει τις κτήσεις υπό τη βυζαντινή κυριαρχία³⁷⁹. Έτσι το Εξαρχάτο της Ραβέννας καταλήφθηκε το 568. Οι περιοχές που βρισκόταν στην ενδοχώρα της Ιταλίας πέρασαν στην κυριαρχία των Λομβαρδών ενώ οι παράλιες περιοχές βρισκόταν υπό Βυζαντινή κυριαρχία³⁸⁰.

³⁷⁶ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 106.

³⁷⁷ WINKELMANN, *Quellenstudien zur herrschenden Klasse von Byzanz im 8. und 9. Jahrhundert*, BBA 41, Berlin 1987, 43, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 106.

³⁷⁸ SPECK, *Artabasdos, der rechtgläubige Vorkämpfer der göttlichen Lehren. Untersuchungen zur siriqet Revolte des Artabasdos und ihrer Darstellung*, ΠΟΙΚΙΛΑ BYZANTINA, 2, Bonn 1981, 114-119.

³⁷⁹ SPECK, *Artabasdos, der rechtgläubige Vorkämpfer der göttlichen Lehren. Untersuchungen zur siriqet Revolte des Artabasdos und ihrer Darstellung*, ΠΟΙΚΙΛΑ BYZANTINA, 2, Bonn 1981, 120.

³⁸⁰ NICOL, *Byzantium and Venice, A study in Diplomatic and Cultural Relations*, Cambridge 1988, 1-10.

Το 751 η Ραβέννα καταλαμβάνεται από τους Λογγοβάρδους, οι οποίοι σταδιακά επεκτείνουν τη κυριαρχία τους στις Βυζαντινές περιοχές της δύσης. Το 752 ο Κωνσταντίνος σε μια προσπάθεια διπλωματικών κινήσεων προσπάθησε μάταια να εναρμονίσει τις επεκτατικές βλέψεις του Αϊστούλφου με τη βυζαντινή πολιτική σχετικά με τις δυτικές επαρχίες.

Εκτός του Κωνσταντίνου ο Πάπας Στέφανος Β' (752-757), προσπάθησε διπλωματικά να εξαλείψει τον κίνδυνο των Λομβαρδών³⁸¹. Ο αυτοκράτορας ζήτησε από τον Πάπα να μεσολαβήσει στους Λογγοβαρδούς ώστε να επιστρέψουν μέρη των εξαρχιών που είχαν καταλάβει. Την ίδια πολιτική συνέχισε και ο Πάπας Παύλος ο Α' (757-767), στον οποίο ο Κωνσταντίνος έστειλε μια επιστολή ώστε να μεσολαβήσει αυτοπροσώπως στον Αϊστούλφου για να επιστραφούν τα εδάφη που είχαν καταληφθεί³⁸².

Ωστόσο όλες οι διπλωματικές προσπάθειες του Πάπα έπεσαν στο κενό και η μόνη εφικτή επιλογή ήταν η κατά μέτωπο στρατιωτική εμπλοκή του Κωνσταντίνου κατά των Λογγοβαρδών, κάτι το οποίο δεν έγινε ποτέ. Ένα ακόμη μελανό σημείο στις σχέσεις δύσης - ανατολής ήταν και η πρόσκληση που εστάλη από τον Κωνσταντίνο στον Πάπα για να συμμετάσχει στις συζητήσεις κατά των εικόνων³⁸³.

Ο P. Classen³⁸⁴ σχολιάζει τη συμπεριφορά του Κωνσταντίνου ως εξής: «Παρατηρεί κανείς με κάποια έκπληξη ότι ο Κωνσταντίνος και οι διάδοχοί του εγκατέλειψαν τη Ρώμη και την Ιταλία σχεδόν εξ' ολοκλήρου αν όχι πολιτικά, τότε σίγουρα στρατιωτικά»³⁸⁵. Η απόφαση του αυτοκράτορα να εγκαταλείψει τα στρατιωτικά μέτρα για την ανάκτηση της Ρώμης και της Ραβέννας τα επόμενα χρόνια φαίνεται ότι ήταν μια εύκολη απόφαση.

Αυτή η απόφαση, θα έδινε το πλεονέκτημα στον αυτοκράτορα της στοχοπροσήλωσης στα ανατολικά και βαλκανικά ζητήματα που έπρεπε να επιλύσει εκείνη την περίοδο αφήνοντας τη δύση αβοήθητη. Έτσι το Βυζάντιο θα είχε να

³⁸¹ HERRIN, *Constantinople, Rome and the Franks in the Seventh and Eighth Centuries*, Byzantine Diplomacy, Cambridge 1992, 91-107.

³⁸² HERRIN, *Constantinople, Rome and the Franks in the Seventh and Eighth Centuries*, Byzantine Diplomacy, Cambridge 1992, 91-107, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 108.

³⁸³ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 132,13-16.

³⁸⁴ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 99-101.

³⁸⁵ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 109, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 410,4-9.

αντιμετωπίσει λιγότερες αναταραχές πιο κοντά στα σύνορα του³⁸⁶.

Η στροφή του Πάπα Στεφάνου Β' (752-757) προς το Φράγκο ηγεμόνα Πιπίνο το Γ' (751-768), πραγματοποιήθηκε όταν το Βυζάντιο αρνήθηκε να παράσχει στρατιωτική βοήθεια εναντίον των Λομβαρδών. Στις 6 Ιανουαρίου του 754 έγινε η συνάντηση των δυο αρχηγών στην Παβία και ο Πιπίνος υποσχέθηκε να προστατέψει την εκκλησία από τους εχθρούς της.

Στις 14 Απριλίου του ίδιου έτος στο Κιουερζι (Quierzy) κλείστηκε συμφωνία πίστωσης μεταξύ των δυο αρχηγών, η οποία ήταν ο προάγγελος της τελικής συμφωνίας για την ίδρυση του δυτικού ρωμαϊκού εκκλησιαστικού κράτους³⁸⁷. Στις 28 Ιουλίου του 754, ο Πάπας Στέφανος έχρισε τον Πίπινο και τους γιους του Κάρλμαν και Κάρλ βασιλιάδες στο Σεν-Ντενίς και έλαβε τον τίτλο του πατρικίου «Ρομανόρουμ» (patricius Romanorum)³⁸⁸.

Ο Πιπίνος επενέβη στρατιωτικά στην Ιταλία το 754 και 756 και ανάγκασε τον Αϊστούλφο βασιλιά των Λομβαρδών, να παραδώσει περιοχές που είχε καταλάβει και στο παρελθόν ήταν υπό Βυζαντινή κυριαρχία. Το Εξαρχάτο της Ραβέννας και η Ρώμη αποτέλεσαν δωρεά προς την παπική διοίκηση. Σε αυτό το χρονικό σημείο ο Κωνσταντίνος προφανώς δεν είχε ακόμη συνειδητοποιήσει ότι η ανάκτηση των πρώην βυζαντινών εδαφών δεν ήταν πλέον δυνατή.

Το 756 έστειλε πρεσβεία στον Πιπίνο για την παραχώρηση των εδαφών ωστόσο αυτή η κίνηση ήταν καταδικασμένη εκ προοιμίου. Καθώς το Βυζαντινό στοιχείο είχε περιοριστεί πάρα πολύ στη δυτική επικράτεια και δεν είχε τα ανάλογα ερείσματα, πολιτικά και στρατιωτικά³⁸⁹.

Όλες οι διαπραγματευτικές προσπάθειες του επικεφαλής της Βυζαντινής πρεσβείας Σιλεντίου Γιοχάνες (Πρωτοασηκρίτης) με τον Πιπίνο, ώστε να περάσουν όλες οι κατακτημένες περιοχές εκ νέου στη Βυζαντινή σφαίρα επιρροής, έπεσαν στο κενό. Αυτή η εξέλιξη έδειξε την ακαμψία της δύσης στις βυζαντινές προσταγές, κάτι το οποίο ήταν μια πρωτόγνωρη κατάσταση για την αυτοκρατορική πλευρά.

³⁸⁶ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 109, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λευμία 1883, 410,4-9.

³⁸⁷ JARNUT, *Quierzy und Rom. Bemerkungen zu den 'Promissiones Donationis' Pippins und Karls*, Historische Zeitschrift 220(1975), 265-269.

³⁸⁸ JARNUT, *Quierzy und Rom. Bemerkungen zu den 'Promissiones Donationis' Pippins und Karls*, Historische Zeitschrift 220(1975), 265-269, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λευμία 1883, 410,4-9.

³⁸⁹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 110.

Επιπρόσθετα, η αποπομπή των Βυζαντινών απεσταλμένων μετά την άκαρπη διαπραγμάτευση ενέτεινε την έλλειψη σεβασμού αφενός προς το θεσμό των αυτοκρατορικών απεσταλμένων και κατ' επέκταση στην ίδια την αυτοκρατορία. Το το Βυζάντιο ήλεγχε μόνο τη Σικελία και μερικές από τις περιοχές της Κάτω Ιταλίας, που μαζί αποτελούσαν το θέμα της Σικελίας. Αυτά ήταν τα δουκάτα της Καλαβρίας, του Οτράντο καθώς και η Νάπολη.

Επιπλέον, από το Βυζάντιο ελεγχόταν ορισμένα νησιά όπως η Σαρδηνία, η Μάλτα και οι Βαlearίδες Νήσοι. Το θέμα Σικελίας υπήρχε μέχρι τον 9^ο αι., όταν το νησί κατακτήθηκε από τους Άραβες³⁹⁰. Υπό τον Κωνσταντίνο η Σικελία τέθηκε σε κατάσταση άμυνας. Σε όλη την περιοχή φτιάχτηκαν φρούρια και καταφύγια.

Το Βυζάντιο μπόρεσε να παράσχει μια σχετική προστασία στις περιοχές επιρροής που του είχαν απομείνει στις δυτικές ακτές της Μεσογείου μέσα από το Βυζαντινό ναυτικό και τα εμπορικά πλοία που προσέγγιζαν αυτές τις περιοχές³⁹¹. Το 757 ο Κωνσταντίνος προσπάθησε άλλη μια φορά να προσεγγίσει τον Πιπίνο στέλνοντας του δώρα μαζί με την αυτοκρατορική πρεσβεία ώστε να συζητήσουν για την επιγαμία του υιού του, Λέοντα Δ' με τη κόρη του Πιπίνου Γκιζέλα³⁹².

Ωστόσο, τα αποτελέσματα της συμφωνίας παρέμειναν άγνωστα καθώς την επόμενη χρονιά ευοδώθηκαν οι διαπραγματεύσεις που είχαν γίνει παράλληλα με τους Λογγοβάρδους. Έτσι συμφωνήθηκε μια αμοιβαία υποστήριξη μεταξύ του Κωνσταντίνου και του βασιλιά των Λογγοβαρδών Δεσιδερίου (758-774). Ο πρέσβης και επικεφαλής των διπλωματικών συζητήσεων από την πλευρά του Βυζαντίου Γεώργιος, έλαβε από το Δεσιδέριο διαβεβαιώσεις για βοήθεια σε ενδεχόμενη επίθεση του Βυζαντίου σε Φραγκικές περιοχές όπως παραδείγματος χάρι το Οτράντο.

Σε όλη αυτή τη διαμάχη η Βενετία διατήρησε την ανεξαρτησία της και από τις δυο αντιμαχόμενες πλευρές. Ωστόσο, υπήρξε σε διάφορες περιπτώσεις αρωγός του Βυζαντίου, παρέχοντας βοήθεια δια θαλάσσης, μέσω των εμπορικών πλοίων που διέθεταν³⁹³.

³⁹⁰ WINKELMANN, *Byzantinische Rang und Ämterstruktur im 8. Und 9. Jahrhundert. Faktoren und Tendenzen ihrer Entwicklung*, BBA 53, Berlin 1985, 1, 85-87, ROCHOW., *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 111.

³⁹¹ GUILLOU, *La Sicile byzantine. Etat de recherche*, BYZ. FORSCH. 5(1977), 95-98.

³⁹² ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 114.

³⁹³ HIRSCH-SCHIPA, *La Longobardia meridionale (570-1077) il ducato de Benevento il princioati di Salerno*, *Politica e Storia* 19(1968), 82.

Ο Κωνσταντίνος έστειλε διάφορες πρεσβείες για να συζητηθεί το θέμα των εικόνων το διάστημα πριν την οικουμενική σύνοδο της Ιέρειας ώστε να λάβει τα διαπιστευτήρια του Πάπα. Ωστόσο όλες του οι προσπάθειες για παπική συναίνεση εναντίων των εικόνων έπεσαν στο κενό. Το 767 οι Βυζαντινοί πρέσβεις έλαβαν μέρος σε μια σύνοδο στο Gentilly, όπου συζητήθηκε το ζήτημα των εικόνων και της Αγίας Τριάδας³⁹⁴.

Η παπική επιρροή εμπόδισε τον Κωνσταντίνο να προωθήσει την αντι-εικονομαχική πολιτική του στη Φραγκική Αυτοκρατορία. Το 769 μια σύνοδος στη Ρώμη στην οποία συμμετείχαν επίσης επίσκοποι από τη Φραγκική Αυτοκρατορία, καταδίκασε τη σύνοδο της Ιέρειας και κατά συνέπεια τις πολιτικές του Κωνσταντίνου κατά των εικόνων³⁹⁵.

Η πολιτική κατά των εικόνων που επέδειξε ο Κωνσταντίνος στη Βυζαντινή αυτοκρατορία είχε αντίκτυπο στην Ιταλία, κυρίως στο ότι οι διωκόμενοι μοναχοί διέφυγαν εκεί για να γλυτώσουν τον αφανισμό³⁹⁶. Παρ' όλα αυτά, φαίνεται λάθος να αποδίδεται η πολιτική της εικονομαχίας ως ένας από τους κύριους λόγους αποσύνδεσης του παπισμού από τη βυζαντινή αυτοκρατορία. Επίσης η αποτυχία των διπλωματικών διαπραγματεύσεων με τη δύση δεν ήταν τίποτε άλλο παρά η θρυαλλίδα που πυροδότησε το φιτίλι και οδήγησε τη Ρώμη στην πλευρά των Φράγκων³⁹⁷.

Οι σχέσεις του Κωνσταντίνου με τους Λογγοβαρδούς δε διατηρήθηκαν στην πορεία των δυτικών εξελίξεων. Στην επίθεση της Παβίας, το 774, όταν κατακτήθηκε από τους Φράγκους, το Βυζάντιο δεν ενεπλάκη καθόλου στρατιωτικά και άφησε αβοήθητους τους συμμάχους τους.³⁹⁸

Μετά τη μάχη της Παβίας, ο τελευταίος αυτοκράτορας των Λογγοβαρδών για να σώσει τη ζωή του, ζήτησε βοήθεια από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο. Φτάνοντας στην Κωνσταντινούπολη έλαβε το όνομα Θεόδοτος και υποκίνησε μια εκστρατεία ανακατάληψης περιοχών της Ιταλίας με την υποστήριξη του Κωνσταντίνου κατά τον

³⁹⁴ MILLER, *Papal-Lombard Relations During the Pontificate of Pope Paul I: The Attainment of an Equilibrium of Power in Italy 756-757*, The Catholic Historical Review (1969) 15, 358-360.

³⁹⁵ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 117, GUILLOU., *La Sicile byzantine. Etat de recherche*, BYZ. FORSCH. 5(1977), 95-98.

³⁹⁶ SPECK, *Kaiser Konstantin VI., Die Legitimation einer fremden und der Veruch einer eigenen Herrschaft. Quellenkritische Darstellung von 25 Jahren byzantinischer Geschichte nach dem ersten Ikonoklasmus*, München 1978, 58-62.

³⁹⁷ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 119, GUILLOU, *La Sicile byzantine. Etat de recherche*, BYZ. FORSCH. 5(1977), 119.

³⁹⁸ JARNUT, *Quierzy und Rom. Bemerkungen zu den 'Promissiones Donationis' Pippins und Karls*, Historische Zeitschrift 220(1975), 265-269, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λευκία 1883, 410,10-19.

Θεοφάνη³⁹⁹. Το 775 ο Πάπας Αδριανός ανέφερε σε μια επιστολή του στο Φράγκο βασιλιά Καρλ, ότι ο Αδαλγής (τελευταίος Λογγοβάρδος ηγεμόνας) ήθελε να αποβιβαστεί στην Ιταλία με την αρωγή των βυζαντινών στρατευμάτων τον επόμενο Μάρτιο. Κάτι τέτοιο όμως δεν μπόρεσε να επιτευχθεί καθώς ο Κωνσταντίνος κατά τη διάρκεια της εκστρατείας εναντίον των Βουλγάρων, τον Αύγουστο του ίδιου έτους πέθανε κατά την επιστροφή του στην Κωνσταντινούπολη⁴⁰⁰.

³⁹⁹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 449,7.

⁴⁰⁰ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 121, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 449,1-3.

4.6. Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ε' ΚΑΙ Η ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Ο Κωνσταντίνος ανέπτυξε μια ιδιαίτερα ισχυρή δραστηριότητα στον τομέα της εκκλησιαστικής πολιτικής. Η εκκλησιαστική πολιτική είναι ένα θέμα προς διερεύνηση για το εάν ήταν ή όχι στο επίκεντρο της εσωτερικής πολιτικής του Κωνσταντίνου⁴⁰¹. Όπως προαναφέρθηκε, ο Κωνσταντίνος πραγματοποίησε μια σειρά μέτρων στους τομείς της διοίκησης, του στρατού, της πληθυσμιακής πολιτικής, της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής πολιτικής με στόχο την ενίσχυση της αυτοκρατορίας.

Είναι αμφίβολο αν οι αντι-εικονομαχικές και αντιμοναχικές του θέσεις προκλήθηκαν από προσωπικά συναισθήματα ή από μίσος για τις εικόνες αγίων και το μοναχισμό. Το θεολογικό ενδιαφέρον του Κωνσταντίνου που ασχολήθηκε με το πρόβλημα της λατρείας των εικόνων γράφοντας για αυτό το θέμα, είναι επίσης εμφανές. Ο Κωνσταντίνος είναι βέβαιο ότι από παιδί είχε ταχθεί κατά των εικόνων και του μοναχισμού μέσα από τις απόψεις και τις ενέργειες του πατέρα Λέοντα Γ'. Θεωρούσε ότι η λατρεία των αγίων ήταν κάτι που πρέπει να απορριφθεί, μια βδελυρή ενέργεια, η οποία δεν μπορεί να συμβιβαστεί με την ορθή πίστη⁴⁰².

Για αυτό το λόγο, ο Κωνσταντίνος κατανοούσε ότι με διατάγματα και απαγορεύσεις δε λύνονται οι θρησκευτικές διαφορές και για τούτο επιδίωξε επίσημη εκκλησιαστική αντίκρουση των εικονολατρικών απόψεων και συγχρόνως σύσταση Θεολογικής υποδομής για την εικονομαχική επιχειρηματολογία αφού έπρεπε να αντικρούσει την επιχειρηματολογία των εικονολατρών. Ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός⁴⁰³, «μοναχός του αγίου Σάββα στην Παλαιστίνη, με το έργο του «Λόγους περί εικόνων» παρέχει στους υπερασπιστές των εικόνων μία θεολογική βάση που έπρεπε να

⁴⁰¹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 410,3-5, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 120-121.

⁴⁰² ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 34, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 404,3-5, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 111, SCHREINER, *Legende und Wirklichkeit in der Darstellung des byzantinischen Bilderstreites*, Saeculum 27(1976), 165-169, ZAKYTHINOS, *Byzantinische Geschichte 324-1071*, Köln 1979, 106-107.

⁴⁰³ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ, *Περί εικόνων*, PG 94, Paris 1857-1886, 1232A-1420B.

αντικρουστεί»⁴⁰⁴. Σε αυτούς τους «Λόγους περί εικόνων» δηλώνει «ότι δεν ανήκει στον αυτοκράτορα η οριστική τακτοποίηση του ζητήματος της νομιμότητας των εικόνων», «Συνόδων ταῦτα, οὐ βασιλέων ,Βασιλέων ἐστὶν ἡ πολιτικὴ εὐταξία, ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις ποιμένων καὶ διδασκάλων»⁴⁰⁵. Οι εικονόφιλοι δικαιολογούσαν την απεικόνιση του Χριστού με βάση την ενσάρκωση ενώ την παράσταση του Σωτήρος στην ανθρώπινη μορφή του, την χρησιμοποιούσαν σαν επιβεβαίωση του γεγονότος της ενσαρκώσεως. Η ορθόδοξη εικόνα για τους εικονομάχους είναι απαράδεκτη και απορριπτέα επειδή υπενθύμιζε τη μέθεξη αλλά και την ουσία μιας εσωτερικής ζωής⁴⁰⁶.

Η διδασκαλία του Δαμασκηνού περικλείεται στα εξής δεδομένα αφενός οι εικόνες δεν τιμώνται οι ίδιες, όπως συμβαίνει με τα είδωλα, αλλά η τιμή προς αυτές ανάγεται στο πρωτότυπο. Αφετέρου το εικονιζόμενο στην εικόνα πρόσωπο είναι υπαρκτό και όχι ανύπαρκτο όπως στα είδωλα παρά το γεγονός ότι η απόδοση του φυσικού προσώπου του εικονιζόμενου αγίου δεν ήταν αυστηρός κανόνας στη σκέψη του αγιογράφου⁴⁰⁷.

Ο εικονομαχικός αγώνας έγινε περισσότερο μεθοδικός στη διάρκεια της βασιλείας του Κωνσταντίνου. Αμέσως μετά το 750, ο αυτοκράτορας άρχισε να κατασταλάζει στις απόψεις του. Σύμφωνα με τον G.Ostrogorsky⁴⁰⁸ «είχε ενσταλάξει στην άποψη ότι ο Χριστός δεν μπορούσε να αποτυπωθεί σε εικόνα επειδή η θεϊκή του φύση δεν μπορεί να αναπαρασταθεί»⁴⁰⁹.

Στη πρώτη περίοδο της αντι-εικονομαχικής πολιτικής του Κωνσταντίνου το αφήγημα στηρίχθηκε στο ότι ο Χριστός διέθετε δυο φύσεις, τη Θεϊκή και την ανθρώπινη που όμως δεν μπορούσαν να διαχωριστούν μεταξύ τους αφού ήταν αδιαίρετες⁴¹⁰. Άρα, κατά το Κωνσταντίνο, γραφικά μπορούσε να αναπαρασταθεί μόνο η μια φύση του Χριστού, η ανθρώπινη, γιατί η άλλη δεν θα μπορούσε να αποδοθεί.⁴¹¹.

⁴⁰⁴ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ, *Περί εικόνων*, PG 94 , Paris 1857-1886,1232A-1420B.

⁴⁰⁵ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ, *Περί εικόνων*, PG 94 , Paris 1857-1886,1294.

⁴⁰⁶ ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία, απ'αρχής μέχρι την Εικονομαχία*, Αθήνα 2002,779-780, ROCHOW , *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 50, ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ, *Η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος, Νίκαια (β')* 787, Θεσσαλονίκη 1987, 13-15.

⁴⁰⁷ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ, *Περί εικόνων*, PG 94 , Paris 1857-1886,1305, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 51.

⁴⁰⁸ OSTROGORSKY, *Studien zur Geschichte des byzantinischen Bilderstreites*, Berslau 1929,11-13.

⁴⁰⁹ OSTROGORSKY, *Studien zur Geschichte des byzantinischen Bilderstreites*, Berslau 1929,8-11.

⁴¹⁰ MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησης και άνατροπή, Αντίρρησης Γ'*, PG 100, Paris 1857-1886, 216B.

⁴¹¹ GERO, *Notes on Byzantine Iconoclasm in the Eighth Century*, BYZ 44 (1974) 28, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 46, GERO,

Σχετικά με τις υπόλοιπες εικόνες των αγίων ήταν διαλλακτικότερος διότι εκείνοι διέθεταν μόνο την ανθρώπινη ύπαρξη και άρα μπορούσαν να αποδοθούν.

Οι αντιδράσεις όμως που συνάντησε τον παρέσυραν σε μεγάλες εκτροπές. Απαγόρευσε όχι μονάχα να εικονίζεται η Παρθένος αλλά ακόμη και να μην την επικαλούνται οι πιστοί. Ομιλούσε γι' αυτήν με υβριστική ειρωνεία, περιφρονούσε τη λατρεία των αγίων και διέταξε να πετούν στη θάλασσα τα λείψανά τους⁴¹²

Σκοπός του Κωνσταντίνου ήταν η προπαρασκευή από θεολογικής άποψης, μιας συνόδου η οποία θα ρύθμιζε τη μετέπειτα τύχη του κινήματος και θα έδινε τη γραμμή πλεύσης για τον αγώνα. Ο αυτοκράτορας γνωρίζοντας τις εικονολατρικές θέσεις αποφάσισε να προχωρήσει στη συγγραφή 12 πραγματειών⁴¹³. Τις πραγματείες του Κωνσταντίνου τις βρίσκουμε στις πηγές ως Πλεύσεις, Συντάγματα, Συγγράμματα⁴¹⁴. Από αυτές τις θεολογικές πραγματείες, έχουν διασωθεί μόνο δύο και αυτές σε αποσπάσματα. Οι υπόλοιπες καταστράφηκαν όπως όλα τα εικονομαχικά συγγράμματα από τους εικονολάτρες αμέσως μετά την επικράτησή τους. Οι πραγματείες του Κωνσταντίνου συνέβαλλαν ουσιαστικά στη θεμελίωση της εικονοκλαστικής διδασκαλίας. Στα αποσπάσματα όμως παρατηρούνται πολλές ασάφειες, κενά, χάσματα και αντιφάσεις⁴¹⁵.

Στις πραγματείες του ο αυτοκράτορας, προκειμένου να στηρίξει τις θέσεις του στην παράδοση της Εκκλησίας, παρουσιάζει ως θιασώτες των εικονομαχικών αντιλήψεων τους εξής Πατέρες: Μέγα Βασίλειο, Γρηγόριο Νανζιανζηνό, Μέγα Αθανάσιο, Κύριλλο Αλεξανδρείας, Ιωάννη Χρυσόστομο, Γρηγόριο Νύσση και τον Επιφάνειο Κύπρου¹²⁰.

Προφανώς ο Κωνσταντίνος επανέλαβε όλα τα προγενέστερα επιχειρήματα κατά των εικόνων είτε από την Αγία Γραφή είτε από την εκκλησιαστική παράδοση. Οπωσδήποτε όμως καινοτόμησε υποστηρίζοντας την πλήρη ταυτότητα ακόμη και την

Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources, CSCO 384, Subsitia 52, Louvain 1977, 39-46.

⁴¹² SCHREINER, *Legende und Wirklichkeit in der Darstellung des byzantinischen Bilderstreites*, Saeculum 27(1976),170-171, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 404,3-5, ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία, απ' αρχής μέχρι την Εικονομαχία*, Αθήνα 2002,779-780.

⁴¹³ ΠΑΣΣΑΣ, *Η βυζαντινή διαμάχη εικονόφοβων και εικονόφιλων*, Αθήνα 1983, 46, ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Αι χριστολογικαι αντιλήψεις των εικονομαχών*, Αθήνα 1975, 46-49.

⁴¹⁴ MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησης και άνατροπή, Αντίρρησης Γ'*, PG 100, Paris 1857-1886, 355.

⁴¹⁵ OSTROGORSKY, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, Αθήνα 2001, 38-39, ΠΑΣΣΑΣ, *Η βυζαντινή διαμάχη εικονόφοβων και εικονόφιλων*, Αθήνα 1983, 46.

ομοουσιότητα της εικόνας με το πρωτότυπο⁴¹⁶. Ιδιαίτερα όμως αντέδρασε στην απεικόνιση του Χριστού στηριζόμενος στις παλαιές Χριστολογικές αντιλήψεις και ξεπερνώντας με τον τρόπο αυτό τα επιχειρήματα των προγενέστερων εικονομάχων, οι οποίοι πολεμούσαν την λατρεία των εικόνων σαν αναβίωση της ειδωλολατρίας.

Ο Κωνσταντίνος κατηγορούσε τους εικονόφιλους ως νεστοριανίζοντες, γιατί με την εξεικόνιση μόνο της ανθρώπινης φύσης του Χριστού αποχώριζαν τη θεϊκή του υπόσταση. Η βαριά αυτή κατηγορία καθιστούσε την τιμή των εικόνων αντίθετη προς το δόγμα της αχώριστης και αδιαίρετης ένωσης των δύο φύσεων του Χριστού και πρόβαλλε τους εικονόφιλους ως αιρετικούς⁴¹⁷.

Οπότε κατά τον Κωνσταντίνο, οι εικονόφιλοι όταν υποστήριζαν ότι στην εικόνα παρίσταται μόνο η ανθρώπινη φύση του Χριστού τότε κατηγορούνται ως νεστοριανοί, γιατί χώριζαν τις αχώριστες και αδιαίρετες ενωμένες δύο φύσεις. Εάν έθεταν ως βάση της εικόνας την ανερμήνευτη υποστατική ένωση των δύο φύσεων τότε κατηγορούνται ως μονοφυσίτες, γιατί έτσι συνένωναν τις δύο φύσεις. Ως μόνη αληθινή εικόνα του Χριστού ο Κωνσταντίνος θεωρούσε την θεία Ευχαριστία, αφού «*καὶ εἰκόν ἐστι τοῦ σώματος ἐκείνου, ὃν λαμβάνομεν, μορφάζων τὴν σάρκα αὐτοῦ, ὡς εἰς τύπον τοῦ σώματος ἐκείνου γινόμενος*⁴¹⁸».

Τις Πραγματείες ο Κωνσταντίνος τις απέστειλε στους εξέχοντες κατά τόπους υποστηρικτές του αρχιερείς και στρατιωτικούς ηγέτες προκειμένου να λάβουν τα μέτρα τους για την κατάλληλη προβολή και ευρεία διάδοση των θέσεών του, προς εξασφάλιση της επιτυχίας της επερχόμενης συνόδου. Για να εξασφαλίσει συμπαγές μέτωπο μέσα στη Σύνοδο, ο αυτοκράτορας φρόντισε να καλύψει τις επισκοπικές έδρες με ομοϊδεάτες του. Επίσης, ίδρυσε και νέες επισκοπές στις οποίες διόρισε οπαδούς της εικονοκλαστικής διδασκαλίας.

Παράλληλα το 752-753 σε πολλά μέρη της αυτοκρατορίας γίνονταν δημόσιες συγκεντρώσεις όπου ηγετικά στελέχη της εικονοκλαστικής παράταξης εκφώνουσαν λόγους στον λαό. Μερικές φορές γίνονταν ζωνρές συζητήσεις και διαπληκτισμοί

⁴¹⁶ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 52.

⁴¹⁷ MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, Florenz 1759, XIII 257, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 438,6-4.

⁴¹⁸ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 437,11-12, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 52, HEFELE, *Historie des conciles d'après les documents originaux*, III,2, Paris 1910, 703, MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, Florenz 1759, XIII 336 E, 337C-D.

μεταξύ εικονομάχων και εικονολατρών. Ο Θεοφάνης⁴¹⁹ ανέφερε πως «ο ασεβής Κωνσταντίνος ωθούμενος από τις πεποιθήσεις του έκανε πολλά εναντίον της Εκκλησίας και της Ορθόδοξης πίστης». Ο Νικηφόρος επίσης αναφέρθηκε στις προπαγανδιστικές συγκεντρώσεις που πραγματοποίησε ο Κωνσταντίνος κατά της λατρείας των εικόνων παρουσία των επισκόπων που ο ίδιος είχε επιβάλλει⁴²⁰.

Έτσι το 753 ο επίσκοπος Κοσμάς σε μια άτυπη σύνοδο για το θέμα των εικόνων η οποία έλαβε χώρα στη περιοχή του Ταύρου, διαξιφίστηκε με τον ερημίτη Γεώργιο από το όρος του Αυξεντίου και κατέληξε σε σύλληψη του Γεωργίου για τις ιδέες του υπέρ της λατρείας των εικόνων⁴²¹. Αυτή ήταν μια πάγια θέση του Κωνσταντίνου εκείνη τη περίοδο. Μετά το τέλος των συζητήσεων οι εκπρόσωποι των εικονολατρών φυλακίζονταν έτσι ώστε να μην προκαλέσουν προβλήματα κατά τη διάρκεια της συνόδου⁴²².

Επιπρόσθετα το 753 αφαίρεσε τις τοιχογραφίες από πολλές εκκλησίες όπως αυτή των Βλαχερνών και προσέθεσε κοσμικές απεικονίσεις⁴²³. Στο Vita Stephani iunioris, υποστηρίζεται ότι ο Κωνσταντίνος την περίοδο πριν την Ιέρεια αφαίρεσε τις εικόνες των έξι οικουμενικών συμβουλίων στα αυτοκρατορικά ανάκτορα και τις αντικατέστησε με φωτογραφίες ιπποδρομιών⁴²⁴. Επίσης, ο Κωνσταντίνος στο προπαρασκευαστικό στάδιο της εικονομαχίας αφαιρούσε από την ασίδα της εκκλησίας τις εικόνες της Παναγίας και προσέθετε σταυρούς⁴²⁵. Ο Θεοφάνης⁴²⁶ αναφέρει ότι «το 727 ένας εικονομάχος στρατιώτης πέταξε μια πέτρα σε μια εικόνα της Παναγίας κατά την πολιορκία της Νίκαιας και αργότερα τιμωρήθηκε από τον Θεό χτυπώντας θανάσιμα από μια πέτρα αραβικής μηχανής ρίψης».

Κάθε μέρα πραγματοποιούσε συναντήσεις και προσπαθούσε να πείσει πονηρά τον πληθυσμό με απεσταλμένους για να διαδώσουν τις αντί εικονομαχικές του

⁴¹⁹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 443,20-23.

⁴²⁰ MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησης και άνατροπή, Αντίρρησης Γ'*, PG 100, Paris 1857-1886, 340.

⁴²¹ MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησης και άνατροπή, Αντίρρησης Γ'*, PG 100, Paris 1857-1886, 345, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσινγκτον 1990, 116.

⁴²² MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, Florenz 1759, XIII 337 C-D, ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινή Ιστορία*. Θεσσαλονίκη 1993, 2, 113.

⁴²³ SPECK, *Ich bin's nicht, Kaiser Konstantin ist es gewesen. Die legenden vom Einflub des Teufels, des Juden und des Moslem auf den Ikonoklasmus*, ΠΟΙΚΙΛΑ BYZANTINA 10, Bonn 1990, 506-513.

⁴²⁴ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 56, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 443,22-26.

⁴²⁵ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 443,22-26, LACKNER, *Ein byzantinisches Marienmirakel*, BYZANTINA 13(1985), 851-857.

⁴²⁶ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 406,5-14.

θέσεις⁴²⁷.

Όλο αυτό το διάστημα της προπαρασκευής ο Κωνσταντίνος έδινε διάφορες ομιλίες. Ο Θεοστέρικτος από το βίο του αγίου Νικήτα ανέφερε ότι είχε ακούσει τον αυτοκράτορα σε διάστημα δυο εβδομάδων να εκφωνεί δώδεκα πύρινους λόγους κατά της λατρείας των εικόνων⁴²⁸. Έτσι ο Κωνσταντίνος με συστηματικές και προσεκτικές κινήσεις κατάφερε να προετοιμάσει τη δημιουργία της Συνόδου η οποία θα ανακήρυττε την εικονομαχική διδασκαλία και τις θέσεις του αυτοκράτορα ως επίσημο δόγμα της Εκκλησίας και του κράτους.

⁴²⁷ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 44, SCHREINER, *Legende und Wirklichkeit in der Darstellung des byzantinischen Bilderstreites*, *Saeculum* 27(1976),171-172, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 404,3-5, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 151-152,

⁴²⁸ Theosteriktos, *Vita des Niketas von Medikion*, BHG 1341, AASS APRILIS I, App. XVIII-XXVIII.

4.7. Η ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΕΙΑΣ 754

Ο Κωνσταντίνος επιχείρησε να αναπτύξει τα εκκλησιαστικά του σχέδια για την καθολική ανεικονική πολιτική στην αυτοκρατορία. Αυτό έλαβε υπόσταση όταν είχε επιβάλλει τη δική του οικονομική πολιτική στο εσωτερικό και οι εχθροί δεν απειλούσαν την συνοχή της αυτοκρατορίας. Επίσης το προφίλ του ως αυτοκράτορας βρισκόταν στο ανώτερο δυνατό επίπεδο, καθώς είχε δημιουργήσει την εντύπωση ότι ήταν αήττητος λόγω των νικηφόρων πολέμων που είχε διεξάγει εναντίον των εχθρών του Βυζαντινού κράτους. Ο Κωνσταντίνος είχε προσφέρει στην αυτοκρατορία δόξα και αίγλη ενώ ο στρατός του έτρεφε απόλυτη εμπιστοσύνη.

Ο αυτοκράτορας με τη συγγραφή των 12 πραγματειών κατάφερε να αιτιολογήσει τα επιχειρήματα των εικονομάχων «*Εἰ κατὰ τοὺς ὀρθοδόξους Πατέρας σὰρξ ἅμα τοῦ Θεοῦ, σὰρξ μηδέποτε μερισμοῦ ἔννοϊαν δεχομένη, ἀλλὰ ὅλη ὅλως τῇ Θεΐα φύσει προσληφθεῖσα καὶ ὀλοκλήρως θεωθεῖσα, πῶς διχασθῆσεται ἢ ἰδιοσυσταθῆσεται παρὰ τῶν ἀσεβῶν τοῦτο δρᾶν ἐπιχειρούντων; Εἰ τοίνυν ἐν τῷ πάθει ἀχώριστος τούτων ἔμεινεν ἡ Θεότης, πῶς διχασθῆσεται ἢ ἰδιοσυσταθῆσεται παρὰ τῶν ἀσεβῶν τοῦτο δρᾶν ἐπιχειρούντων; Εἰ τοίνυν ἐν τῷ πάθει ἀχώριστος τούτων ἔμεινεν ἡ Θεότης, πῶς οἱ ἀνόητοι καὶ πάσης ἀλογίας πεπληρωμένοι διαιρούσι τὴν σάρκα τῇ θεοτητι συμπλακείσαν καὶ θεωθεῖσαν καὶ δῆθεν ὡς φιλοῦ ἀνθρώπου εἰκόνα γράφειν πειρῶντα⁴²⁹».*

Με γνώμονα αυτές τις πεποιθήσεις ο Κωνσταντίνος αποφάσισε να καλέσει μία σύνοδο που θα έθετε τις βάσεις μιας εικονοκλαστικής πολιτικής. Μέσα από αυτή τη σύνοδο θα εξασφαλιζόταν το κύρος των αποφάσεων και θα δημιουργούνταν η πεποίθηση στο λαό ότι τα μέτρα του αυτοκράτορα εναντίον των εικόνων ήταν δίκαια.

Η σύνοδος συνήλθε την 10^η Φεβρουαρίου του 754 στο παλάτι της Ιέρειας στη μικρασιατική πλευρά του Βοσπόρου. Σ' αυτήν μετείχαν 338 επίσκοποι υπό την προεδρία του επισκόπου Εφέσου, Θεοδοσίου. Συμμετείχαν επίσης στην προεδρία και οι επίσκοποι Σισίνιος, Παστιλλάς Πέργης της Παμφυλίας και ο Βασίλειος Αντιοχείας της Πισιδίας⁴³⁰. Δεν συμμετείχαν όμως οι Πατριάρχες Ρώμης, Αλεξανδρείας,

⁴²⁹ MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, Florenz 1759, XIII 256-257D, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 54-55.

⁴³⁰ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 55, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 437,15-18, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 404,3-5, Nikephoros, *Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch*

Αντιοχείας και Ιεροσολύμων, Κωνσταντινουπόλεως διότι είχαν ταχθεί εναντίον της εικονομαχίας⁴³¹. Ο Πατριάρχης Αναστάσιος ο οποίος θα προΐστατο αυτής της συνόδου είχε πεθάνει το καλοκαίρι του 753 από φυσικά αίτια. Για αυτό το λόγο ο Κωνσταντίνος αποφάσισε να αφήσει τον πατριαρχικό θρόνο χωρίς διάδοχο μέχρι την διεξαγωγή της συνόδου καθώς αυτό θα εξυπηρετούσε τους σκοπούς του⁴³².

Το γεγονός αυτό οδήγησε τους Ορθόδοξους να αναφέρουν ειρωνικά τη σύνοδο, «ακέφαλη». Ωστόσο αυτό δεν εμπόδισε τα μέλη της να διεκδικήσουν το κύρος της οικουμενικής συνόδου. Δυστυχώς δε γνωρίζουμε σχεδόν τίποτα περί του τρόπου διεξαγωγής των εργασιών της συνόδου, διότι αμέσως μετά την έβδομη Οικουμενική Σύνοδο στη Νίκαια και την επικράτηση των εικονοφίλων οδηγήθηκαν στην πυρά όλα τα εικονομαχικά συγγράμματα. Προφανώς, ο περισσότερος χρόνος αναλώθηκε στην ανάγνωση πατερικών ρήσεων που δεν συμφωνούσαν με την προσκύνηση των εικόνων. Οι αποφάσεις τις οποίες επικύρωσε αυτή η σύνοδος φέρουν το τίτλο «*Όρος τῆς ἁγίας μεγάλης καί οἰκουμενικῆς συνόδου*»⁴³³.

Η θέση της συνόδου έναντι των εικόνων είχε καθοριστεί εκ των προτέρων με τα συγγράμματα του αυτοκράτορα. Η σύνοδος είχε τη δυνατότητα να προχωρήσει σε ορισμένες τροποποιήσεις μόνο με τη σύμφωνη γνώμη του Κωνσταντίνου. Ο Νικηφόρος κατηγόρησε αργότερα τον Κωνσταντίνο ότι επέβαλε τις απόψεις του στη σύνοδο «*Σύνοδον τε ιερῶν ανοσίων, συνεκρότησε καί τό ασεβές της εαυτου αθείας δόγμα ἐξέθετο*⁴³⁴». Στη σύνοδο ο αυτοκράτορας επεδίωξε την εκκλησιαστική αναγνώριση της εξουσίας του αυτοκράτορα, τη δυνατότητα να εισηγείται ζητήματα πίστεως και ιδιαίτερα των συγκεκριμένων θέσεων του περί των εικόνων. Πράγματι η σύνοδος δε διέψευσε τις προσδοκίες του Κωνσταντίνου.

Οι παρευρισκόμενοι επίσκοποι δεν περιορίστηκαν μόνο στη δουλοπρεπή συμπεριφορά τους απέναντι στον αυτοκράτορα. Υιοθέτησαν πλήρως όλες τις θεολογικές θέσεις του περί εικόνων τις οποίες είχε περιλάβει στην πραγματεία του. Βέβαια, η στάση αυτή των επισκόπων υποβάθμισε το συνοδικό σύστημα της εκκλησίας

of Constantinople, Short History, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 250-253, ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία, απ' αρχής μέχρι την Εικονομαχία*, Αθήνα 2002, 781.

⁴³¹ OUSPENSKY, *Η θεολογία της εικόνας στην Ορθόδοξη εκκλησία*, Αθήνα 1998, 133-135.

⁴³² OUSPENSKY, *Η θεολογία της εικόνας στην Ορθόδοξη εκκλησία*, Αθήνα 1998, 123.

⁴³³ ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Εικονομαχία και Δίκαιο Νομική Θεώρηση των Αγιολογικών Κειμένων*, Αθήνα 2004, 47, ΚΟΝΤΟΣΤΕΡΓΙΟΥ, *Αι Οικουμενικαί Σύνοδοι, Θεσσαλονίκη 1990*, 229-232.

⁴³⁴ *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 437, 15-18, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 404, 3-5, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 350-352.

και περιόρισε το ρόλο των οικουμενικών συνόδων σε βήμα ανακοινώσεως θέσεων του αυτοκράτορα για την πίστη⁴³⁵.

Οι συζητήσεις στράφηκαν γύρω από το χριστολογικό πρόβλημα. Οι εικονομάχοι επίσκοποι κατηγορήσαν τους αντιπάλους τους ως αιρετικούς. Έθεσαν στους εικονόφιλους το δίλλημα σχετικά με το εάν στην εικόνα απεικονίζεται μόνη η ανθρώπινη φύση του Χριστού στην οποία διακρίνεται από τη θεία όπως υποστηρίζουν οι νεστοριανοί ή εάν κατά την ανθρώπινη φύση εικονίζεται και η θεία. Οπότε οι ασύγγιτες και αμέριστες φύσεις του Χριστού συγχέονται σε μία όπως δέχονται οι μονοφυσίτες⁴³⁶.

Επίσης οι εικονομάχοι προσπάθησαν να καταρρίψουν μια βασική εικονόφιλη άποψη. Αυτή η άποψη ήθελε την ενανθρώπιση του Θεϊκού λόγου να αποτελεί ικανή αιτιολογία για την απεικόνιση του Χριστού, διότι κατά την ενανθρώπιση του Κυρίου η ύλη καθαγιασθηκε και μπόρεσε να αποδοθεί σε αυτή η μορφή του Χριστού. Η προσκύνηση της εικόνας σημαίνει ακριβώς την ομολογία του καθαγιασμού αυτού⁴³⁷.

Κατά τη συγγραφή της πρώτης Πεύσης του Κωνσταντίνου η οποία είχε περιεχόμενο εναντίωσης κατά των χριστιανικών εικόνων, ο αυτοκράτορας ισχυρίζεται ότι το να ονομάζουμε τους πίνακες «εικόνες» απαιτεί να κατέχουν τη θεϊκή φύση του Χριστού. Έτσι υποστηρίζει στη Β' Πεύση⁴³⁸ του ότι η Ευχαριστία αφού έχει καθαγιαστεί είναι μια αληθινή εικόνα του Χριστού ακριβώς λόγω αυτής της ταυτότητας στην ουσία. Δηλώνει ότι η εικόνα θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως κάποιου είδους ενδιάμεσος εάν της απονεμηθεί ένα τέτοιο καθεστώς μέσω αγιασμού έτσι ώστε θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ενσαρκώνει τη φύση του Χριστού⁴³⁹.

Για τους εικονομάχους, αυτή η σχέση δεν βασίζεται θεμελιωδώς σε φυσική ομοιότητα με το πρωτότυπο. Μια εικόνα που απεικόνιζε μόνο τα φυσικά χαρακτηριστικά του Χριστού δεν μπορούσε να χρησιμεύσει ως σύμβολο της αιώνιας φύσης του ή να συμμετάσχει στη θεϊκή του φύση, όπως πίστευαν ότι έκανε η

⁴³⁵ MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, Florenz 1759, XIII 256-257D.

⁴³⁶ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 428, MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, Florenz 1759, XIII 284C, ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία, απ' αρχής μέχρι την Εικονομαχία*, Αθήνα 2002, 782, ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ, *Ο Συνοδικός Θεσμός εις το Οικουμενικόν Πατριαρχείον*, Θεσσαλονίκη 1986, 123-124.

⁴³⁷ MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, Florenz 1759, XIII 285BC.

⁴³⁸ MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, Florenz 1759, XIII 285BC.

⁴³⁹ ANAGNOSTOPOULOS, *Aristotle and Byzantine Iconoclasm*, *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 53 (2013) 763-790, MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, Florenz 1759, XIII 268C «οὔτε εὐχὴν ἱερὰν ἀγιάζουσαν αὐτήν, ἴν' ἐκ τούτου πρὸς τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ κοινοῦ μετενεχθῆ, ἀλλὰ μένει κοινὴ καὶ ἄτιμος, ὡς ἀπήρτισεν αὐτήν ὁ ζωγράφος».

Ευχαριστία⁴⁴⁰.

Με αυτούς τους ορισμούς, οι Εικονομάχοι πίστευαν ότι στάθηκαν σε σταθερό έδαφος υποστηρίζοντας ότι οι λατρευτές των εικόνων δεν διέφεραν από τους Έλληνες ειδωλολάτρες. Εν ολίγοις, πρότειναν ότι η υποτιθέμενη μιμητική όψη των εικόνων, η βάση της εικονοφιλής θεωρίας τον δαι. ήταν ακριβώς αυτό που θα μπορούσε να οδηγήσει σε σύγχυση.

Ωστόσο, ενώ αντιτάχθηκαν στην εισβολή της εικονικής ζωγραφικής στο βασίλειο του ιερού, όσοι καταδίκασαν τις χριστιανικές εικόνες μπορούσαν να αναγνωρίσουν την αξία της κοσμικής τέχνης, γιατί δεν είχε καμία σχέση με την αξία των αφιερωμένων αντικειμένων και συμβόλων της χριστιανικής παράδοσης⁴⁴¹.

Η σύνοδος υποστήριξε από την αρχή το αδύνατο της απεικόνισης του Χριστού. Απέφυγε όμως προσεκτικά να έλθει σε αντίθεση με τους όρους των προηγούμενων Οικουμενικών Συνόδων. Στις συζητήσεις χρησιμοποιήθηκαν σειρές χωρίων από την Αγία Γραφή και την πατερική γραμματεία για να καταλήξουν στην καταδίκη όλων των ιερών εικόνων και της λατρείας τους.

Επίσης οι εικονομάχοι θέλησαν να στηρίξουν την επιχειρηματολογία τους στο δόγμα της Χαλκηδόνας⁴⁴², όπως και οι αντίπαλοί τους αλλά τους έλειπε η σαφής διάκριση της φύσης και του προσώπου του Χριστού. Είναι αδύνατο και βλάσφημο, να απεικονίζεται η θεϊκή φύση. Οι ζωγράφοι στις εικόνες δεν απεικονίζουν παρά μόνο τη σάρκα του Χριστού και τη διαχωρίζουν από την θεϊκότητά της.

Τα αποτελέσματα της συνόδου ήταν πολύ σημαντικά για την εξέλιξη των γεγονότων που θα επακολουθούσαν καθώς όσοι θα υποπίπταν στο σφάλμα της

⁴⁴⁰ MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, Florenz 1759, XIII 221CD.

⁴⁴¹ ANAGNOSTOPOULOS, *Aristotle and Byzantine Iconoclasm, Greek, Roman, and Byzantine Studies* 53 (2013) 763–790.

⁴⁴² ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία, απ' αρχής μέχρι την Εικονομαχία, Αθήνα 2002*, 4,668-656 «Η σύνοδος της Χαλκηδόνας το 451 προσπάθησε να ενώσει τις απόψεις των Αντιοχειανών θεολόγων χωρίς να αναιρεί την Εφεσιανή άποψη. Η Αντιοχειανή άποψη με κορυφαίο το Νεστόριο, μιλούσε για τις δύο φύσεις του Χριστού, τη θεϊκή και τη ανθρώπινη, προτείνοντας την ύπαρξη δύο υιών, του υιού της Μαρίας και του υιού του Θεού Πατέρα, του Λόγου. Έτσι ο άνθρωπος Ιησούς και ο Θεός Λόγος ενώθηκαν και ηθικά και βουλητικά. Ο Λόγος απλώς χρησιμοποίησε τον άνθρωπο Ιησού ως όχημα και κατοικητήριο. Συμπίπτει, κατά την άποψη των Αντιοχειανών, η θεία με την ανθρώπινη βούληση, όμως η ένωση δεν είναι ουσιαστική, αλλά μόνον ηθική. Εξ αιτίας της ένωσης αυτής, που γίνεται εκ των υστέρων και είναι εξωτερική, η Μαρία είναι ανθρωποτόκος και όχι Χριστοτόκος, και δεν είναι κατ' αυτούς Θεοτόκος. Ο Ευτυχής, εισηγητής του μονοφυσιτισμού, πρότεινε και υποστήριξε το ένα πρόσωπο του Θεού Λόγου με μια μόνο φύση, τη θεία. Η ανθρώπινη φύση μετά την ένωσή της με τη θεία χάνει την αυτοτέλειά της και απορροφάται από τη θεία. Έτσι, μετά τις καταδίκες της Γ' Οικουμενικής Συνόδου το 431, η εκκλησία θέσπισε τον περιώνυμο δογματικό όρο, όπου η λύση του προβλήματος απλώς συνίσταται στην περιγραφή και προστασία του δόγματος της ενανθρώπισης, και όχι βέβαια στην ουσιαστική του ανάλυση και εξήγηση».

εικονολατρίας, θα θεωρούνται ένοχοι και άξιοι τιμωρίας με βάση τα ψηφίσματα της Συνόδου.

Άρα οι εικονολάτρες θα μπορούσαν να περιέλθουν στη διάθεση και κρίση των εγκόσμιων δυνάμεων και πιο συγκεκριμένα αυτή του αυτοκράτορα. Τα αποτελέσματα της συνόδου πρέπει να είχαν ως κύρια σημεία τα εξής «*Ἐκ τούτων οὖν θεοπνεύστων καὶ μακαρίων γραφῶν τὲ καὶ πατέρων βεβαίως οἰκοδομηθέντες καὶ ἐπὶ τῆ πέτρα τῆς ἐν πνεύματι Θείας λατρείας τοὺς πόδας ἐδράσαντες, ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας, ὑπερουσίου καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος μίας γνώμης γενόμενοι ἅπαντες, ἡμεῖς οἱ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα περικείμενοι, ὁμοφώνως ὀρίζομεν ἀπόβλητον εἶναι καὶ ἀλλότριαν καὶ ἐβδελυγμένην ἐκ τῆς τῶν χριστιανῶν Ἐκκλησίας πάσαν εἰκόνα ἐκ παντοίας ὕλης καὶ χρωματουργικῆς τῶν ζωγράφων κακοτεχνίας πεποιημένης*⁴⁴³».

Η τελευταία συνεδρία έλαβε χώρα την 8^η Αυγούστου του ίδιου έτους στον ιερό ναό των Βλαχερνών στην Κωνσταντινούπολη. Σε αυτή τη συνεδρία ο Κωνσταντίνος ανακήρυξε Οικουμενικό Πατριάρχη τον επίσκοπο Συλαίου Κωνσταντίνο (754-767)⁴⁴⁴. Έπειτα όλοι οι επίσκοποι, ο πατριάρχης και ο αυτοκράτορας μετέβησαν στο πιο κεντρικό σημείο της Κωνσταντινούπολης, στο Φάρο και εκεί ανέγνωσαν τις αποφάσεις της Συνόδου. Μεταξύ άλλων αναθεμάτισαν τον Πατριάρχη Γερμανό και τον Ιωάννη Δαμασκηνό, ως εχθρό της αυτοκρατορίας και διδάσκαλο της ασεβείας⁴⁴⁵.

Τα αποτελέσματα της συνόδου θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι είχαν διττή σημασία, καθώς από τη μια ο Κωνσταντίνος έλαβε τη γραπτή διαβεβαίωση της συνόδου η οποία τάχθηκε κατά των εικόνων. Έτσι αυτό το αποτέλεσμα του έδινε τη νομιμοφάνεια να προχωρήσει τα σχέδια του κατά των εικόνων και του μοναχισμού.

Ωστόσο, δεν επετεύχθη η αξίωση του αυτοκράτορα να καλέσει μία σύνοδο οικουμενικού χαρακτήρα η οποία θα διευθετούσε το ζήτημα των εικόνων. Η σύνοδος της Ιέρειας δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να χαρακτηριστεί οικουμενική, διότι δεν εξέφραζε τη συνείδηση της καθολικής Εκκλησίας. Ο Πάπας και η Δύση δε δέχτηκαν τις αποφάσεις της συνόδου, ούτε απέστειλε ομολογία πίστεως, όπως απαιτεί η

⁴⁴³ MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, Florenz 1759, XIII 324D-E, 328C.

⁴⁴⁴ ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία, απ' αρχής μέχρι την Εικονομαχία*, Αθήνα 2002, 4, 784, OSTROGORSKY, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*. Αθήνα 2001, 150-155, ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινή Ιστορία*. Θεσσαλονίκη 1993, 2, 110-112.

⁴⁴⁵ MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, Florenz 1759, XIII 356 C-D, MIGNE, *Έκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου Πίστεως, Περί Εικόνων*(ΠΘ), PG94, 1168C.

συνοδική απόφαση⁴⁴⁶.

Λίγες μέρες μετά το πέρας των εργασιών της Συνόδου κλήθηκε ο λαός της Βασιλεύουσας στο Φάρο για να πληροφορηθεί τις αποφάσεις. Εκεί πήγε ο ίδιος ο αυτοκράτορας συνοδευόμενος από τον Πατριάρχη Κωνσταντίνο και επισκόπους. Με αυτόν τον πανηγυρικό τρόπο «έξεφώ νησαν τὴν ἑαυτῶν κακόδοξον αἴρεσιν ἐνώπιον παντός τοῦ λαοῦ ἀναθεματίσαντες Γερμανόν τόν ἀγιώτατον καὶ Γεώργιον τόν Κύπριον καὶ Ἰωάννην τόν Χρυσορρόαν Δαμασκηνών»⁴⁴⁷. Ο αυτοκράτορας επέβαλε μετά τη σύνοδο της Ιέρειας ὄρκο στο λαό να μην προσκυνήσουν τις εικόνες και επέβαλε την απαγόρευση του συγχρωτισμού με μοναχούς.

Ο ὄρκος αποτελούσε εκείνη τη περίοδο μια αυτοκρατορική προπαγάνδα για να πειστεί ο λαός να ακολουθήσει την πολιτική που ἔθετε ο εκάστοτε αυτοκράτορας⁴⁴⁸. Σύμφωνα με το Θεοφάνη⁴⁴⁹ ο ὄρκος: «Πολλῶν τέ ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν διαβληθέντων προσκυνεῖν εἰκόνας διαφόροις τιμωρίαις καὶ πι κροτάταις αἰκίαις τούτους παρέδωκεν, Ὅρκον δέ καθολικόν πάντας τοὺς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ἀπήτησεν εἰκόνι μὴ προσκυνῆσαι τινα, μεθ' ἃν καὶ Κωνσταντῖνον τόν ψευδώνυμον πατριάρχη ἐπὶ ἄμβωνος ἀνελθεῖν καὶ ὑψῶσαι τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ζύλα, καὶ ὁμόσαι πε ποιῆκεν, ὡς οὐκ ἔστι τῶν προσκυνούντων τὰς εἰκόνας»⁴⁵⁰.

Το συμβούλιο συνέταξε γραφικές και πατερικές αναφορές που δεν ήταν ευνοϊκές για την εικονολατρία και κατασκεύασε ένα περίτεχο θεολογικό επιχείρημα που καταδίκασε την εικονολατρία ως αίρεση. Αυτό το επιχείρημα συνοψίζεται στην επιτομή του ορισμού του εικονοκλαστικού Conciliabulum «Ο Σατανάς παρέσυρε τους ανθρώπους, ἔτσι ὥστε να λατρεύουν το πλάσμα ἀντὶ τοῦ Δημιουργοῦ. Ο Μωσαϊκὸς νόμος και οι προφῆτες συνεργάστηκαν για να ἀναιρέσουν αὐτὴν τὴν καταστροφή. Για να σώσει πλήρως τὴν ἀνθρωπότητα, ο Θεὸς ἔστειλε το δικό του Υἱὸ ο οποίος μας ἀπομάκρυνε ἀπὸ το λάθος και τὴ λατρεία των εἰδώλων και μας δίδαξε τὴ λατρεία του Θεοῦ στο πνεῦμα και στην ἀλήθεια. Ὡς ἀγγελιοφόροι του σωτήριου δόγματός του, μας ἀφήσε τους Ἀποστόλους και τους μαθητές του. Αὐτοὶ στόλισαν τὴν Ἐκκλησία, τὴ Νύφη του, με τα ἔνδοξα δόγματά του. Αὐτὸ το στολίδι τῆς

⁴⁴⁶ OSTROGORSKY, *Ἱστορία του Βυζαντινοῦ Κράτους*. Αθήνα 2001, 40, ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινὴ Ἱστορία*. Θεσσαλονίκη 1993, 2, 114-115, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Θεσσαλονίκη 1996, 1, 412.

⁴⁴⁷ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 428.

⁴⁴⁸ SVORONOS, *Le serment de fidelite a l'empereur byzantine*, R.E.B.(1951), 9, 16-142.

⁴⁴⁹ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Θεσσαλονίκη 1996, 1, 352-353.

⁴⁵⁰ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 437.

*Εκκλησίας οι άγιοι Πατέρες και οι έξι Οικουμενικές Σύνοδοι έχουν διατηρηθεί
απαραβίαστο. Αλλά οι προαναφερθέντες δεν μπορούσαν να αντέξουν τη θέα αυτού του
στολισμού και σταδιακά επανέφεραν την ειδωλολατρία κάτω από την εμφάνιση του
Χριστιανισμού»⁴⁵¹.*

⁴⁵¹ PERSIVAL, *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church: their canons and Dogmatic Decrees*, in *Nicene and Post-Nicene Fathers*, 1955, XIV, 543-544.

4.8. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΟΚΛΑΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Έχοντας την απαιτούμενη νομιμοφάνεια από την αποκαλούμενη οικουμενική σύνοδο, ο Κωνσταντίνος επέβαλε τις αποφάσεις της συνόδου. Αμέσως μετά τη σύνοδο της Ιέρειας η αρχική ενέργεια του αυτοκράτορα ήταν η «υπερύψωση» των εικόνων, ελπίζοντας ότι με την απόσταση θα σταματούσε η λατρεία τους⁴⁵². Δε διέταξε όμως την παντελή καθαίρεσή τους. Όταν όμως προέκυψε έντονη αντίδραση ο αυτοκράτορας προχώρησε στην κατάργησή τους, όπως επίσης και σε συγγενή στοιχεία, τα οποία είχαν ειδωλολατρική βάση⁴⁵³.

Προχώρησε στην κατάργηση των τιμών προς τα πρόσωπα της Παναγίας, των Αγίων και των λειψάνων τους, ενώ συγχρόνως κατήργησε με νόμους του κράτους τις αργυρνίες και άλλες ακολουθίες, τις νηστείες και τις γιορτές. Ακόμη, ο Κωνσταντίνος συντόμευσε τη θεία Λειτουργία, απλούστευσε τη διαίτα των μοναχών, επέβαλε τη δήμευση της κτηματικής περιουσίας των μονών, περιόρισε τον αριθμό των ιερέων και μοναχών και νομοθέτησε την υποβολή των επισκοπικών εκλογών στην επικύρωση της συγκλήτου⁴⁵⁴.

Οι συνέπειες των αποφάσεων της συνόδου ήταν πολλές και καταστροφικές. Παντού καταστράφηκαν οι ιερές εικόνες (κάνηκαν εικόνες σε ξύλινες πλάκες και υφάσματα) όπως αναφέρεται στο βίο της Αγίας Ανθούσας⁴⁵⁵ που βασανίστηκε, επίσης οι εικόνες αντικαταστάθηκαν με κοσμικούς πίνακες.

Για την διακόσμηση των κρατικών κτηρίων αλλά και των ιερών ναών, χρησιμοποιήθηκαν διακοσμητικές παραστάσεις με θέματα από τον κόσμο των ζώων και των φυτών. Κυρίως όμως εικόνες του αυτοκράτορα και σκηνές από κυνήγια, πολέμους και ιπποδρομίες. Μόνο η κοσμική τέχνη επιτρεπόταν να καλλιεργηθεί⁴⁵⁶. Ο Κωνσταντίνος απέρριπτε την εκκλησιαστική τέχνη και τη λατρευτική της χρήση. Οι εικόνες κομματιάζονταν, καίγονταν και εκτίθονταν σε διάφορες προσβολές. Πολλοί εικονολάτρες διώχθηκαν, βασανίστηκαν ή φυλακίστηκαν χάνοντας συγχρόνως την περιουσία τους, ενώ άλλοι εξορίστηκαν σε μακρινές επαρχίες. Σύμφωνα με τη

⁴⁵² DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,665, 22-25, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 57-58.

⁴⁵³ OUSPENSKY, *Η θεολογία της εικόνας στην Ορθόδοξη εκκλησία*, Αθήνα 1998,123.

⁴⁵⁴ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,665, 22-25.

⁴⁵⁵ MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, Florenz 1759,XIII 77C-E.

⁴⁵⁶ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 54-57-59, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,665, 22-25.

βιογραφία του Στέφανου του Νεοτέρου⁴⁵⁷, «ο Ναός της Παναγίας των Βλαχερνών στην Κωνσταντινούπολη, γυμνώθηκε από την παλαιά του μεγαλοπρέπεια για να καλυφθεί με νέες εικόνες και να μετατραπεί σ' ένα οπωροπωλείο και πτηνοτροφείο». Κατά τη διάρκεια της καταστροφής των εικόνων και των γλυπτών, χάθηκαν πολλά αξιόλογα μνημεία τέχνης. Μεγάλος υπήρξε επίσης ο αριθμός των εικονογραφημένων χειρογράφων που καταστράφηκαν⁴⁵⁸.

Την καταστροφή των εικόνων συνόδευσε επίσης και η καταστροφή των λειψάνων. Ο Κωνσταντίνος έδειξε μία εξαιρετική ακαμψία στη συμπεριφορά του προς τα μοναστήρια και διεξήγαγε μία σταυροφορία εναντίον των μοναχών. Σύμφωνα με το Θεοφάνη⁴⁵⁹, «ο Κωνσταντίνος θεωρούσε τους μοναχούς ειδωλολάτρες και οπαδούς του σκότους». Μετά από όλους τους διωγμούς του αυτοκράτορα κατά των μοναχών, τα μοναστήρια μεταβλήθηκαν σε στρατώνες και οπλοστάσια, οι περιουσίες τους κατασχέθηκαν, ενώ απαγορεύτηκε η προσέλευση σ' αυτά. Όλα αυτά τα μέτρα είχαν ως αποτέλεσμα μία εκτεταμένη μετανάστευση των μοναχών σε περιοχές που δεν επηρεάζονταν από τους εικονοκλαστικούς διωγμούς του αυτοκράτορα. Σύμφωνα με διάφορες ιστορικές μελέτες η Ιταλία δέχθηκε περίπου 50.000 εκδιωγμένους μοναχούς αυτή την περίοδο⁴⁶⁰.

⁴⁵⁷ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 5-56.

⁴⁵⁸ USPENSKY, *Η θεολογία της εικόνας στην Ορθόδοξη εκκλησία*, Αθήνα 1998, 123, ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινή Ιστορία*. Θεσσαλονίκη 1993, 2, 114-115, ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ, *Βυζαντινές Μελέται. Περί πηγών Νεοελληνικής Εθνότητας*, Αθήνα 1857, 246.

⁴⁵⁹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 667, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 54-57-59.

⁴⁶⁰ OSTROGORSKY, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*. Αθήνα 2001, 41.

4.9.Ο (ΑΝΗΛΕΗΣ) ΑΓΩΝΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΥ

Μετά το νομιμοφανές αποτέλεσμα της συνόδου της Ιέρειας ο Κωνσταντίνος μπορούσε να ενεργήσει με βάση το σχέδιο που είχε προετοιμάσει κατά των εικόνων και του μοναχισμού⁴⁶¹. Σε πολλές περιπτώσεις αμφισβητείται ότι η εχθρότητα του Κωνσταντίνου κατά των εικόνων συνδέεται με την εχθρότητα και τη βαναυσότητα με την οποία μεταχειρίστηκε τους μοναχούς⁴⁶². Ο Κωνσταντίνος απεικονίζεται ως ο αδυσώπητος εχθρός των μοναχών. Αποκαλούσε τους μοναχούς ως: «σκοτένδυτους, μαύρα παλά, αμνημόνευτους»⁴⁶³.

Οι λόγοι για τους οποίους ο Κωνσταντίνος ήθελε να περιορίσει το μοναχικό στοιχείο στην αυτοκρατορία θα μπορούσαν να είναι διαφορετικοί από τους προφανείς λόγους της επίθεσης σε όσους ήθελαν την επικράτηση της εικόνας. Στην περίοδο της βασιλείας του Κωνσταντίνου, παρατηρήθηκε ότι ο μοναχισμός είχε αποκτήσει έρεισμα στις πλατιές μάζες της αυτοκρατορίας. Αυτή η εξέλιξη βοήθησε στην ανάπτυξη του αριθμού των μοναστηριών και του έμπυχου δυναμικού που το πλαισίωνε.

Πολλοί νέοι της εποχής για να αποφύγουν τις στρατιωτικές υποχρεώσεις απέναντι στην αυτοκρατορία στράφηκαν προς το μοναχισμό μη θέλοντας να βρεθούν στα πεδία των μαχών. Αυτή η συμπεριφορά αποτέλεσε τροχοπέδη στο σχεδιασμό της στρατιωτικής άμυνας της αυτοκρατορίας αφού δημιουργούσε έντονο δημογραφικό πρόβλημα εξαιτίας της έλλειψης αρρένων οπλιτών «Πλείστοι προσήρχοντο εἰς τὸν μοναχικὸν βίον οὐχὶ ἐξ ἁ γαθῆς προθέσεως καὶ ἐκ πόθου τῆς ἠθικῆς τελειώσεως, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς ἀποφυγὴν κοινωνικῶν ἢ ἄλλων ὑπεχρεώσεων, συγκομίζοντες διαφόρους κακίας εἰς τὸν μοναχικὸν δῖον... Μοναχοὶ καὶ Μοναχαὶ ἄνευ ἀδείας μετέβαινον ὅπου ἤθελον, ἀνεστρέφοντο ἐν τῷ κόσμῳ πρὸς κοινὸν σκανδαλὶ σμὸν, μοναχαὶ εἰς τὰ τῶν

⁴⁶¹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 58, Ο Κων/νος βασιζόμενος στις αποφάσεις που είχε εκδώσει η Ιερά σύνοδος του 754 προσπαθεί να δώσει δογματικό κύρος στη δίωξη των εικόνων. Με τον όρο δόγμα εννοούμε στην εκκλησιαστική ορολογία τις αλήθειες που πηγάζουν από την Αγία Γραφή και αναπτύσσονται μέσα από την Παράδοση της εκκλησίας. Επίσης δόγμα αποτελούν οι αποφάσεις των Οικουμενικών συνόδων που αναφέρονται σε θέματα πίστεως. Με βάση λοιπόν το δόγμα που αποτελούσε για τους πιστούς κάτι το αληθινό και το αναμφισβήτητο καθώς εκείνη την εποχή οι αποφάσεις της οικουμενικής συνόδου για μια βαθιά εκκλησιαστική κοινωνία αποτελούσαν απόλυτες, μοναδικές παραδεκτές αλήθειες. Πάνω σε αυτό το δογματικό χαρακτήρα του αδιαμφισβήτητου ο Κων/νος χάραξε όλη του την στρατηγική ενάντια στις εικόνες,

⁴⁶² MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησις καὶ ἀνατροπή, Αντίρρησις Γ'*, PG 100, Paris 1857-1886, 77, 517A, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 442, 32, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 54-57-59, VITA STEPHANI IUNIORIS, BHG (1666), PG 100, 1069-1186.

⁴⁶³ HEFELE, *Historie des conciles d'après les documents originaux*, III, 2, Paris 1910, 787.

ἀνδρῶν καὶ μοναχοὶ εἰς τὰ τῶν γυναικῶν μοναστήρια εἰσῆρχοντο καὶ διενυκτέρευον... Ἐκ τοῦ συγχρωτισμοῦ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν πολλὰ τὰ ἄτοπα δυστυχῶς προήρχοντο καὶ μεγάλα ἀταξία ἀνεφαίνοντο ἐπαυξήθησαι κατὰ τὸν 8ο αἰῶνα... Καθόλου δ' εἶπεῖν διαστροφή τις τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ παρακμὴ μαρτυρεῖται κατὰ τὴν ὑπ' ὄψει ἡμῶν ἐποχὴν»⁴⁶⁴.

Εάν συνυπολογίσουμε ὅτι ἐκείνη τὴν περίοδο ἡ αυτοκρατορία μαστιζόταν ἀπὸ τις ἐπιθέσεις Ἀράβων καὶ Βουλγάρων στὰ χερσαία σύνορα τῆς θα μπορέσουμε νὰ καταλάβουμε πὼς ἡ ἀνάπτυξη τοῦ Μοναχισμοῦ εἶχε ἀμεση διασύνδεση με τὴ στρατιωτικὴ ἐξέλιξη τῆς ἀμύνας τῆς αυτοκρατορίας⁴⁶⁵. Κατὰ τὸ Θεοφάνη⁴⁶⁶ «*ένας κύριος ἐκφραστὴς αὐτῆς ἀρνήσεως τοῦ κρατισμοῦ ἦταν καὶ ὁ Στέφανος Νέος μοναχὸς τῆς μονῆς τοῦ Ἀυξεντίου ὁ ὁποῖος βρῆκε φρικτὸ θάνατο διότι κήρυττε ὑπὲρ τῶν εἰκόνων καὶ κατὰ τῆς αυτοκρατορικῆς πολιτικῆς*»⁴⁶⁷.

Στο Βίο τοῦ Προκοπίου⁴⁶⁸ τοῦ Δεκαπολίτου ἀναφέρεται ὅτι ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐνορίας εἶχε ἐγκαταλείψει τὴν ἐπισκοπὴν γιὰ νὰ γλυτώσει τοὺς διωγμοὺς «*ἐν ὄρεσι δὲ διαιτώμενος διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τῶν εἰκονομάχων ἐπίτασιν καὶ μανίαν γενόμενος*»⁴⁶⁹. Ὁ γηγούμενος Γαλιλάων εἶχε κρυφθεῖ σὲ ἕναν ἀγρὸ «*διὰ τὸν ἐπικείμενον φόβον τοῦ διωγμοῦ τῶν τῆς εἰκονομάχων αἰρέσεως*»⁴⁷⁰.

Στο Βίο τοῦ Νικηφόρου Σεβάζη⁴⁷¹ ἀναφέρεται χαρακτηριστικὰ στὴ σκληρότητα με τὴν ὁποία μεταχειριζόταν ὁ Κωνσταντῖνος τοὺς μοναχοὺς «*τούς μὲν οἷα δὴ τοὺς ἐξ οἰκοτριβῶν ἢ ἀργυρωνήτους τινὰς χρονίοις δεσμοῖς ἐγκαθειργνύς, τοὺς δὲ ὑπὸ Ξίφῃ ἄγων καὶ σφαγὴν ἄδικον ὅσοι θερμότερα τοῦ καλοῦ ἐρασταὶ καὶ τῆς εὐσεβείας ἐκθύμως παρακινδυνεύοντες, πολλοὺς δὲ τοῦ θαλαπτίου κλύδωνος ἔργον ποιούμενος, ἄλλους δὲ ὑπεροραῖς καταδι κάζων μακραῖς*»⁴⁷². Στὸ Βίο Στεφάνου⁴⁷³ ἀναφέρονται

⁴⁶⁴ KAZHDAN, SHERRY, ANGELIDI, «*A History of Byzantine Literature*», Ἀθήνα 1999, 1, 381-390, ΚΟΡΔΑΤΟΣ, *Ἀκμὴ καὶ Παρακμὴ τοῦ Βυζαντίου*, Ἀθήνα 1974, 190.

⁴⁶⁵ RINGROSE, «*Saints, Holy men in Byzantine society (746-846)*», Oxford 1976, 150.

⁴⁶⁶ AUZEPY, *La Vie d' Etienne le Jeune par Etienne le Diacre*, Variorum 1997, 148-149.

⁴⁶⁷ AUZEPY, *La Vie d' Etienne le Jeune par Etienne le Diacre*, Variorum 1997, 150-153.

⁴⁶⁸ AUZEPY, *La Vie d' Etienne le Jeune par Etienne le Diacre*, Variorum 1997, 152.

⁴⁶⁹ ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Εἰκονομαχία καὶ Δίκαιο Νομικὴ Θεώρηση τῶν Ἀγιολογικῶν Κειμένων*, Ἀθήνα 2004,37.

⁴⁷⁰ ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Εἰκονομαχία καὶ Δίκαιο Νομικὴ Θεώρηση τῶν Ἀγιολογικῶν Κειμένων*, Ἀθήνα 2004,38.

⁴⁷¹ ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Εἰκονομαχία καὶ Δίκαιο Νομικὴ Θεώρηση τῶν Ἀγιολογικῶν Κειμένων*, Ἀθήνα 2004,40-41.

⁴⁷² ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Εἰκονομαχία καὶ Δίκαιο Νομικὴ Θεώρηση τῶν Ἀγιολογικῶν Κειμένων*, Ἀθήνα 2004,78 «*Ὁ Πάπας τῆς Ρώμης ἔστειλε δογματικὴς ἐπιστολὴς στὴν Κωνσταντινούπολη. Μετὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν ἐπιστολῶν ὁ αυτοκράτωρ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ δεῖρουν τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Πάπα. Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀπεσταλμένους πέθανε κατὰ τὴν διάρκειά τῶν δαρμῶν.*»

⁴⁷³ AUZEPY, *La Vie d' Etienne le Jeune par Etienne le Diacre*, Variorum 1997, 150-153.

σχεδόν όλες οι ποινές που επιβλήθηκαν στους μοναχούς. Στο Πραιτόριο ήταν φυλακισμένοι περίπου 342 μοναχοί από διάφορες περιοχές: «τούς μὲν ρινοτιμήτους, τούς δέ ἀπομ μάτους, ἄλλους χεῖρας κεκομμένας ἔχοντας ὡς γράψαντας ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἐτέρους ὧτα μὴ ἔχοντας· καὶ οἱ μὲν τῶν ἀνεικάστων δαρμῶν τα λείψανα ἐδείκνυον, οἱ δέ τρίχας μὴ ἔχειν ἑαυτούς ἐπεδείκνυον ζυρισθέντες παρά τῶν ἀσεβῶν εἰκονοκαστῶν, καὶ οἱ πλείους τὴν τιμίαν γενειάδα ἐκ πίσης κεχρισμένην καὶ κεκαυμένην εἶχον»⁴⁷⁴.

Η Ε. Γ. Αρβελέρ⁴⁷⁵, θεωρεί ότι «η εικονομαχία αποτελεί επινόηση των Ισαύρων αυτοκρατόρων για να μπορέσουν να μειώσουν την λειψανδρία, η οποία μάστιζε το βυζαντινό αυτοκρατορικό στρατό σε μια περίοδο όπου ο Αραβικός κίνδυνος ήταν έντονος».

Άλλος ένας λόγος που ο Κωνσταντίνος στράφηκε κατά του μοναχισμού αποτέλεσε η υπερβολική δύναμη που αρχίσαν να αποκτούν οι μοναχοί. Ο στόχος του Κωνσταντίνου κατά του μοναχισμού ήταν αφενός η μείωση της εξουσίας τους, η οποία είχε διογκωθεί στις πλατιές μάζες του λαού και αφετέρου ο περιορισμός της ανάπτυξης της ιδιοκτησίας των μοναστηριών⁴⁷⁶.

Το στόχο αυτό προσπάθησε να τον φέρει εις πέρας στην αρχή ο Κωνσταντίνος με πλατιές ομιλίες κατά των εικόνων «ἔωθεν πᾶ σαν ἡλικίαν, ἀπὸ τέ γηραιοῦ, πρεσβύτου, καὶ νεωτέρου, ἐφήβου τε καὶ ἀρτιγενῶν βρεφῶν, ἄνδρας ὁμοῦ καὶ γυναικας, σελεντίου ἀγομένου, ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ ἵπποδρομίου συναθροίζεσθαι»⁴⁷⁷. Με την ομιλία αυτή φανάτισε το πλήθος εναντίον των εικονολατρών.

Ο Κωνσταντίνος περιορίζοντας τη μεγάλη ιδιοκτησία των μοναστηριών κατάφερε να κάνει ανακατανομή πλούτου και να αναδιανείμει κομμάτια γης του στρατού έχοντας ως στόχο την κοσμικοποίηση της μεγάλης περιουσίας των μονών.

Επίσης σύμφωνα με τον P. Brown⁴⁷⁸, «ο Κωνσταντίνος προσπάθησε να καθυποτάξει τους μοναχούς διότι αποτελούσαν μια ανεξέλεγκτη μορφή εξουσίας στα εδάφη της αυτοκρατορίας. Αυτή η εξουσία ήταν αποκεντρωμένη, μη συγκεντρωτική και

⁴⁷⁴ AUZEPY, *La Vie d' Etienne le Jeune par Etienne le Diacre*, Variorum 1997, 157-158.

⁴⁷⁵ ΑΡΒΕΛΕΡ-ΓΛΥΚΑΤΖΗ, *Γιατί το Βυζάντιο*, Αθήνα 2012, 25-26.

⁴⁷⁶ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,667, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 60.

⁴⁷⁷ ΜΠΟΡΔΑΡΑ, *Εικονομαχία και Δίκαιο Νομική Θεώρηση των Αγιολογικών Κεμμένων*, Αθήνα 2004,38.

⁴⁷⁸ BROWN, «A Dark-Age Crisis: Aspects of the Iconoclastic Controversy», *The English Historical Review* 88, vol. 346, January 1973,22-25.

είχε στοιχεία αγροτικής και περιοδεύουσας μορφής ζωής. Αυτές οι μορφές της δεν μπορούσαν να ελεγχθούν με αποτέλεσμα να είναι μια απειλή για την εξουσία»⁴⁷⁹.

Για αυτό το λόγο η κεντρική εξουσία είχε δημιουργήσει μια προπαγανδιστική πολιτική κατά των ασκητών και των μοναχών. Σε αυτήν τους ανέφερε ως «γόητες». Αυτή η πολιτική αποσκοπούσε στο να πείσει τον απλό λαό ότι δεν θα έπρεπε να λαμβάνει τη διδασκαλία τους ως κάτι το θέςφατο⁴⁸⁰.

Ο Κωνσταντίνος κατάφερε να επιτελέσει με επιτυχία τους στόχους που είχε θέσει, ξεκινώντας άμεσες διώξεις κατά των μοναχών διαπομπεύοντας τους στον Ιππόδρομο και αναγκάζοντας τους ως έσχατη εξευτελιστική λύση το γάμο ή την εξορία⁴⁸¹. Ο Θεοφάνης αναφέρει ότι ο Κωνσταντίνος δε δίστασε να πείσει το Κωνσταντίνο Β' να εγκαταλείψει τη μοναστική ζωή και να γίνει κληρικός⁴⁸². Ο ίδιος αναφέρει ότι δε δίστασε ακόμη και να διαπομπεύσει ηγετικές προσωπικότητες της αντίπαλης πλευράς. Ο Στέφανος Νέος εξορίστηκε, ανακρίθηκε, φυλακίστηκε, εξευτελίστηκε και κατόπιν πέθανε για τα ιδανικά του μοναχισμού που πίστευε. Στις 28 Νοεμβρίου (ή 20 Οκτωβρίου) του 765 ή 764⁴⁸³.

Η κατηγορία η οποία του απαγγέλθηκε ήταν η «καθοσίωση». Εκτός της καθοσίωσης, ο Στέφανος εικάζεται ότι εμπλέκεται και στο κίνημα των δεκαεννέα αρχόντων εναντίον του αυτοκράτορα με τις πιο ηγετικές προσωπικότητες του κινήματος να είναι ο λογοθέτης του δρόμου και ο Στρατήγιος δομέστικος των Εξκουβίτων. Ωστόσο, το κίνημα αποκαλύπτεται το 766 μετά το θάνατο του Στεφάνου κάτι το οποίο κάνει τους ερευνητές επιφυλακτικούς για το εάν ο αυτοκράτορας συνέδεσε το Στέφανο με το κίνημα ως ηθικό αυτουργό ή ως θρησκευτικό καθοδηγητή του⁴⁸⁴.

Ωστόσο, κάποια σημεία του Βίου του Στεφάνου⁴⁸⁵ κάνουν νύξη για συμμετοχή του στη συνωμοσία «*πρῶτον καὶ ἐξάϊρετον, ἀναθεματίζει σου τὴν μνήμην ὡς αἰρετικοῦ, Συρογενῆ τέ καί Βιτάλην σέ ἀποκαλῶν, καί βόθρους κατά σου ὀρύσσει ἐν τῷ ὄρει*

⁴⁷⁹ BROWN PETER, *A Dark-Age Crisis: Aspects of the Iconoclastic Controversy*, The English Historical Review, τεύχος 88, τόμος 346, January 1973, σελ 1-34

⁴⁸⁰ BROWN PETER, *A Dark-Age Crisis: Aspects of the Iconoclastic Controversy*, The English Historical Review, τεύχος 88, τόμος 346, January 1973, σελ 1-34, MELIORANSKY, *Νουθεσία γέροντος περί των αγίων εικόνων*, St. Petersburg 1901, 98-99.

⁴⁸¹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 438, 6-9.

⁴⁸² DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 437, 5-7, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 61.

⁴⁸³ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 438, 6-9.

⁴⁸⁴ AUZEPY, *La Vie d' Etienne le Jeune par Etienne le Diacre*, Variorum 1997, 156-157.

⁴⁸⁵ AUZEPY, *La Vie d' Etienne le Jeune par Etienne le Diacre*, Variorum 1997, 226-227.

καθήμενος»⁴⁸⁶ Ο Στέφανος, είχε αντιταχθεί επανειλημμένα στην πρόσκληση του αυτοκράτορα να δεσμευτεί στο ψήφισμα της Συνόδου της Ιέρειας.

Κατηγορήθηκε ως «πολλά νουθετοῦντα...πρός τόν μονήρη βίον καί καταφρονεῖν πείθοντα βασιλικῶν ἀξιομάτων και χρημάτων»⁴⁸⁷. Ο Κωνσταντίνος ήταν προβληματισμένος για τη στάση του μοναχού καθώς η μακρά εξορία και η φυλάκιση δεν μπορούσαν να αποτρέψουν τη δριμυία κριτική εναντίων των αυτοκρατορικών πεπραγμένων⁴⁸⁸.

Επιπρόσθετα ο Θεοφάνης φωτίζει μέσα από το κείμενο του και την υπόθεση της μοναχής Άννας από τη μονή του Αυξεντίου που κατά τον Κωνσταντίνο φέρεται να είχε σχέσεις με το Στέφανο Νέο⁴⁸⁹. Η Άννα βασανίστηκε για να ομολογήσει και έπειτα εκδιώχθηκε σε ένα μοναστήρι στη Βουλγαρία⁴⁹⁰. Η Άννα η οποία καταγόταν από μια οικογένεια ευγενών του βυζαντίου, αποφάσισε να γίνει μοναχή στη μονή της Τριχίναραίας. Αυτή της η απόφαση την οδήγησε ενάντια στην εξουσία του Κωνσταντίνου.

Για να μαρτυρήσει εναντίον του Στεφάνου, μαστιγώθηκε μέχρι θανάτου. Η δούλα της ορκίστηκε και μαρτύρησε εναντίον της. Παρ' όλο ότι ο νόμος απαγόρευε δούλος να μαρτυρήσει εναντίον του κυρίου του «Μήτε ὑπὲρ δεσπότου μήτε κατὰ δεσπότου δοῦλος ἢ ἀπελεύθερος μαρ τυρεῖτω»⁴⁹¹. Ο ίδιος ο Στέφανος⁴⁹² «διηγείται ότι χτύπησαν ανηλεώς στο πρόσωπο τον Πέτρο των Βλαχερνών παρουσία του βασιλέως».

Ο ηγούμενος του μοναστηριού της Μονάγριας, λέγεται ότι βρήκε τραγικό

⁴⁸⁶ AUZEPY, *La Vie d' Etienne le Jeune par Etienne le Diacre*, Variorum 1997, 226-227.

⁴⁸⁷ ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, Εικονομαχία και Δίκαιο Νομική Θεώρηση των Αγιολογικών Κειμένων, Αθήνα 2004,65, ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ, *Βυζαντινός κλήρος, και η κοινωνία των «σκοτεινών αιώνων»*, Αθήνα 1996,163-170 «Ο βυζαντινός κλήρος, υποστηρίζει ότι οι μοναχοί, οι όποιοι διώχθηκαν τήν εποχή εκείνη δέν ασχολήθηκαν τόσο μέ τήν οὐσία τῆς εικονομαχίας, δηλαδή, τή λατρεία τῶν εικόνων, ὅσο κυρίως μέ τήν υπεράσπιση τῶν ιδεωδῶν τοῦ μοναχισμοῦ, πού.....εἶχε ἄμεση σχέση μέ τήν ἀριστο κρατία... οι μονές της πρωτεύουσας λειτουργούσαν ως καταφύγια των «σωζομένων», ὅσων, δηλαδή, ορθοδόξων πλούσιων ευγενῶν είχαν διαφύγει εκεί εξαιτίας της εικονομαχικής μανίας».

⁴⁸⁸ AUZEPY, *La Vie d' Etienne le Jeune par Etienne le Diacre*, Variorum 1997, 250-252, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,432,16-21, LAMZA, *Βίος Γερμανού Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως*, BHG 697, Wurzberg 1975, 1-20.

⁴⁸⁹ AUZEPY, *La Vie d' Etienne le Jeune par Etienne le Diacre*, Variorum 1997, 156-157, BURGMAN, *Ecloga das Gesetbuch Leons III. und Konstantinos' V*, Frankfurt 1983,190-193.«κατηγορείται και για άλλο αδίκημα, για συνεύρεση με μοναχή «γυναίκα τινα πλανήσας τῶν ευγενῶν, ταύτην ἀπέκευρε καί προέξ του κάτω ἔχει μοναστήριον καί κατά νύκτα πρὸς αὐτόν ἐν τῷ βουνῷ ἀνέρχεται τα κανδούς καί ἐφαρμάτου ἔνεκα ἐπιμύξιας».

⁴⁹⁰ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,442,17-28, VITA STEPHANI IUNIORIS, BHG (1666), PG 100, 1105A-1108A, KAZHDAN-TALBOT, *Women and Iconoclasm, B.Z. 84 1991*, 391-408.

⁴⁹¹ ⁴⁹¹ AUZEPY, *La Vie d' Etienne le Jeune par Etienne le Diacre*, Variorum 1997, 170-172.

⁴⁹² ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, Εικονομαχία και Δίκαιο Νομική Θεώρηση των Αγιολογικών Κειμένων, Αθήνα 2004,78-79.

θάνατο αφού τοποθετήθηκε σε ένα σακί και βυθίστηκε στη θάλασσα διότι είχε αντιταχθεί στο να ποδοπατήσει μια εικόνα της Παναγίας⁴⁹³. Πανομοιότυπο θάνατο βρήκε και ο μοναχός Παύλος που βασανίστηκε μέχρι θανάτου στην Κρήτη επειδή δεν υπάκουσε στην εντολή του Θεοφάνη Λαρδότυρου να πατήσει μια εικόνα του Χριστού⁴⁹⁴.

Ο Θεοφάνης και ο Νικηφόρος⁴⁹⁵ κατέγραψαν άλλη μια βασανιστική πράξη του Κωνσταντίνου κατά των μοναχών στις 21 Αυγούστου του 765, όπου «ανάγκασε ένα πλήθος μοναχών να περπατήσουν χέρι χέρι στην αρένα του Ιπποδρόμου για να διασκεδάσουν το πλήθος και στο τέλος τα υποτιθέμενα ζευγάρια παντρεύτηκαν με το ζόρι. Απεκδύθηκαν τα σκούρα μοναχικά ρούχα τους και φόρεσαν λευκά»⁴⁹⁶.

Μια αντίστοιχη κατάσταση με αυτής της διαπόμπευσης στον Ιππόδρομο της Κωνσταντινούπολης, έλαβε χώρα και στο Θέμα των Θρακησίων όπου ο πιο πιστός στρατηγός του αυτοκράτορα σε θέματα πίστεως Μιχαήλ Λαχανοδράκων βασάνισε τους μοναχούς της διοικητικής του περιφέρειας. Τους ανάγκασε να απομακρύνουν τα σκούρα ενδύματα τους και να ντυθούν στα λευκά. Σε αντίθετη περίπτωση θα τυφλωνόταν και θα εξοριζόταν στην Κύπρο⁴⁹⁷.

Οι μοναχοί που δεν υπάκουσαν και εξορίστηκαν βρέθηκαν αργότερα υπό αραβική αιχμαλωσία. Το 772 ο Μιχαήλ Λαχανοδράκων με εντολή του Κωνσταντίνου κατέγραψε όλα τα κειμήλια των μοναστηριών της περιοχής του και μετέπειτα τα πούλησε όλα, στέλνοντας τα έσοδα στον Κωνσταντίνο⁴⁹⁸.

Επιπρόσθετα, οι μοναχοί για να σωθούν από την επιθετική πολιτική του Λαχανοδράκωντα έβαζαν φωτιά στις γενειάδες τους ώστε να καεί το πρόσωπο και το κεφάλι τους αλλοιώνοντας τα χαρακτηριστικά τους. Άλλους σκότωσε με το σπαθί ή

⁴⁹³ VITA STEPHANI IUNIORIS, BHG (1666), 1165D.

⁴⁹⁴ VITA STEPHANI IUNIORIS, BHG (1666), 1164B-D, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 63.

⁴⁹⁵ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 60-66.

⁴⁹⁶ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,437,25, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 83-84.

⁴⁹⁷ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,437,25, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople* (ed. MANGO, *Nikephoros, Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13, Ουάσιγκτον 1990, 83-84, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 65.

⁴⁹⁸ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,437,25, SPECK, *Kaiser Konsantin VI., Die Legitimation einer fremden und der Veruch einer eigenen Herrchaft. Quellenkritische Darstellung von 25 Jahren byzantinischer Geschichte nach dem ersten Ikonoklasmus*, München 1978, 228.

τύφλωσε και εξόρισε⁴⁹⁹. Η σφοδρότητα της πολιτικής του Μιχαήλ Λαχανοδράκωντα ήταν τόση εμφανής όπου στο Θέμα των Θρακησίων δεν έμεινε σχεδόν κανένας μοναχός καθώς είτε μετακινήθηκαν στην Ιταλία είτε εξορίστηκαν.

Όταν ο Κωνσταντίνος πληροφορήθηκε τις διώξεις που είχε κάνει ο Λαχανοδράκων, τον επαίνεσε⁵⁰⁰. Ο Θεοφάνης⁵⁰¹ αναφέρει επίσης σε μια από τις διηγήσεις του, «ότι τη Μεγάλη Παρασκευή ο Λαχανοδράκων προσέγγισε το μοναστήρι του Πελεκητή στον Ελλήσποντο και κακοποίησε ένα μεγάλο μέρος των μοναχών. Ενώ τους υπόλοιπους τους έσυρε στη Κωνσταντινούπολη όπου βασανίστηκαν».

Κατά τη διάρκεια αυτής της δράσης κάηκαν βιβλία μοναχών και γραπτά πατέρων, καθώς και λείψανα αγίων. Το πιο σημαντικό παράδειγμα βεβήλωσης ιερών λειψάνων αποτέλεσαν τα λείψανα της Αγίας Ευφημίας, τα οποία πετάχτηκαν στο Βόσπορο⁵⁰². Ακολουθώντας μια σκληρή πολιτική κατά των λειψάνων ζήτησε επίσης να μην χρησιμοποιούνται λείψανα στα θεμέλια των εκκλησιών και απομάκρυνε όλα τα ιερά κειμήλια. Στόλισε τις εκκλησίες και τους χώρους λατρείας με διάφορους πίνακες δέντρων, πουλιών, ζώων, ιπποδρομιών, σκηνές κυνηγιών, θεατρικές σκηνές⁵⁰³.

Στο Vita Stephani iunioris, αναφέρεται ακόμη μια περίπτωση με ένα ιερό λείψανο. Ένα κρανίο όπου οι πιστοί πίνοντας νερό θεραπευόταν από τις ασθένειές τους. Όταν έλαβε γνώση του θέματος, ο Κωνσταντίνος το λείψανο το μετέφερε στην Κωνσταντινούπολη στη μονή Διός για να διασωθεί από τη σφοδρή αντιμοναχική πολιτική του αυτοκράτορα⁵⁰⁴.

Σκληρή πολιτική κατά του μοναχισμού άσκησε επίσης και ο στρατηγός του Θέματος των Ανατολικών Μιχαήλ Μελισσηνός και ο στρατηγός του Θέματος Βουκελαρίου Μάνης⁵⁰⁵.

⁴⁹⁹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,438,1-4.

⁵⁰⁰ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 60, « Σε σένα βρήκα έναν άντρα με τέτοια καρδιά. Εκπληρώνεις όλες τις επιθυμίες μου».

⁵⁰¹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 66, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,445,28.

⁵⁰² DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,439,24-27, VITA STEPHANI IUNIORIS, BHG (1666), 1169C-D, ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ, *Η Αγία Εύφημία στις σχέσεις παπών και αυτοκρατόρων*, ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ,7, 61-63, TREADGOLD, *The Byzantine, Revival. 780-842*, California 1988, 95-105.

⁵⁰³ MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησης και ανατροπή, Αντίρρησης Γ'*, PG 100, Paris 1857-1886, 4, 341D, WORTLEY, *Iconoclasm and Leipsanoclasm: Leo III, Constantine V and the Relics*, BYZ. FORSCH. (1982), 8, 277.

⁵⁰⁴ VITA STEPHANI IUNIORIS, BHG (1666), 1169C-D, DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,439,27,440,11.

⁵⁰⁵ ΛΟΥΓΓΗΣ, *Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια των Λεγόμενων «ΣΚΟΤΕΙΝΩΝ ΑΙΩΝΩΝ» (602-867)*,48-50.

Στο συναξάριο της Κωνσταντινούπολης⁵⁰⁶ από το 10 αι., περιγράφεται άλλη μια σφοδρή επίθεση κατά των μοναχών και πιο συγκεκριμένα κατά της μονής Μαντινέων της Μικράς Ασίας, η οποία αποψιλώθηκε από τους μοναχούς. Η ηγουμένη της μονής Ανθούσα βασανίστηκε καθώς ήταν υπέρμαχη των εικόνων⁵⁰⁷.

Τα μοναστήρια με τη σειρά τους μετατράπηκαν με το νόμο του Κωνσταντίνου περί «Κοινώσεων» σε οπλοστάσια, αποθήκες κοπράνων, κοινόβια, κοσμικά κτήρια, στρατώνες, λουτρά και γενικότερα βεβηλώθηκε η ιερότητα των χώρων⁵⁰⁸. Μέσα στο σύνολο των θηριωδιών του Κωνσταντίνου κατά των μοναχών συγκαταλέγεται και η βαρβαρότητα του ενάντια στην Αγία Ευφημία, της οποίας τα λείψανα της πετάχτηκαν στο νερό. Βέβαια αυτή η πληροφορία αμφισβητείται από πολλούς ερευνητές⁵⁰⁹.

Ο J.Wortley⁵¹⁰ θεωρεί «ότι η ιστορία της καταστροφής των λειψάνων και η ανεύρεση τους ήταν καθαρά εφεύρεση του συγγραφέα του αγιολογικού κειμένου Κωνσταντίνου Τίου ο οποίος θέλοντας να ερμηνεύσει την ανακατασκευή του «μαρτυρίου» και την ανεύρεση των λειψάνων δημιούργησε την εικόνα του αυτοκράτορος-κυνηγού λειψάνων»⁵¹¹.

Ο J. Wortley⁵¹² δεν θεωρεί τον Κωνσταντίνο ως έναν διώκτη των λειψάνων των αγίων και καταλήγει ότι ο ίδιος «είναι της άποψης ότι δεν υπάρχει κάποια επιβεβαιωμένη άποψη ότι ο Λέων και ο Κωνσταντίνος βεβήλωσαν λείψανα αγίων οπότε δεν μπορεί να εξαχθεί κάποιο συμπέρασμα με ακρίβεια»⁵¹³.

⁵⁰⁶ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 65-66.

⁵⁰⁷ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 66, DELEHA YE, *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi adiectis synaxariis selectis opera et studio*, Brussel 1902, 850,10.

⁵⁰⁸ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,667, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 60.

⁵⁰⁹ DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmische Reiches von 565-1453*, Berlin 1924,333-335.

⁵¹⁰ WORTLEY, *Iconoclasm and Leipsanoclasm: Leo III, Constantine V and the Relics*, Byzantinische Forschungen(1982), 8, 265-266.

⁵¹¹ WORTLEY, *Iconoclasm and Leipsanoclasm: Leo III, Constantine V and the Relics*, Byzantinische Forschungen(1982), 8, 253-279, ΗΛΙΑΔΗ, *Εικονομαχία και αντιμοναχική στροφή (Κων/νος Ε')*, Τρίκαλα 2003, 75-78.

⁵¹² WORTLEY, *Iconoclasm and Leipsanoclasm: Leo III, Constantine V and the Relics*, Byzantinische Forschungen(1982), 8, 267.

⁵¹³ WORTLEY, *Iconoclasm and Leipsanoclasm: Leo III, Constantine V and the Relics*, Byzantinische Forschungen(1982), 8, 253-279 «is of the opinion that this was for the simple reason that there was not a single well- authenticated case of either Leo or Constantine ever having set his hand against the relics; and since it is impossible to know what was going on in their heads, that is probably all that can be said of the matter» , ΗΛΙΑΔΗ, *Εικονομαχία και αντιμοναχική στροφή (Κων/νος Ε')*, Τρίκαλα 2003, 75-78.

Ο Κωνσταντίνος στα πλαίσια των εκκαθαρίσεων που έκανε όλη αυτή την περίοδο, προσπάθησε να εντάξει και διαφόρους αντιπάλους του οι οποίοι αποτελούσαν τροχοπέδη για εκείνον. Μια από αυτές τις υποθέσεις άπτεται στην κόντρα που είχε αναπτυχθεί με τον ίδιο και τους Βένετους. Η άρχουσα τάξη του δήμου των Βένετων θεωρούσε τους Ισαύρους βασιλείς ικανούς για την κατάληψη μιας τέτοια θέσης.

Αποκορύφωμα της εναντίωσης τους αποτέλεσε η μη παροχή βοήθειας στην κατασκευή ενός μέρους του τοίχους της Κωνσταντινούπολης το οποίο αποτελούσε ένα βασικό μέρος εποπτείας των δήμων της πρωτεύουσας⁵¹⁴.

Για αυτό το λόγο, ο Κωνσταντίνος προσπάθησε να εντάξει τις εκκαθαρίσεις των αντιπάλων του στο ευρύτερο πλαίσιο της εικονομαχικής έριδας. Βασισμένος στις αποφάσεις της συνόδου ο Κωνσταντίνος κατάφερε να απομακρύνει όλους τους αντιπάλους της δυναστείας έχοντας ως όπλο έναν καθαρά δομημένο λόγο του οποίου η εγκυρότητα δεν θα μπορούσε να αμφισβητηθεί. Έτσι απομάκρυνε από καίρια πόστα την ηγεσία των Βενετών⁵¹⁵ με πρόσχημα τις εικονομαχικές διαφορές που είχαν προκύψει. Με αυτό τον τρόπο ενισχύθηκε η Ισαυρική δυναστεία η οποία προσπαθούσε να χαράξει το δικό της μονοπάτι στην Ιστορία.

Ο Κωνσταντίνος Ε' ως γνήσιος εκφραστής της δυναστείας των στρατηγών αυτοκρατόρων θέλησε να ενισχύσει τη θέση τους στην αυτοκρατορία. Για αυτό το λόγο έχει αναφερθεί από πολλούς μελετητές ότι η εικονομαχία καθώς και η διάθεση του Κωνσταντίνου να πολεμήσει τη λατρεία των εικόνων δεν ήταν τίποτε άλλο παρά μια διαπάλη ανάμεσα σε δύο τάξεις (στρατηγοί βασιλείς-Ορθόδοξοι μοναχοί).⁵¹⁶

Επιπροσθέτως, ο Κωνσταντίνος είχε εκφράσει και τις αντιρρήσεις του σχετικά με το όνομα της Παναγίας ως «Θεοτόκου». Ο Χριστός ο οποίος γεννήθηκε από τη Μαρία δεν μπορεί να ονομαστεί Υιός του Θεού αλλά πρέπει να θεωρηθεί ως απλός άνθρωπος. Διότι η Μαρία που γέννησε το Χριστό όπως η μητέρα του (Μαρία) γέννησε εκείνον.

Αρά η λέξη «Θεοτόκος» είναι για τον Κωνσταντίνο λανθασμένη και έτσι θα πρέπει να ονομάζεται ως «Χριστοτόκος»⁵¹⁷. Ο Θεοφάνης⁵¹⁸ δίνει άλλη μια γλαφυρή περιγραφή σχετικά με την άποψη του Κωνσταντίνου για τη Μαρία Μαγδαληνή. «Σε

⁵¹⁴ BRUBAKER, HALDON, *Byzantium in the Iconoclasm Era, c. 680-850: A History Reprint Edition*, Cambridge 2005, 95-98.

⁵¹⁵ KAZHDAN, *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Νέα Υόρκη- Οξφόρδη 1991,3, 1423.

⁵¹⁶ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Εικονομαχία και κοινωνία*. Κατερίνη 2002, 249-250.

⁵¹⁷ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,415,26-29, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 70.

⁵¹⁸ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,415,33-37.

μια ομιλία του πήρε ένα πορτοφόλι γεμάτο χρυσό στο χέρι, το έδειξε σε όλους και ρώτησε «Τι αξίζει αυτό το πορτοφόλι»; Η απάντηση των παρευρισκόμενων ήταν «αξίζει πολλά». Τότε το άδειασε το πορτοφόλι και ρώτησε εκ νέου «τόρα τι αξίζει»; Οι παρευρισκόμενοι απάντησαν «Τίποτα». Έτσι κατέληξε στο συμπέρασμα πως και η Μαρία δεν θα έπρεπε να μνημονεύεται ως «Θεοτόκος» διότι αποτέλεσε μόνο το μέσο για την Θεϊκή παρουσία και τίποτε άλλο»⁵¹⁹.

Αυτή τη η άποψη είχε εκφραστεί με την απαγόρευση της μνείας της Μαρίας Μαγδαληνής στα διάφορα εκκλησιαστικά μυστήρια. Ο Α. Lombard⁵²⁰ αναφέρει πως «ο Κωνσταντίνος τιμωρούσε όποιον πιστό άκουγε να αναφέρεται στο όνομα της Παναγίας «Παναγία βοήθεια»»⁵²¹. Επίσης στα κείμενα *Adversus Constantinum Caballinum* και στο *Vita Stephani iunioris*, ο Κωνσταντίνος αφαίρεσε τους όρους Άγιος και Παναγία.

Επομένως εάν κάποιος που ζούσε στους «Αγίους Αποστόλους» για να προσδιορίσει το τόπο κατοικίας του, θα έπρεπε να αναφέρει ότι ζει στους Αποστόλους αποφεύγοντας τη λέξη Αγίους «μή λέγε σθαι Άγιον, αλλά εις τούς Άποστόλους, εις τούς Τεσσαράκοντα, εις Θεόδωρον, εις Γεώργιον, και τά τοιαῦτα· τά δέ τούτων λείψανα πάντη έξουδίνωσεν, και εις ουδέν έλογίζετο, και άπλως ειπεῖν, σχήματι μέν χριστιανίζων, παραπλησίως δέ Ιουδαίζων ἦν τῷ φρονήματι. Ἦν γάρ Χριστός έξελέξατο και ἡρετήσατο....., τήν υπερένδοξον αὐτοῦ λέγων μητέρα.....και ταύτης τό σεβάσμιον ὄνομα κατά πολλούς τούς τρόπους έσπούδαζεν έξεῶσαι τῆς Έκκλησίας· τας δέ πρεσβείας αὐτῆς, δι' ἃς ὁ κόσμος συνίσταται, ου δέ ὀνομάζεσθαι ἤθελεν, λέγων μή δύνασθαι βοηθεῖν τινι αὐτήν»⁵²².

Αφαίρεσε επίσης τους Σταυρούς από διάφορα μέρη της πόλης ώστε να αποτραπεί η μνεία στους Αγίους, ως μια δεισδιαιμονική συνήθεια. Επίσης στο χρονικό των *Bruxellense* τον 11 αι.⁵²³, αναφέρεται ότι στα εκκλησιαστικά μυστήρια όπως της Πεντηκοστής και του Μεγάλου Σαββάτου προσπάθησε να εντάξει κοινωνικούς ύμνους

⁵¹⁹ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,415,26-29, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 70.

⁵²⁰ LOMBARD, *Études D'Histoire Byzantine: Constantin V, Empereur des Romains (740-775)*, Theologische Literaturzeitung (1904), vol 29, 120-122.

⁵²¹ LOMBARD, *Études D'Histoire Byzantine: Constantin V, Empereur des Romains (740-775)*, Theologische Literaturzeitung (1904), vol 29, 117-118.

⁵²² DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883,439,19-21, MIGNE., *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησις και άνατροπή, Αντίρρησις Γ'*, Paris 1857-1886,4, 341D, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 71.

⁵²³ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 70.

ώστε να περιορίσει τη μνεία στους Αγίους⁵²⁴.

Εκφραστές των δυο παρατάξεων αυτή την περίοδο ήταν από τη μια ο Κωνσταντίνος Ε' και από την άλλη ο Ιωάννης Δαμασκηνός⁵²⁵. Ο Κωνσταντίνος ως ο κύριος εκφραστής της δυναστείας των στρατηγών αυτοκρατόρων προσπαθώντας να περιορίσει την ισχύ του Ορθόδοξου κλήρου (αντικληρικό πνεύμα) και των μοναχών επιτέθηκε στις εικόνες οι οποίες αποτέλεσαν το σύμβολο της αντίστασης των εικονολατρών⁵²⁶.

Επομένως, ο αυτοκράτορας μέσω της ανάδειξης του δογματικού κύρους κατά της δίωξης των εικόνων είχε ως απώτερο σκοπό τον περιορισμό της δύναμης του κλήρου καθώς και της υπερβολικής λατρείας του Σταυρού και του Χριστού που παρατηρούνταν στην Καππαδοκία, Ισαυρία και σχεδόν σε ολόκληρη την αυτοκρατορία τον 8^ο αι.⁵²⁷. Σύμφωνα με τον Τ. Λουγγή⁵²⁸ «ο Κωνσταντίνος έχοντας ως βάση το δογματικό κύρος κατά των εικόνων προχωρά και αναβαθμίζει σε ταξικό ζήτημα το αντικληρικό, αντιμοναχικό μένος της εποχής. Αυτό το γεγονός αποτέλεσε κομβικό σημείο ώστε τα στρατιωτικά θέματα της ανατολής και οι στρατηγοί τους να αναβαθμιστούν σε σύμβολα λαϊκής απήχησης «καλός στρατός» έναντι του πλούσιου «κακού κλήρου», ο οποίος έδειχνε σημάδια εκφραλισμού»⁵²⁹.

Ο Κωνσταντίνος σύμφωνα με τη Ε. Γ. Αρβελέρ⁵³⁰ «βασιζόμενος σε όσα λέχθηκαν περί νομιμοφάνειας της συνόδου του 754, κατάφερε να χρησιμοποιήσει τις αποφάσεις της συνόδου με τέτοιο τρόπο ώστε η εικονομαχία να αποτελέσει ένα φαινόμενο εθνικισμού το οποίο είχε στόχο να λειτουργήσει ως ανάχωμα στην ανάπτυξη του Ιερού πολέμου».

Γι' αυτό το λόγο, όταν αναφερόμαστε στον όρο εθνικισμός στο Βυζάντιο μιλάμε για την καλλιέργεια εθνικής συνείδησης και πιο συγκεκριμένα αναφερόμαστε

⁵²⁴ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 72.

⁵²⁵ KOTTER, *Die Schriften Des Johannes Von Damaskos, II*, New York 1973, 31, (9: 19).

⁵²⁶ BECK, *Η Βυζαντινή χιλιετία*, Αθήνα 1990, 323-325.

⁵²⁷ ΛΑΟΥΔΡΑΣ, *Ο Άγιος Ανδρέας εν τη κρίσει και η Κρήτη επί εικονομαχίας*, επ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ, *Κρητικά Χρονικά : Κείμενα και Μελέται Κρητικής Ιστορίας*, Κρήτη 1951, 5, 1, 38-40.

⁵²⁸ ΛΟΥΓΓΗΣ, *Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια λεγόμενων σκοτεινών αιώνων*, BYZANTINA ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ 6, Αθήνα 1985, 178.

⁵²⁹ ΛΟΥΓΓΗΣ, *Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια λεγόμενων σκοτεινών αιώνων*, BYZANTINA ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ 6, Αθήνα 1985, 179-180, MANGO, *Βυζάντιο η Αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης*, Αθήνα 1990, 138-139.

⁵³⁰ ΑΡΒΕΛΕΡ-ΓΛΥΚΑΤΖΗ, *Η Πολιτική Ιδεολογία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*, Αθήνα 2018, 45-48.

στη χριστιανική συνείδηση⁵³¹. Ο Κωνσταντίνος προσπάθησε μέσα από τον Εθνικισμό να καλλιεργήσει στην κοινωνία τη συνείδηση ότι το πρόσωπο του αυτοκράτορα θα είναι πλέον ο συνδετικός κρίκος της κοινωνίας και όχι η χριστιανική συνείδηση⁵³².

Μια ακόμη άποψη που επικράτησε σχετικά με την επίθεση του Κωνσταντίνου κατά του μοναχισμού ήταν ότι η κατάργηση της λατρείας των εικόνων θα βοηθούσε στην ομογενοποίηση των διαφόρων θρησκευτικών καταβολών της αυτοκρατορίας. Θα μπορούσαν οι Ίσαυροι να εντάξουν με ομαλότερο τρόπο στους κόλπους της αυτοκρατορίας Ιουδαίους, Μουσουλμάνους και Χριστιανούς υπηκόους⁵³³.

Σε αυτό το κεφάλαιο όλες οι ιστορικές αναφορές είναι μια αλήθεια η οποία έχει αναμιχθεί με το μύθο. Σε ποιο βαθμό αυτές οι αναφορές βασίζονται σε γεγονότα ή αν πρόκειται για καθαρή «ευσεβή εφεύρεση» είναι αβέβαιο να αποτυπωθεί.

⁵³¹ΑΡΒΕΛΕΡ-ΓΛΥΚΑΤΖΗ, *Η Πολιτική Ιδεολογία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*, Αθήνα 2018, 35-50, OSTROGIRSKY, *Über die vermeintliche Reformtätigkeit der Isawrer*, BYZANTINISCHE ZEITSCHRIFT 30, 1929-1930, 394-395.

⁵³²ΚΟΛΙΑ-ΔΕΡΜΙΤΖΑΚΗ, *Ο Βυζαντινός Ιερός πόλεμος, Η έννοια και η προβολή του θρησκευτικού πολέμου στο Βυζάντιο*, Ιωάννινα 1989, 37 «Ο Ιερός πόλεμος είναι ο θάνατος για τη θρησκεία, ο οποίος αποτελεί αξία θείας ανταμοιβής».

⁵³³VASSILIEV, *Historie de l' Empire byzantine*, Paris 1932, 1, 334-335.

4.10.Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ε΄

Σύμφωνα με το Θεοφάνη και λατινικές πηγές⁵³⁴ ο Κωνσταντίνος έπασχε από λέπρα που ήταν η βασική ασθένεια που μάστιζε το Βυζάντιο εκείνη την εποχή⁵³⁵. Πιο συγκεκριμένα, η λέπρα ήταν μια διαδεδομένη ασθένεια στο στρατό που μετακινούνταν από περιοχή σε περιοχή και ονομαζόταν «ερή ασθένεια»⁵³⁶.

Ο Κωνσταντίνος εξαιτίας της λέπρας σύμφωνα με τον P. Speck⁵³⁷ «εμφάνιζε συμπτώματα έλκους με αποτέλεσμα να πονά ανυπόφορα». Επίσης από αυτές τις επιπλοκές προς το τέλος της ζωής του αντιμετώπιζε και τα φαινόμενο της γάγγραινας με μέλη του σώματος του να έχουν σαπίσει⁵³⁸. Η κατάληξη του, με βάση τη κλινική του εικόνα θα μπορούσε κάλλιστα να είχε πραγματοποιηθεί από ένα συνδυασμό επιπλοκών⁵³⁹.

Μια μόλυνση η οποία θα μπορούσε να του προκαλέσει υψηλό πυρετό σε συνδυασμό με το πεσμένο ανοσοποιητικό σύστημα (εξαιτίας λέπρας) οδήγησε τον αυτοκράτορα στο θάνατο⁵⁴⁰. Εν κατακλείδι τα αίτια του θανάτου του δεν εξακριβώθηκαν από κάποιες συγκεκριμένες μαρτυρίες ή πηγές. Αυτό οδήγησε τις υποθέσεις για τα αίτια του θανάτου του να αποτελούν προϊόντα εικασιών που με βάση την αλληλουχία των εξελίξεων της υγείας του Κωνσταντίνου, θα μπορούσαν δυνητικά και επαγωγικά να ισχύουν.

⁵³⁴ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 399, 108.

⁵³⁵ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 399, 101-105.

⁵³⁶ DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, Λειψία 1883, 399, 106-107.

⁵³⁷ SPECK, *Das geteilte Dossier. Beobachtungen zu den Nachrichten über die Regierung des Kaisers Herakleios und die seiner Sohne bei Theophanes und Nikephoros*, ΠΟΙΚΙΛΑ BYZANTINA, 9, Bonn 1988, 320.

⁵³⁸ SPECK, *Das geteilte Dossier. Beobachtungen zu den Nachrichten über die Regierung des Kaisers Herakleios und die seiner Sohne bei Theophanes und Nikephoros*, ΠΟΙΚΙΛΑ BYZANTINA, 9, Bonn 1988, 321-323.

⁵³⁹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 52.

⁵⁴⁰ MIGNE, *Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησης και άνατροπή. Αντίρρησης Γ΄*, PG 100, Paris 1857-1886, 504-506D, ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 18.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο Κωνσταντίνος Ε' αποτέλεσε μια από τις πιο διαφορούμενες προσωπικότητες στην πορεία ολόκληρης της βυζαντινής χιλιετηρίδας. Μέσα από τα κείμενα των συγγραφέων της περιόδου, εξάγονται κάποια συμπεράσματα για τη φυσιογνωμία του Κωνσταντίνου ως ανθρώπου και ηγέτη.

Μέσα από το έργο του ο Θεοφάνης, τηρεί μια άμεση και άκαμπτη στάση έναντι του εικονομάχου αυτοκράτορα και των πεπραγμένων της βασιλείας του, χωρίς να διστάζει σε αρκετά σημεία να εναντιωθεί απέναντι του και να τον χαρακτηρίσει με διάφορα επίθετα. Η αρνητικότητα αυτή υποδεικνύεται αλλά και επιδεικνύεται από πλήθος αρνητικών χαρακτηρισμών που αποδίδονται στον Κωνσταντίνο. Διαφαίνεται ο δεσποτισμός και η σκληρότητά του έναντι στο θέμα των εικόνων και η βαρβαρότητα με την οποία περιέβαλε στους υπερασπιστές των εικόνων.

Σχετικά με την εξωτερική του πολιτική ο Θεοφάνης θεωρεί ότι έδωσε ιδιαίτερη βάση στην υπεράσπιση του ανατολικού μέρους της αυτοκρατορίας παγώνοντας τη βοήθεια προς τη δυτική πλευρά της αυτοκρατορίας η οποία και εξαφανίστηκε από τη σφαίρα επιρροής του προς το τέλος της αυτοκρατορικής του πορείας. Αυτή η αποκοπή είχε ως αποτέλεσμα για το δυτικό κομμάτι της αυτοκρατορίας να αρχίσει μια νέα ιστορική διαδρομή με ηγέτη τον Πάπα. (Κάποιοι μελετητές υποστηρίζουν ότι εάν δεν πέθαινε το 775 θα είχε οργανώσει μια εκστρατεία ανακατάληψης διαφόρων περιοχών της Ιταλίας που είχαν απολεσθεί).

Είναι αδιαμφισβήτητη η τεράστια συμβολή του υπέρ της διατήρησης των ανατολικών συνόρων. Καθώς κράτησε απομακρυσμένους από τα σύνορα της αυτοκρατορίας τους Άραβες, οι οποίοι αποτελούσαν το βασικότερο εχθρό μέχρι εκείνη την περίοδο. Από την άλλη προσπάθησε να παγώσει με διάφορους τρόπους το Βουλγαρικό κίνδυνο ο οποίος ξεπηδούσε ανά τακτά χρονικά διάστημα και εκχριστιάνισε ένα μέρος των Σλάβων προσηλυτίζοντας τους στο Βυζαντινό άρμα επιρροής.

Στην περίπτωση του Νικηφόρου, τηρείται επίσης αρνητική στάση έναντι του Κωνσταντίνου, αλλά προσπαθεί ο ίδιος μέσα από το κείμενο του να διατηρήσει μια πιο μετριοπαθή στάση. Ωστόσο σε διάφορες φάσεις εκδηλώνει και την εναντίωση του για την επιθετική συμπεριφορά του αυτοκράτορα έναντι των μοναχών. Σύμφωνα με το Νικηφόρο, από τη νεαρή του ηλικία μεγάλωσε σε ένα περιβάλλον το οποίο ήταν εμποτισμένο με αρνητική στάση απέναντι στις εικόνες. Επίσης υπάρχει αμφιβολία για

τα διοικητικά και στρατιωτικά του ταλέντα με τα οποία προήγαγε τη βυζαντινή αυτοκρατορία την περίοδο της διακυβέρνησης του.

Σύμφωνα με το Θεοφάνη και το Νικηφόρο, οργανώθηκε από τον ίδιο μια οικουμενική σύνοδος η οποία ονομάστηκε «ακέφαλη» επειδή έλειψε η στήριξη του συνόλου των μεγαλύτερων Πατριαρχείων. Ωστόσο, η συμβολή αυτής της συνόδου ήταν καταλυτική, καθώς του προσέφερε τη νομιμοφάνεια που χρειαζόταν για το κοινό της αυτοκρατορίας το οποίο ήταν αρκετά θρησκόληπτο και θα δεχόταν αλόγιστα οποιαδήποτε απόφαση μιας συνόδου.

Με αυτό το πρόσχημα γίνεται αντιληπτό ότι μπόρεσε να προβεί στις αποτρόπαιες πράξεις του κατά των εικόνων και των υπερασπιστών τους, οι οποίοι δέχθηκαν έναν ανηλεή πόλεμο. Αυτός ο αγώνας κατά των μοναχών οδήγησε ένα μεγάλο μέρος αυτής της κοινωνικής ομάδας είτε σε θανάτωση είτε σε μετεγκατάσταση προς την Ιταλία η οποία δέχθηκε ένα μεγάλο κύμα μοναχών εκείνη τη περίοδο.

Και για τους δυο ο Κωνσταντίνος αποτέλεσε έναν σημαντικό εχθρό και έναν ανηλεή διώκτη των εικόνων, καθώς δε δέχτηκε τις ιδέες υπέρ της πίστης του αληθινού θεού. Μετά την ήττα του εικονομαχικού κινήματος, οι εικονολάτρες κατέστρεψαν τις θεολογικές πραγματείες του Κωνσταντίνου και διαφόρων θεωρητικών της Εικονομαχίας ώστε να περάσει στη λήθη αυτή η περίοδος. Επιπρόσθετα περί το 12 αι. άρχισε μια προσπάθεια δυσφήμισης και σπύλωσης του ονόματος και της πορείας του. Ο Κωνσταντίνος αποτυπώθηκε στην πορεία της ιστορίας με το ψευδώνυμο «Κοπρώνυμος» το οποίο αποτέλεσε ένα αρνητικό σημάδι για εκείνον μέχρι και σήμερα.

Σύμφωνα με το Θεοφάνη και το Νικηφόρο, αποτέλεσε το θεωρητικό πυρήνα της εικονομαχίας προσπαθώντας να αποδημήσει τη λατρεία του πρωτοτύπου. Ωστόσο, οι θεολογικές τοποθετήσεις του, μέσα από τη σύγχρονη έρευνα και τη σύνθεση των πιθανών απόψεων, φανερώνουν κάποια κενά στη θεολογική ερμηνεία του προτύπου μέσα από την ερμηνεία του μονοφυσιτισμού.

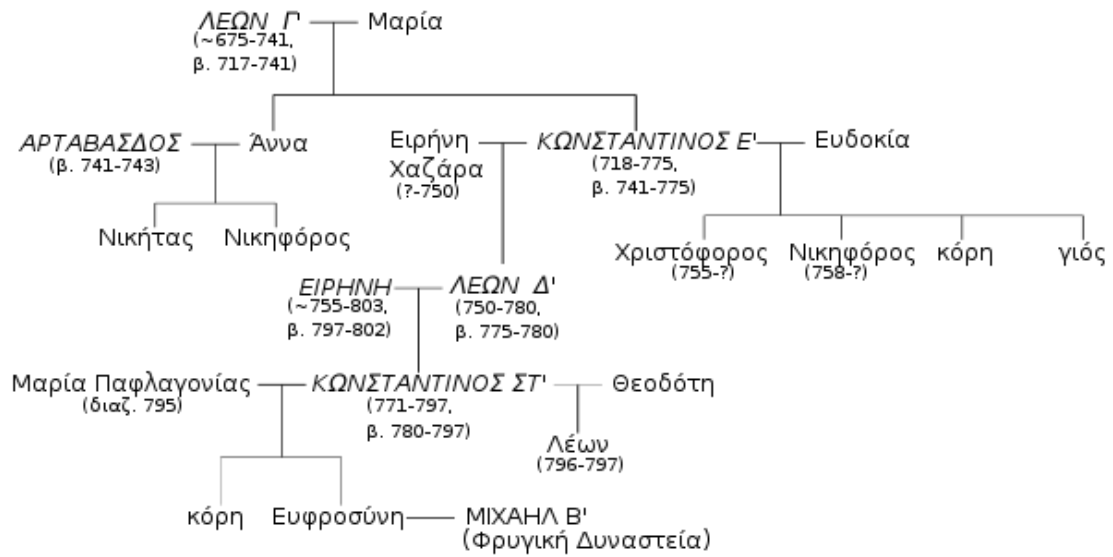
Ο απολογισμός της αυτοκρατορικής διακυβέρνησης του Κωνσταντίνου ήταν διττός καθώς κατάφερε και προσέδωσε μια σταθερότητα στην αυτοκρατορία μέσα από τους τομείς της άμυνας, της οικονομίας, της κοινωνίας ωστόσο πυροδότησε τεράστιες αντιδράσεις με την επίθεση του κατά των εικόνων που ήταν μια ενέργεια η οποία μονοπώλησε την αυτοκρατορική του θητεία από ένα σημείο της ιστορίας και εντεύθεν. Ο ίδιος και το έργο του έχει διχάσει την επιστημονική κοινότητα καθώς μια μερίδα τον

θέλει να είναι ένας ορθολογιστής και θρησκευτικός μεταρρυθμιστής ενώ μια άλλη μερίδα θεωρεί ότι μεροληπτεί κατά των εικόνων και πολέμα για αυτό.

Όπως όλες οι διακυβερνήσεις είχε τις επιτυχίες καθώς και τις αποτυχίες τους. Αυτές ωστόσο οι αποτυχίες που καταγράφηκαν στα προαναφερθέντα κεφάλαια της εργασίας, ήταν η θρυαλλίδα που πυροδότησε το φυτίλι ώστε να αμαυρωθεί η συνολική παρουσία της διακυβέρνησης του.

Η απώλεια του αποτέλεσε ένα σημαντικό γεγονός για μια πληθώρα κοινωνικών στρωμάτων στην αυτοκρατορία καθώς στρατιώτες, ανώτεροι κληρικοί, εκπρόσωποι της πνευματικής ελίτ θρήνησαν για την απώλεια του. Ενώ μοναχοί και άλλοι υπερασπιστές των εικόνων ανακουφίστηκαν από την απαλλαγή του δαιμονίου που μάστιξε επί 34 χρόνια την αυτοκρατορία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

541

⁵⁴¹ ROCHOW, *Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*, Frankfurt 1994, 30.

542

543

⁵⁴² Map of the Byzantine Empire in 717 AD. Wikipedia, [Byzantine Empire under the Isaurian dynasty - Wikipedia](#).

⁵⁴³ Kabala, Trabling the old laws, *Dumbarton Oaks Papers* (2022), Vol 76, 97.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ:

- ❖ ΖΩΝΑΡΑΣ., Επιτομή
ΖΩΝΑΡΑΣ Ι., «Επιτομή Ιστοριών», ed. Buttnerwobst, C.S.H.B. 49,3, Bonn 1897.
- ❖ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ., *Περί εικόνων*
ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ Ι., «Περί εικόνων», PG 94, Paris 1857-1886, 1232A-1420B.
- ❖ ΑΥΖΕΡΥ., *La Vie d' Etienne le Jeune*
ΑΥΖΕΡΥ Μ.Φ., «*La Vie d' Etienne le Jeune par Etienne le Diacre*», Variorum 1997, 213-214.
- ❖ Constantino Porfirogenito, *De thematibus*
Constantino Porfirogenito, *De thematibus*, ed Pertusi A., Citta del Vaticano 1952, 91, II 6, 33-36.

- ❖ DE BOOR., *Nicephori*
DE BOOR., «*Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani, opuscula historica*», Λειψία 1880,70,19.
- ❖ DE BOOR, Theophanis Chronographia
DE BOOR C., «*Theophanis Chronographia*», τόμ. 1-2, Λειψία 1883,8-15,23-24.
- ❖ DE BOOR, Ignatii Diaconi Vita Nicephori
DE BOOR C., *archiepiscopi Constantinopolitani opuscula historica*, De Boor C., (ed.), Accedit Ignatii Diaconi vita Nicephori, Leipzig 1880,138-217.
- ❖ LAMZA L., *Βίος Γερμανού*
LAMZA., «*Βίος Γερμανού Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως*», BHG 697, Wurzburg 1975, 1-20.
- ❖ MELIORANSKY., *Νουθεσία*
MELIORANSKY M., «*Νουθεσία γέροντος περί των αγίων εικόνων*», St. Petersburg 1901, 98-99.
- ❖ MINGE, Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως
MINGE J. P., «*Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Αντίρρησης και ανατροπή, Αντίρρησης Γ΄*», PG 100, Paris 1857-1886,
- ❖ MINGE., *Ιωάννου τοῦ Δαμασκηνού*
MINGE J. P., «*Ιωάννου τοῦ Δαμασκηνού, Ἐπιστολή Ἰωάννου Ἱεροσολύμων ἀρχιεπισκόπου, τῆς αὐτῆς ἀγίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν πόλεως, πεμφθεῖσα Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ τῷ Καβαλίνῳ περὶ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκονῶν*», PG 15, Paris 1857-1886, 306D.
- ❖ MINGE., *Ιωάννου τοῦ Δαμασκηνού*
MINGE., «*Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου ἡγουμένου μονῆς τῶν Στουδίου συγγραφεὶς παρὰ Μιχαὴλ μοναχοῦ*», PG 99, Paris 1857-1886, 1305CD.
- ❖ Theosteriktos., *Vita des Niketas*

Theosteriktos., «*Vita des Niketas von Medikion*», BHG 1341, AASS APRILIS I, App. XVIII-XXVIII.

❖ *Vita Stephani iunioris*

Vita Stephani iunioris, PG 100, Paris 1886, 1069-1186.

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

❖ ALEXANDER, The Patriarch Nicephorus

ALEXANDER P., «*The Patriarch Nicephorus of Constantinople. Ecclesiastical Policy and Image Worship in The Byzantine Church*», Oxford 1958,58-59,61-64,70-79,157-163,166-170,182-192.

❖ ANAGNOSTOPOULOS., *Aristotle*

ANAGNOSTOPOULOS T., «*Aristotle and Byzantine Iconoclasm*», *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 53 (2013) 763–790.

❖ ANTONIADIS., *Constantine V*

ANTONIADIS C., *Constantine V — The Iconoclast Warrior-Emperor*, *Medium*, 2019, [Constantine V — The Iconoclast Warrior-Emperor | by Christos Antoniadis | Medium.](#)

❖ ARVITES, Irene:Woman Emperor

- ARVITES J.A., «*Irene: Woman Emperor of Constantinople, Her Life and Times*», Mississippi 1979, 105-110.
- ❖ BARANOV, The Theological Background of Iconoclastic Church Programmes
 BARANOV VL., «*The Theological Background of Iconoclastic Church Programmes*», In: *Studia Patristica XL*, EDWARDS M. AND PARVIS P., LEUVEN-PARIS-DUDLEY., (ed.), *Papers presented at the Fourteenth International Conference on Patristic Studies held, Liturgia et Cultus Theologica et Philosophica Critica et Philologica Nachleben First Two Centuries*, Oxford 2003, 165-175.
- ❖ BARNARD., *The Roman*
 BARNARD W.L., «*The Roman and Oriental Background of Iconoclast Controversy*», Leiden 1974 110-111.
- ❖ BECK H., *H Βυζαντινή*
 BECK H., «*H Βυζαντινή χιλιετία*», Αθήνα 1990, 323-325.
- ❖ BERGER., *Untersuchungen*
 BERGER A., «*Untersuchungen zu den Patria Kostantinupoleos*», ΠΟΙΚΙΛΙΑ BYZANTINA 8 (1988), 99.
- ❖ BESEVLIEV., *Zwei Versionen*
 BESEVLIEV V., «*Zwei Versionen bei Theophanes und Nikephoros dem Patriarchen*», RESEE 9(1971), 366.
- ❖ BESEVLIEV., *Die protobulgarischen*
 BESEVLIEV., «*Die protobulgarischen Inschriften*», BBA 23 (1962), Berlin, 42.
- ❖ BREMMER, Iconoclast, Iconoclastic and Iconoclasm
 BREMMER J.N., «*Iconoclast, Iconoclastic and Iconoclasm, Notes Towards a Genealogy*», Church History and Religious Culture 88 (2008), vol. 1-2, 1-77.
- ❖ BROOKS, The Campaigns
 BROOKS W., «*The Campaigns of 716-717, from Arabic Sources*», JHS 19, Cambridge 1899, 21-22.
- ❖ BROWN, A Dark-Age Crisis

- BROWN PETER., «*A Dark-Age Crisis: Aspects of the Iconoclastic Controversy*», The English Historical Review 88, vol. 346, January 1973,1-34.
- ❖ BRUBAKER-HALDON, Byzantium in the iconoclast era
Brubaker L - Haldon J., «*Byzantium in the iconoclast era (c. 680-850): a history*», Cambridge 2011,32-44,45-47,69-70-75,72-85.
 - ❖ BURGMAN., *Ecloga*
BURGMAN L., «*Ecloga das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V*», Frankfurt 1983,50-52,172-173.
 - ❖ BURY, Η ιστορία της βυζαντινής αυτοκρατορίας
BURY J. B., «*Η ιστορία της βυζαντινής αυτοκρατορίας*», Αθήνα 1979, 120-125.
 - ❖ DELEHAYE., *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae*
DELEHAYE H., «*Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi adiectis synaxariis selectis opera et studio*», Brussel 1902, 850,10.
 - ❖ DETORAKES E., *Ανέκδοτος βίος του Κοσμά τοῦ Μαΐουμᾶ*
DETORAKES E., «*Ανέκδοτος βίος του Κοσμά τοῦ Μαΐουμᾶ*», EEBS (1974), 41, 289 Z.
 - ❖ DITTEN., *Ethnische Verschiebungen*
DITTEN H., «*Ethnische Verschiebungen zwischen der Balkanhalbinsel und Kleinasien, Revue des études byzantines*»(1995),353-354.
 - ❖ DÖLGER., *Regesten*
DÖLGER F., «*Regesten der Kaiserurkunden des Oströmische Reiches von 565-1453*», Berlin 1924,333-335.
 - ❖ GRABAR., *L' Iconoclasme*
GRABAR A., *L' Iconoclasme Byzantin Dossier Archéologique*, Paris 1957, 280.
 - ❖ GELZER., *Die Genesis*
GELZER., *Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung*, Λειψία 1899, 83.
 - ❖ GERO, Byzantine Iconoclasm
GERO S., «*Byzantine Iconoclasm during reign of Constantine V, with Particular attention to the oriental sources*», CSCO 384, Subsistia 52, Louvain 1977, 169-170.

- ❖ GERO., *Byzantine Iconoclasm*
GERO S., «*Byzantine Iconoclasm during the reign of Leo III. With particular attention to the Oriental sources*», Louvain 1974, CSCO 41, 44-47.
- ❖ GERO., *Notes on Byzantine*
GERO ST., «*Notes on Byzantine Iconoclasm in the Eighth Century*», *BYZ* 44 (1974) 28.
- ❖ GRUYTER D., *Vita Tarasii*
GRUYTER D., «*Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online, Vita Tarasii*» (*BHG* 1698), 404,1-7.
- ❖ GRUYTER D., *Artabasdos*
GRUYTER D., «*Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online, Artabasdos*» (*BHG* 1698), 419,13-19.
- ❖ GUILLOU., *La Sicile*
GUILLOU., «*La Sicile byzantine. Etat de recherché*», *BYZ. FORSCH.* 5(1977), 95-98.
- ❖ DUKET, *A study in Byzantine Historiography*
DUKET T.A., «*A study in Byzantine Historiography: An Analysis of Theophanes' Chronographia and Its Relationship to Theophylact's History, The Reign of Maurice and the Seventh Century to 711*», διδ. διατρ., Boston 1980, 306-328.
- ❖ FATOUROS, *Theodori Studitae Epistulae*
FATOUROS G., «*Theodori Studitae Epistulae*», *CFHB* 2 (1992), 336-337,430.
- ❖ HALDON., *Byzantine Praetorians*
HALDON J ., «*Byzantine Praetorians: An administrative, institutional, and social survey of the Opsikion and tagmata, c.580-900*», *ΠΟΙΚΙΛΑ ΒΥΖΝΑΝΤΙΝΑ* (1984),610-613.
- ❖ HALDON-KENNEDY., *The Arab-Byzantine Frontier*
HALDON-KENNEDY., «*The Arab-Byzantine Frontier in the Eighth and Ninth Centuries: Military Organization and Society in the Borderlands*», *ZRVI* 19 (1980),79-80.
- ❖ HEFELE., *Historie*
HEFELE L., «*Historie des conciles d' après les documents originaux*», III,2, Paris 1910, 703.
- ❖ HENDY., *Studies in the Byzantine*

- HENDY M.F., «*Studies in the Byzantine Economy c.300-1450*», Cambridge 1985, 226.
- ❖ HERRIN., *Constantinople*
HERRIN., «*Constantinople, Rome and the Franks in the Seventh and Eighth Centuries*», Byzantine Diplomacy, Cambridge 1992, 91-107.
 - ❖ HIRSCH-SCHIPA., *La Longobardia*
HIRSCH F.-SCHIPA M., «*La Longobardia meridionale (570-1077) il ducato de Benevento il princioati di Salerno*», *Politica e Storia* 19(1968), 82.
 - ❖ HUNGER, Βυζαντινή λογοτεχνία
HUNGER H., «*Βυζαντινή λογοτεχνία, Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών, Ιστοριογραφία, Φιλολογία, Ποίηση*», τόμ. 2, (επιμ.), ΚΟΛΙΑΣ Τ., ΣΥΝΕΛΛΗ Κ., ΜΑΚΡΗΣ Γ.Χ., ΒΑΣΣΗΣ ΙΩ., Αθήνα 2005, 131-133, 149-152.
 - ❖ JANIN., *Constantinople*
JANIN R., «*Constantinople byzantine. Développement urbain et Répertoire topographique*», *Archives de l'Orient latin* 4, Institut Français d'Études Byzantines, Paris 1950, 67, 94.
 - ❖ JARNUT., *Quiery und Rom*
JARNUT J., «*Quiery und Rom. Bemerkungen zu den 'Promissiones Donationis' Pippins und Karls*», *Historische Zeitschrift* 220(1975), 265-269.
 - ❖ KAEGI., *Army, Society and Religion in Byzantium*
KAEGI W.E., «*Army, Society and Religion in Byzantium*», Λονδίνο 1928, 49-50.
 - ❖ KAZHDAN, *The Oxford*
KAZHDAN, «*The Oxford Dictionary of Byzantium*». Νέα Υόρκη- Οξφόρδη 1991, 3, 1423.
 - ❖ KAZHDAN P., SHERRY F. L., ANGELIDI C., *A History*
KAZHDAN P. A., SHERRY F. L., ANGELIDI C., «*A History of Byzantine Literature*», Αθήνα 1999, 1, 381-390.
 - ❖ KAZHDAN, *A History of Byzantine Literature*
KAZHDAN P. A.-SHERRY F. LEE-ANGELIDI CHRISTINE., «*A History of Byzantine Literature*», vol. 1, Αθήνα 1999, 50-51, 77-81, 90-105.

- ❖ KAZHDAN, *The Oxford Dictionary of Byzantium*
KAZHDAN A., «*The Oxford Dictionary of Byzantium*», vol. 1-3, New York – Oxford 1991,976-977.
- ❖ KAZHDAN-TALBOT.,*Women*
KAZHDAN A.P.-TALBOT A.M.»*Women and Iconoclasm*», *B.Z.* 84 1991, 391-408.
- ❖ KAZHDAN, *A History of Byzantine*
KAZHDAN A., «*A History of Byzantine*», τομ.1, Αθήνα 1999,381-390,395-398.
- ❖ KOTTER.,*Die Schriften*
KOTTER B., «*Die Schriften Des Johannes Von Damaskos*»,II, *New York* 1973, 31, (9: 19).
- ❖ KRUGER., *Constantine Porphyrogenitus*
KRUGER P., «*Codex Iustinianus*», *Corpus Iuris Civilis*, 2, Berlin 1877, 12-14.
- ❖ KRUMBACHER, *Ιστορία της Βυζαντινής Λογοτεχνίας*
KRUMBACHER K.,«*Ιστορία της Βυζαντινής Λογοτεχνίας*», τόμ. 3, Αθήνα 1900,463-465,696-703.
- ❖ LACKNER., *Ein byzantinisches*
LACKNER W., «*Ein byzantinisches Marienmirakel*», *BYZANTINA* 13(1985), 851-857.
- ❖ LEMERLE, *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός*
LEMERLE P., «*Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός*», Αθήνα 2001,88-89, 235-236,240-245,552,699-700.
- ❖ LILIE., *Εισαγωγή στη Βυζαντινή Ιστορία*
LILIE., «*Εισαγωγή στη Βυζαντινή Ιστορία*», Αθήνα 2011, 111.
- ❖ LILIE., *Die byzantinische Reaktion*
LILIE R.-J., «*Die byzantinische Reaktion auf die Ausbreitung der Araber, Studien zur Strukturwandlung des byzantinischen Staates im 7. Und 8. Jhd.*», *Miscellanea Monacensia*,22, München 1976,164.
- ❖ LILIE., «*Thrakien*»
LILIE R.-J., «*Thrakien*» und «*Thrakesion*»», *JÖB* 26 (1977), 7-10.

- ❖ LOMBARD, *Constantin V*
 LOMBARD A., «*Constantin V, Empereur des Romains: Etudes d'histoire Byzantine*»,
 Bibliothèque de la Faculté des Lettres, XVI, Paris 1902,250-257.
- ❖ LOMARD, *Études D'Histoire Byzantine*
 LOMBARD A., «*Études D'Histoire Byzantine: Constantin V, Empereur des Romains (740-775)*,
Theologische Literaturzeitung (1904) », vol 29, 14, 409-411.
- ❖ LOUNGHIS., *The Decline of the Opsikian*
 LOUNGHIS T.K., «*The Decline of the Opsikian Domesticates and the Rise of the Domesticates
 of the Scholae*», *BYZANTINA SYMMEIKTA*, 10, Αθήνα 1996, 28-33.
- ❖ MANGO, *Who Wrote the Chronicle of Theophanes*
 MANGO C., «*Who Wrote the Chronicle of Theophanes*», *ZRVI* 18 (1978),9-17.
- ❖ MANGO, *The Chronicle of Theophanes Confessor*
 MANGO C.-SCOTT R., «*The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and near
 Eastern History, A.D. 284-813*», Oxford 1997,1-20,50-55,60-63.
- ❖ MANGO, Nikephoros, Patriarch of Constantinople
 Nikephoros, Patriarch of Constantinople, «*Short History*», *CFHB* 13, (ed.) MANGO C.,
 Washington, D.C. 1990,1-35,51,69-70.
- ❖ MANGO, *The Breviarium of the Patriarch Nicephorus*
 MANGO C., «*The Breviarium of the Patriarch Nicephorus*», In: *Byzantium* ANDREAS N.
 STRATOS., (ed.), τόμ. 2, Athens 1986,539-542,551-552,553-557.
- ❖ MANGO, *St.Anthusa of Mantineon*
 MANGO C., «*St.Anthusa of Mantineon and the family of Constantine V*», *ANBOLL* 100
 (1982),401-409.
- ❖ MANGO-SEVCENKO., *Three Inscriptions*
 MANGO C.-SEVCENKO I., «*Three Inscriptions of the Reign of Anastasius I and Constantine
 V. II*», *BZ* 65(1972), 384-393.
- ❖ MANGO., *Βυζάντιο η Αυτοκρατορία*
 MANGO C., «*Βυζάντιο η Αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης*», Αθήνα 1990,138-139.

- ❖ MANSI., *Sacrorum*
MANSI J.D., «*Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*», XIII ,Florentiae-Venetis 1759-1798,356B, 77 C-E.
- ❖ MEYER-PLATH-SCHNEIDER, *Die Landmauer*
MEYER-PLATH B.-SCHNEIDER A.M., «*Die Landmauer von Konstantinopel*»,2,Berlin 1943, 72-77.
- ❖ MILLER., *Papal-Lombard*
MILLER D.A., «*Papal-Lombard Relations During the Pontificate of Pope Paul I: The Attainment of an Equilibrium of Power in Italy 756-757*», The Catholic Historical Review (1969) 15, 358-360.
- ❖ MILLER., *The Logothete*
MILLER D.A., *The Logothete of Drome in the Middle Byzantine Period.*, BYZ 36, 469.
- ❖ MIGNE., *Έκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου*
MIGNE., «*Έκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου Πίστεως, Περί Εικόνων (ΠΘ)*», PG94, 1168C.
- ❖ NICOL., *Byzantinum*
NICOL M., «*Byzantinum and Venice, A study in Diplomatic and Cultural Relations*», Cambridge 1988, 1-10.
- ❖ O' CONNELL, *The ecclesiology of St. Nicephorus*
O' CONNELL P., «*The ecclesiology of St. Nicephorus I (758-828), Patriarch of Constantinople: pentarchy and primacy*», OCA 194, Ρώμη 1972,44-49.
- ❖ OIKONOMIDES., *De I' impot*
OIKONOMIDES N., «*De I' impot de distribution a I' impot de quotite a propos de premier cadastre byzantine (7-9 siecle)*», ZRVI26(1987), 9-19.
- ❖ OSTROGORSKY., *Studien*
OSTROGORSKY., «*Studien zur Geschichte des byzantinischen Bilderstreites*», Berslau 1929,8-11.
- ❖ OSTROGORSKY, *Die Chronologie des Theophanes*

- OSTROGORSKY G., «Die Chronologie des Theophanes im 7. und 8. Jahrhundert», *BZJ* 7 (1930), 1-35.
- ❖ OSTROGIRSKY., *Über die vermeintliche*
OSTROGIRSKY., «*Über die vermeintliche Reformtätigkeit der Isawrer*», *BYZANTINISCHE ZEITISCHRIFT* 30, 1929-1930, 394-395.
- ❖ OSTROGORSKY, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*
OSTROGORSKY G., «*Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*», τομ. 2, (μτφ.), ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩ., (επιμ.), ΧΡΥΣΟΣ ΕΥ., Αθήνα 2001, 26-33, 44, 55-59.
- ❖ PAPADOPOULOS-KERAMEUS., *Ανάλεκτα ιεροσολυμιτικής σταχνολογίας*
PAPADOPOULOS-KERAMEUS., «*Ανάλεκτα ιεροσολυμιτικής σταχνολογίας*», IV, St. Petersburg 1897 (Nachdruck, Brüssel 1963), 294, 2-4.
- ❖ PERSIVAL., *The Seven Ecumenical*
PERSIVAL H.R., *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church: their canons and Dogmatic Decrees, in Nicene and Post-Nicene Fathers*, 1955, XIV, 543-544.
- ❖ PERTUSI., *Constantine Porphyrogenitus*
PERTUSI A., «*Constantine Porphyrogenitus De Thematibus*», 91, Vatican 1952, 33-36.
- ❖ RAMSAY., *The Historical Geography*
RAMSAY M. W., «*The Historical Geography of Asia Minor*», London 1890, 359-360.
- ❖ RINGROSE K., *Saints*
RINGROSE K., «*Saints, Holy men in Byzantine society (746-846)*», Oxford 1976,
- ❖ ROCHOW., *Byzanz im 8*
ROCHOW., *Byzanz im 8. Jahrhundert in der Sicht des Theophanes. Quellenkritisch-historischer Kommentar zu den Jahren 715-813*, *BBA* 57, Berlin 1991, 120-125.
- ❖ ROCHOW., *Kaiser Konstantin V.*
ROCHOW I., «*Kaiser Konstantin V. (741-775): Materialien zu seinem Leben und Nachleben*», Frankfurt am Main 1994, 210-253.
- ❖ ROSENQVIST, *Η Βυζαντινή Λογοτεχνία*

- ROSENQVIST J.O., «*H Βυζαντινή Λογοτεχνία από τον 6^ο αιώνα ως την άλωση της Κωνσταντινούπολης*», (επιμ), ΒΑΣΣΗΣ ΙΩ., Αθήνα 2008,306-328.
- ❖ RUNCIMAN, *The Byzantine Theocracy*
RUNCIMAN ST., «*The Byzantine Theocracy*», Cambridge 1977,120-132.
 - ❖ SCHREINER., *Legende*
SCHREINER., «*Legende und Wirklichkeit in der Darstellung des byzantinischen Bilderstreites*», Saeculum 27(1976),165-169.
 - ❖ SPECK., *Ich bin's nicht*
SPECK P., «*Ich bin's nicht, Kaiser Konstantin ist es gewesen. Die legenden vom Einflub des Teufels, des Juden und des Moslem auf den Ikonoklasmus*», ΠΟΙΚΙΛΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ 10, Bonn 1990, 506-513.
 - ❖ SPECK, *Das geteilte Dossier*
SPECK P., «*Das geteilte Dossier. Beobachtungen zu den Nachrichten uber die Regierung des Kaisers Herakleios und die seiner Sohne bei Theophanes und Nikephoros*» ΠΟΙΚΙΛΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ 9, Bonn 1988,428-432,514-515.
 - ❖ SPECK., *Kaiser Konsantin*
SPECK P., «*Kaiser Konsantin VI., Die Legitimation einer fremden und der Veruch einer eigenen Herrchaft*». *Quellenkritische Darstellung von 25 Jahren byzantinischer Geschichte nach dem ersten Ikonoklasmus*, München 1978, 456.
 - ❖ SPECK., *Artabasdos*
SPECK P., «*Artabasdos, der rechtgläubige Vor kämpfer der göttlichen Lehren. Untersuchungen zur siriget Revolte des Artabasdos und ihrer Darstellung*», ΠΟΙΚΙΛΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ, 2, Bonn 1981, 114-119.
 - ❖ SVORONOS., *Le serment*
SVORONOS N., «*Le serment de fidelite a l'empereur byzantine*, R.E.B.(1951), 9, 16-142.
 - ❖ TREADGOLD., *The Byzantine*
TREADGOLD., «*The Byzantine, Revival. 780-842*», California 1988, 95-105.
 - ❖ TREADGOLD, *The Bride-shows*

- TREADGOLD., «*The Bride-shows of the Byzantine Emperors*», *BYZ* 49, (1979), 395-413.
- ❖ TREADGOLD, *Seven Byzantine Revolutions*
TREADGOLD W., «*Seven Byzantine Revolutions and the Chronology of Theophanes*», *GRBS* 31 (1990), 201-227, 230-250.
 - ❖ TREADGOLD., *The missing year*
TREADGOLD A., *The missing year in the revolt of Artavasdus*, *JÖB* 42 (1992), 87-93.
 - ❖ USPENSKY., *Η θεολογία της εικόνας*
USPENSKY L., «*Η θεολογία της εικόνας στην Ορθόδοξη εκκλησία*», Αθήνα 1998, 133-135.
 - ❖ VACALOPOULOS., *A History*
VACALOPOULOS A., «*A History of Thessaloniki*», Θεσσαλονίκη 1963, 27-32.
 - ❖ VAN DE VORST, *Une note sur la date la redaction*
VAN DE VORST C., «*Un panegyrique de S. Theophane le Chronographe par S. Theodore Studite*», *ANBOLL* 31 (1912), 4-10, 19-32, 33-36.
 - ❖ VASILIEV, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*
VASILIEV A.A., «*Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (324-1453)*», τομ. 1, (μτφ.), ΣΑΒΡΑΜΗ ΔΗΜ., Αθήνα 1960, 312-316, 334-335.
 - ❖ WHITBY, *The Chronicle of Theophanes Confessor*
WHITBY M., «*The Great Chronographer and Theophanes*», *BMGS* 8 (1982-1983), 1-20.
 - ❖ WINKELMANN., *Quellenstudien*
WINKELMAN N., «*Quellenstudien zur herrschenden Klasse von Byzanz im 8. und 9. Jahrhundert*», *BBA* 41, Berlin 1987, 43.
 - ❖ WINKELMANN., *Byzantinische*
WINKELMANN F., «*Byzantinische Rang und Ämterstruktur im 8. Und 9. Jahrhundert. Faktoren und Tendenzen ihrer Entwicklung*», *BBA* 53, Berlin 1985, 1, 96-99.
 - ❖ WORTLEY., *Iconoclasm and Leipsanoclasm*
WORTLEY J., «*Iconoclasm and Leipsanoclasm: Leo III, Constantine V and the Relics*», *BYZ FORSCH.* (1982), 8, 253- 277, 279.
 - ❖ YANNOPOULOS, *Les sources orales*

- YANNOPOULOS P., «*Les sources orales de la biographie de Theophane le Confesseur*», *JÖB* 58 (2008), 217-222.
- ❖ YANNOPOULOS, Constantin Porphyrogenete
YANNOPOULOS P., «*Constantin Porphyrogenete et Theophane le Confesseur*», *BYZ* 75 (2005), 362-3772.
- ❖ YANNOPOULOS, Les Vicissitudes historiques
YANNOPOULOS P., «*Les Vicissitudes historiques de la Chronique de Theophane*», *BYZ* 70 (2000), 537-547.
- ❖ ZAKYTHINOS., *Byzantinische*
ZAKYTHINOS., *Byzantinische Geschichte 324-1071*, Köln 1979, 106-107.
- ❖ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Ι., *Εκκλησιαστική*
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Ι., «*Εκκλησιαστική Ιστορία*», Θεσσαλονίκη 1996, 1, 412.
- ❖ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ., *Οι Παυλικianoί*
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Ι., «*Οι Παυλικianoί*», Εταιρεία Θρακικών Μελετών, Αθήνα 1959, 25-29.
- ❖ ΑΡΒΕΛΕΡ, Γιατί το Βυζάντιο
ΑΡΒΕΛΕΡ-ΓΛΥΚΑΤΖΗ Ε., «*Γιατί το Βυζάντιο*», Αθήνα 2012, 26-30.
- ❖ ΑΡΒΕΛΕΡ, Πολιτική Ιδεολογία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας
ΑΡΒΕΛΕΡ-ΓΛΥΚΑΤΖΗ Ε., «*Η Πολιτική Ιδεολογία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*», Αθήνα 2018, 39-44.
- ❖ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ., *Αι χριστολογικαι αντιλήψεις*
ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ., «*Αι χριστολογικαι αντιλήψεις των εικονομαχών*», Αθήνα 1975, 46-49.
- ❖ ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, Βυζαντινή Ιστορία
ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ Δ., «*Βυζαντινή Ιστορία 324-1071*», Αθήνα 1972, 225-230.
- ❖ ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ., *Βυζαντινέ*
ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ ΣΠ., *Βυζαντινέ Μελέται. Περί πηγών Νεοελληνικής Εθνότητος*, Αθήνα 1857, 246.
- ❖ ΖΟΜΠΟΛΑΣ Δ., *Η Εικονομαχική πολιτική*

- ZOMΠΟΛΑΣ Δ., *«Η Εικονομαχική πολιτική Λέοντος Γ' και Κωνσταντίνου Ε'»*, Ελλάδα εκκλησιαστική ιστορία και πολιτισμός, Αθήνα 2019, 53-61.
- ❖ ΗΛΙΑΔΗ., *Εικονομαχία*
 ΗΛΙΑΔΗ., *Εικονομαχία και αντιμοναχική στροφή (Κων/νος Ε')*, Τρίκαλα 2003, 75-78.
 - ❖ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Το Βυζαντινό Κράτος
 ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩ., *«Το Βυζαντινό Κράτος»*, Θεσσαλονίκη 2001, 54-59, 70-78, 88-91, 150-152.
 - ❖ ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι
 ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ ΑΠ., *«Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι (8^{ος}-10^{ος} αι.)»*, τόμ. 2, Αθήνα 2002, 55-60, 63-64, 68-72, 118-119, 138, 144-145, 150-153, 160-173, 336-337.
 - ❖ ΚΑΨΑΛΗΣ., *Αλέξιος ο Μάγιστρος*
 ΚΑΨΑΛΗΣ, Α *«Αλέξιος ο Μάγιστρος»*, *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια (2011)*, 2, 185.
 - ❖ ΚΟΛΙΑ-ΔΕΡΜΙΤΖΑΚΗ Α., *Ο Βυζαντινός Ιερός*
 ΚΟΛΙΑ-ΔΕΡΜΙΤΖΑΚΗ Α., *«Ο Βυζαντινός Ιερός πόλεμος, Η έννοια και η προβολή του θρησκευτικού πολέμου στο Βυζάντιο»*, Ιωάννινα 1989, 37.
 - ❖ ΚΟΝΤΟΣΤΕΡΓΙΟΥ., *Αι Οικουμενικαί*
 ΚΟΝΤΟΣΤΕΡΓΙΟΥ Δ., *«Αι Οικουμενικαί Σύνοδοι»*, Θεσσαλονίκη 1990, 229-232.
 - ❖ ΚΟΡΔΑΤΟΣ., *Ακμή και Παρακμή*
 ΚΟΡΔΑΤΟΣ., *«Ακμή και Παρακμή του Βυζαντίου»*, Αθήνα 1974, 182.
 - ❖ ΚΟΡΔΑΤΟΥ, Ακμή και παρακμή του Βυζαντίου
 ΚΟΡΔΑΤΟΥ Γ., *«Ακμή και παρακμή του Βυζαντίου»*, Αθήνα 1953, 145-148.
 - ❖ ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ., *Η Αγία Εύφημία*
 ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ Ε., *«Η Αγία Εύφημία στις σχέσεις παπών και αυτοκρατόρων»*, ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ, 7, ΑΘΗΝΑ 1987, 61-63.
 - ❖ ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ., *Βυζαντινός κλήρος*
 ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ., *«Βυζαντινός κλήρος, και η κοινωνία των «σκοτεινών αιώνων»*, Αθήνα 1996, 163-170.

- ❖ ΛΑΟΥΔΡΑΣ Β., *Ο Άγιος Ανδρέας*
 ΛΑΟΥΔΡΑΣ Β., «*Ο Άγιος Ανδρέας εν τη κρίσει και η Κρήτη επί εικονομαχίας*», επ.
 ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ Γ., *Κρητικά Χρονικά : Κείμενα και Μελέται Κρητικής Ιστορίας*, Κρήτη
 1951,5,1, 38-40.
- ❖ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗ., *Άνθης, Πατρίκιος, Κόμης του Οψικίου*
 ΛΕΟΝΤΣΙΝΗ Μ., *Άνθης, Πατρίκιος, Κόμης του Οψικίου, εκ προσώπου Κωνσταντίνου*
Ε (μέσα του ογδόου αιώνα), ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ 10(1996), 3-8.
- ❖ ΛΟΥΓΓΗΣ Τ., *Δοκίμιο για την κοινωνική*
 ΛΟΥΓΓΗΣ Τ., «*Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια λεγόμενων σκοτεινών*
αιώνων», ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ 6, Αθήνα 1985, 179-180.
- ❖ ΛΟΥΓΓΗΣ., *Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη*
 ΛΟΥΓΓΗΣ., *Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια των Λεγόμενων «ΣΚΟΤΕΙΝΩΝ*
ΑΙΩΝΩΝ» (602-867), 43-44.
- ❖ ΜΙΣΙΟΥ, *Καθεστωτικοί όροι*
 ΜΙΣΟΥ Δ., «*Δύο βυζαντινοί καθεστωτικοί όροι (Αυγούστα και Βασίλισσα)*», Βυζαντιακά 2,
 Θεσσαλονίκη 1982, 125-141.
- ❖ ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ., *Εικονομαχία και Δίκαιο*
 ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ Κ., *Εικονομαχία και Δίκαιο Νομική Θεώρηση των Αγιολογικών Κειμένων*,
 Αθήνα 2004,13.
- ❖ ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ., *Οι βυζαντινές φυλακές*
 ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ., *Οι βυζαντινές φυλακές εν Έγκλημα και Τιμωρία στο Βυζάντιο*, Αθήνα 1997,
 317-325.
- ❖ ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ., *Καθοσίωσις και τυραννίς...*
 ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ Κ.Α., *Καθοσίωσις και τυραννίς... Το πολιτικό αδίκημα στο Βυζάντιο, (8^{ος}-13^{ος}*
αιώνας), 160-162.
- ❖ ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ., *Η Θεολογία*
 ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ., «*Η Θεολογία της Εικόνας στην Ορθόδοξη εκκλησία*», Αθήνα 1998, 118.
- ❖ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, *Το έπος της εικονομαχίας*

- ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ Κ., «*Το έπος της εικονομαχίας: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Βιβλίον δέκατον: Μεσαιωνικός Ελληνισμός-II, Η Μεταρρύθμισης*», Αθήνα 2005, 150-155, 420-422.
- ❖ ΠΑΣΣΑΣ, Βυζαντινή διαμάχη εικονοφόρων
 ΠΑΣΣΑΣ Ν., «*Βυζαντινή διαμάχη εικονοφόρων και εικονοφίλων (711-843)*», Αθήνα 1983, 15-17, 23-28, 46.
 - ❖ ΣΑΒΒΙΔΗΣ., *Εισαγωγή*
 ΣΑΒΒΙΔΗΣ., *Εισαγωγή στη Βυζαντινή Ιστορία (284-1461)*, Αθήνα 2008, 142-413, 450-453.
 - ❖ ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ, Η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος
 ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ Β., «*Η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος, Νίκαια (Β'), 787: Η περί των ιερών εικόνων έρις-εικονομαχία*», Θεσσαλονίκη 1987, 13-26.
 - ❖ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ., *Ο Συνοδικός*
 ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Β., «*Ο Συνοδικός Θεσμός εις το Οικουμενικόν Πατριαρχείον*», Θεσσαλονίκη 1986, 123-124.
 - ❖ ΤΡΩΙΑΝΟΣ., *Οι πηγές του βυζαντινού*
 ΤΡΩΙΑΝΟΣ ΣΠ., *Οι πηγές του βυζαντινού δικαίου*, Αθήνα 1999, 112-126, 160-161.
 - ❖ ΤΡΩΙΑΝΟΣ., *Κεφάλαια βυζαντινού*
 ΤΡΩΙΑΝΟΣ ΣΠ., *Κεφάλαια βυζαντινού ποινικού δικαίου*, Αθήνα 1996, 33-34.
 - ❖ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, *Εικονομαχία και κοινωνία*
 ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ Π., «*Εικονομαχία και κοινωνία στα χρόνια του Λέοντος Γ' Ισαύρου, Συμβολή στη διερεύνηση των αιτιών*», Κατερίνη 2002, 73-75, 76-91, 91-103, 142-145.
 Τσορμπατζόγλου, *Εικονομαχία και κοινωνία* ΤΡΩΙΑΝΟΣ ΣΠ., *Κεφάλαια βυζαντινού ποινικού δικαίου*, Αθήνα 1996, 33-34.
 - ❖ ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ, Νικηφόρος
 - ❖ ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ Ν., Νικηφόρος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ιστορία
 Νικηφόρος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, «*Ιστορία Σύντομος*», (μτφ.), ΚΩΣΤΑΡΕΛΗ Λ., (επιμ.), ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ Δ., Αθήνα 1994, 25
- ΦΕΙΔΑΣ,

❖ ΦΕΙΔΑΣ, Εκκλησιαστική Ιστορία

ΦΕΙΔΑΣ Β., «*Εκκλησιαστική Ιστορία*», τομ. 1, Αθήνα 1994, 23-28, 774-778, 779-780.

❖ ΦΕΙΔΑΣ., Βυζάντιο

ΦΕΙΔΑΣ ΒΛ., «*Βυζάντιο*», Αθήνα 1977, 89.

❖ ΦΕΙΔΑΣ., Εκκλησιαστική Ιστορία

ΦΕΙΔΑΣ Β., Εκκλησιαστική Ιστορία, Απ' αρχης μέχρι την Εικονομαχία, Αθήνα 2015, 799.

❖ ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Βυζαντινή Ιστορία (610-867)

ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ Α., «*Βυζαντινή Ιστορία (610-867)*», τομ. 1-2, Θεσσαλονίκη 1993, 78-82, 111-112.

